

KALANGYA

ALAPITOTTA
SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK:
SZIRMAI KÁROLY KENDE FERENC HERCEG JÁNOS

1935, április hó

IV évi. 4. szám

	Oldal
SZEKFÜ GYULA: A magyar út — — — — —	241
FEKETE LAJOS: A három arcom (vers) — — — — —	242
LUCIA: Laokoon — — — — —	243
CSUKA ZOLTAN: Új tavasz siratása (vers) — — — — —	246
HERCEG JÁNOS: Jézus bicskája (elbeszélés) — — — — —	247
DUDAS KÁLMÁN: Játék jégvirágos ablakon (vers) — — — — —	255
RADO IMRE: Egy mai fiatalember — — — — —	256
CANKAR IVÁN: Ó, szülőföld, te olyan vagy mint az egészség (elbeszélés) — — — — —	266
SZIRMAI KÁROLY: A regény és az aktualitás — — — — —	269
„ „ : Farkas Frigyes regénye — — — — —	271
„ „ : Traven: A fehér rózsza — — — — —	272
LUCIA: Lady Chatterlay második házassága — — — — —	275
KAZMÉR ERNŐ: Az új német irodalom útja és Walter Bauer — — — — —	278
FARKAS GEIZA: Vezérek, rajongók, lázadók (René Fülöp Miller könyve) — — — — —	284
„ „ : A segédnevelők (tanulmány) — — — — —	289
ARATÓ ENDRE: Seregszemle — — — — —	294
BATTA PÉTER: Képzőművészeti céhünk megteremtése — — — — —	299
CSUKA JÁNOS: Még háromszázezer szlávot szeretne a Vajdaságban — — — — —	302
Dr. KLIER JENŐ: A szláv hitrege — — — — —	309

A könyvdiszketek HUSVÉTH LAJOS rajzolta

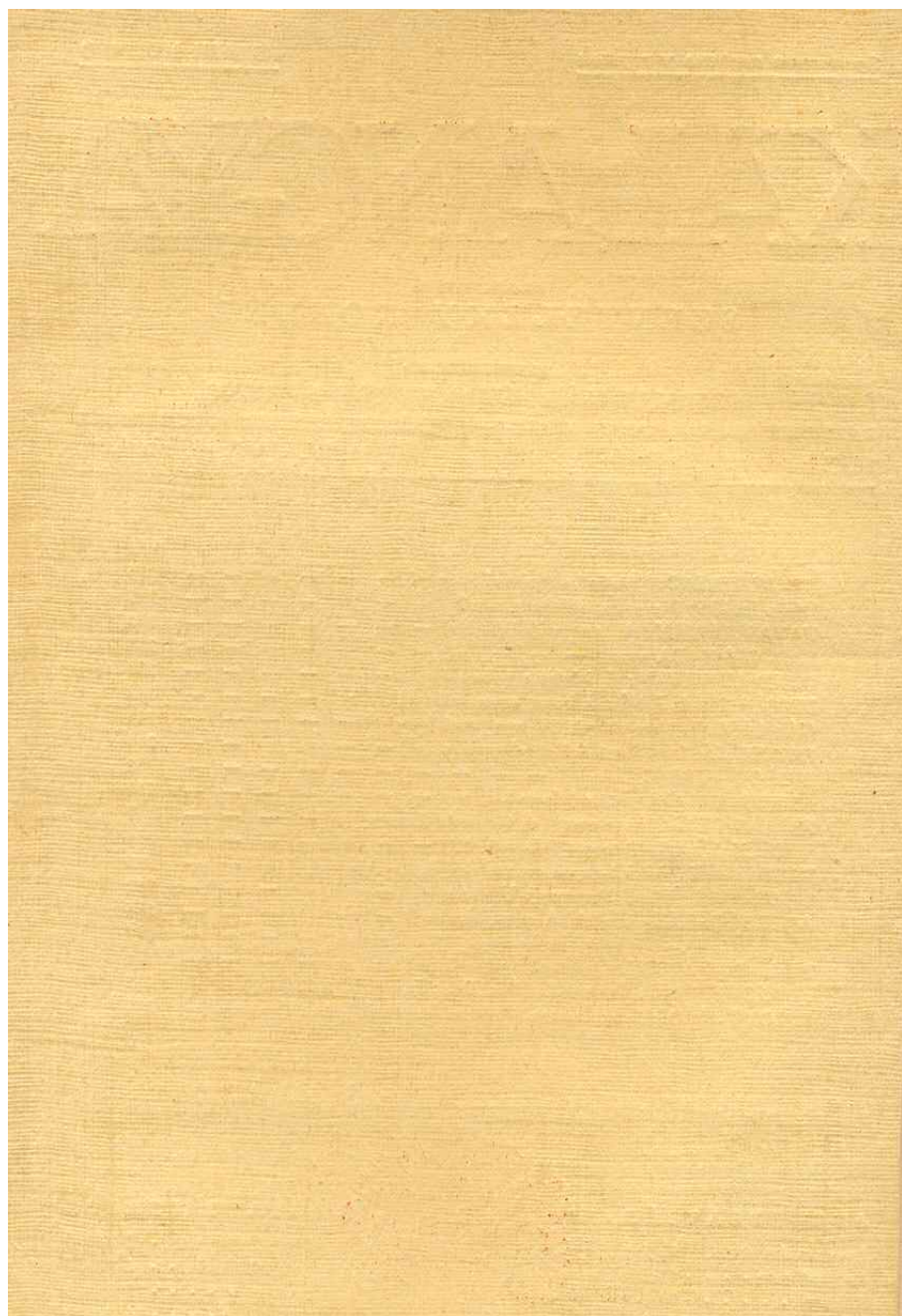
JUGOSZLAVIÁBAN

Egyes szám ára . . . 15 Din.
Negyed évre 45 Din.
Félévre 90 Din.
Egész évre 180 Din.



MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára . 2 Pengő
Negyed évre . . 6 Pengő
Félévre 12 Pengő
Egész évre . . . 24 Pengő



Szekfü Gyula: A magyar út

Minden külsőség és anyagiség lebontásával elérkeztünk a nemzeti szellem kérdéséhez, ahhoz, ennek légies anyagában miként valósítható meg az öntudat elmélyítése, a teljesebb, kiműveltebb, magyarabb magyarság.

A harmadik nemzedékből ittmaradt lelkeség bizonyára nem ez a keresett, teljesebb magyarság, hiszen az Arany-Deák-Gyulai féle nemzeti klasszicizmusnak ma már ki tudja hányadik, harmadik, negyedik epigon leszármazói képviselik, akikben a klasszikus hagyományok gyakran élettelen sémákká száradtak, formalizmusban elszíntelenedtek. Az a népiesség, melyet ezek az epigonok emlegetnek és alapítanak tekintélyes pódiumokon, régen felismert álnépiesség immár s az a nemzeti rethorika, melyet előkelő helyekről szórnak szét az epigonok és az ő gyér fiataljainak makacs szorgalommal, régóta nem ér el többé a nemzet élő rétegeihez, erőtlenül széthull a levegőben.

Hogy ez a magyarabb magyarság a mult korszakból mutatónak ittrekedt baloldali szellemiségben sem valósítható meg, szintén természetes. Ez a baloldali irodalom különben esodálatraméltó pontossággal ment végig az akadémizmus kiszáritó légkörén s azok, akik ma ott Ady-epigonként az Ady-problémát látják a nemzeti élet középpontjában, éppoly távol jutottak ideáljuktól és a mai élettől, akárcsak a klasszicizmus epigonjai Arany-Gyulaitól. Pedig az utóbbiaknak három négy generáció kellett a kiszáradásra, amit a baloldal embereinek egy-két évtized alatt sikerült ugyanoly teljes eredményre elérniök. Abban azonban mindkét epigonizmus egyezik, hogy önmagát tartja a magyar szellemiség védjegyzett képviselőjének s a magyar irodalom és tudomány illetékes művelőjének.

Az élet továbbhaladt mellettük s egyiknek háttája körül se tolong nagy, önzetlen és tehetséges ifjúság.

A magyarabb szellemiségnek mélyebben kell lebocsájtani gyökereit azon erőkhöz, melyek egyrészt számlálhatatlan nemzedék óta termelik ki a magyarságot, — a mindig önmagához hasonlót, amely a XI. században éppúgy magyar volt, mint a török háborúk korában s mint ma, a békében — s azon erőkhöz, melyek másrészt ebben az örök-mozdulatlan magyar lélebben örök változás mozgását tartják fenn, a magyar kultúra korszakait hívják elő.

Az erők egyik csoportját népek, a másikat hagyománynak, történetnek nevezzük. Az egyik mai formájában tükrözteti a magyar lelket, az ősi, változatlan szellemiséget, csak meg kell kérdeznünk — de nem mindenkinek válaszol: csak el kell vonni arcáról a

ráaggatott rongyokat, bécsi, budapesti, cigányos, gentrys, hivatalos kendőket, de nem mindenkinek engedi meg arcáról levonni s vannak korok, melyek nemzedéke még álmában sem pillanthatja meg igazi szépségében és százados hatalmában.

Az örök másik csoportja a történet, persze nem a politikai történet évszámait és fordulatait kutató, hanem az a szellemtörténet, mely a nemzetiség termőtalaján végbemenő változásokat figyeli meg, a dolgok tűnő alakzatain észre tudja venni az örök nép vonásait, korok vezetőrétegeinek, embereinek, cselekedeteinek ez örök szellemtől függését meg tudja állapítani, de egyúttal az örök szellem gazdagodását, izmosodását is figyelemmel tudja kísérni.

Ez örök magyar szellemnek egy újabb, történeti izmosodását akarjuk létrehozni, mikor magyarabb magyarságot kívánunk.



A három arcom

(Ottlik Lászlónak)

Azt mondtad, kedves, három arcomat
figyeled régen, egy életem át;
s a három arcom mind külön vonással
egy bennem élő szép, külön világ. —

Első arcom a komoly férfié,
mely hétköznapi gondban elmerül
s egy harcos élet küzdelmét mutatja
az ütközetek árkan legbelül.

Másik arcom a gyermeket mutatja,
a víg gyermeket, aki én vagyok
s olyan ujjongva örvendezel rajta,
hogy néha-napján ez is felragyog.

A harmadik arc az örvénylő világ,
a költő arca (örök idegen);
mely mögül a vers csak néha — villanás
csak dörrenés, mi zajlik idebenn.

A három arcom együlvéve mégis
a költő arca, aki én vagyok;
s a három arcban egy egész világ van,
melyben vigadnak, sírnak magyarok.

FEKETE LAJOS.

Laokoon

Az örök városban magányos koporsót visznek a ciprusok alá. Alig négy-öt ember kíséri utolsó útjára azt, akinek barátaiból tíz gyászkiiséret kitelt volna. A klasszikus álnév viselője, idegenben klasszikus földön fejezte be életét.

Stilszerű befejezése ez, ennek a nyugtalan, mozgalmas életnek, mely sehol gyökeret verni nem tudott, de mindenütt otthon volt. Haza az, ahol szeretünk bennünket. Lányi Mór mindenütt szeretett élni, mert mindenütt szerették.

Hihetetlen rövid idő alatt olvadt bele városunk közéletébe és társadalmába és ott, akkor még nem pozíciója révén, hanem kizárólag egyénisége varázsával páratlan népszerűsége tett szert. A fővárosi mondén életbe épen olyan könnyed magától értetődőséggel helyezkedett el, mint amilyen amerikanus lett viselkedésében, kedvteléseiben, gondolkozásában túl az óceánon, rövid évek alatt. De azért mikor haza jött Szubotícára, megint szívvel-lélekkel tudott részt venni a kis város apró-cseprő ügyeiben. A városi kávéház törzsasztala mellett érdeklődéssel vitatkozott problémáinkról. Egyformán elégedett, böcs derűvel sétált a palicsi erdőben és a fórum kétezer-éves kövei közt.

A palicsi nyaralók gyakran láthatták az elmúlt évben a kora reggeli órákban, kezében az elmaradhatatlan könyvvel, amint ruganyos járással róta a fasort.

Érdeklődésének kimeríthetetlenül széles skálája, mindenütt megtalálta a maga elhelyezkedését. Otthonos volt a politikában és Magyarország gazdasági életének főütőere egy időben az ő kezén futott keresztül. Mikor a véletlen, vagy hirtelen ötlet földet vásároltatott vele, éveken át szenvedélyes gazda volt.

De ezt is sajnálkozás nélkül tudta abba hagyni. Hallatlan vitalitása ellenére, filozofikus derűvel élte a nyugdíjas öreg ur életét, abból is kihámozva mindazt az örömet, amit a nyugalom és a sok szabad idő nyújt, az előbb éjjel-nappal elfoglalt embernek.

Visszatért ifjúkori szerelméhez, az irodalomhoz. Rengeteget olvasott, olykor írt is. Fiatalkorában megjelent néhány kötet novellája, de tehetsége inkább a publicisztikára predesztinálta.

Öregségére visszatért az újsághoz. Nem írt rendszeresen, inkább aféle litteray gentleman lett. Játszott az írással. A K a l a n g y a, a N a p l ó olvasói élvezhették szeszélyesen sokoldalú írásait, amik a világpolitika, a gazdasági kérdések, a bölcsekedés, a humor, a szerelem legkülönbözőbb témaköreit ölelték fel. Mint tárgyak, úgy

formájuk is — levél, tárcsa, vezércikk, dialógus — játszi módon változatos. Finom és kulturált elme időtöltései ezek az írások, közös vonásuk csupán a stílus eleganciája és szellemességük.

Igazi kozmopolita volt. Világpolgár. Szerette az idegen nyelveket és idegen kulturákat. Szellem és tehetségének egész jellege erősen franciás volt. Nem szívesen használunk idegen szavakat, de ha Lányi Mórt jellemezni akarjuk önkéntelenül azok a lefordíthatatlanul finom árnyalatu francia szavak ötlenek eszünkbe: *causeur, viveur, charmeur*.

Izlése angol volt. Az angolt tartotta a világ legkülönb nációjának. Az angol öltözködéstől, az angol irodalomig, az angol szokásoktól az angol nyelvig mindent bámult.

Érzése magyar volt. Régi vágásu, negyvennyolcas magyar. Ez a hajlíthatatlan magyarság okozta politikai bukását, abban az időben, mikor a magyar problémát még a magyar vezényszó és az önálló jegybank kérdése képezte.

Kormánypárti programmal örökös mandátuma lehetett volna a magyar parlamentben.

Azért nem volt sovén. Ezt már kulturája is kizárta. Az általános titkos választójog híve volt, demokrata, liberális felfogásu. Csupa olyan fogalom, ami akkoriban összefért a hazafiassággal.

Korát meghaladón progresszív és modern elme volt. Ez a modernség a titka, hogy a fiatalok annyira szerették. Soha nem érezték társaságában, hogy egy letűnt generáció embere ül velük szemben. Szellemben, felfogásban, mindenkinél fiatalabb volt.

Változatos élete folyamán volt szegény ember és nagyon gazdag. De szegénységében megőrizte jókedvét és a gazdagság nem káptatta el. A pénz csak eszköznek tartotta arra, hogy jól éljen, önmagáért nem értékelte. Viszont gazdagságában, kevesebb ideje maradt kedvteléseire számára. Fiatalabb korában és utolsó éveiben, kevesebb pénzzel, de több szabadidővel rendelkezett és remek optimizmusával úgy hozta ezt egyensúlyba, hogy a veszteséget semmivé vált szemében.

Csodálatos munkaerő volt. Páradhatatlanul és szívvél-lélekkel csinálta azt, amihez épen hozzáfogott, akár banktranszaksióról volt szó, akár választási propagandáról, akár az őszibarack fajnemestéséről. De ahogy szeretett és tudott dolgozni, úgy szeretett és tudott jól élni is. Lovagolni, táncolni, inni. A társasága imádta. Husz embert egymaga el tudott mulattatni. Remek előadó, a legelragadóbb udvarló volt.

A nők, még a fiatallányok is, büszkék voltak ha foglalkozott velük és a legfiatalabb, legdélecegebb legénynél többre tartották az öregedő családapa társaságát.

Amellett jó családapa volt. Nem is lehetett más, hiszen nem tudott más lenni, csak gavallér, előzékeny, kedves és jó.

Soha, senkire nem haragudott. Igaz, hogy mindenki szerette, de ha mégis akadt egy ember, aki ártott neki, vagy intrikált elle-

ne, annak számára ezer mentséget talált. Soha nem akart valakiről rossz indulatot elhinni.

A gyermekeket imádta és őt a gyermekek. Az uccán bármilyen fontos ügyben, ha idegenekkel is ment, meg-megállt egy percre, valamelyik kis kedvencét üdvözölni. Az estélyeken, a legelragadóbb dámákat otthagytá, hogy bekukkantson gyerekszobába, ahol valamelyik kis barátnője, a rácsos ágyban szívdobogva várta.

Az utolsó években sokat volt beteg, de a betegséget is úgy viselte, mint minden más csalódást vagy csapást: hihetetlen vitalitással, optimizmussal és filozófiával. Az Angina Pectoris szívet fecsaró fájdalmas rohamait, sokszor ülte végig mosolygó arccal, barátai körében. Egy erős, derüs szellem küzdelme volt ez a renitens testtel.

Testének fájdalmas hanyatlását, rezignált öngunnyal vette tudomásul. Egyre vigyázott: senkit sem untatni, senkinek sem terhére esni bajával. Ezen a ponton nem választotta meg helyesen pseudonimját. A legnagyobb fájdalomnál sem látták arcát laocooni torzulásra huzódni.

Mégis illett rá a klasszikus név, mert mire megöregedett, volt lényében valami a görög filozófusok tisztult életbölcseletéből. A klasszikus kor szelleme, az a klimából, fajból, életkörülményekből kialakult valami, ami a klasszikus művészetet, irodalmat és bölcseletet eredményezte és amihez ő élettapasztalat, olvasmányok és gondolkodás útján jutott el.

Ennek a klasszikus világszemléletnek szép kiteljesedése volt az utolsó év, amit Laocoon Rómában éltetett le. Most sirja is ott fog domborulni. Porai abban a földben nyugszanak, ahol annyi kedvence és tanítómestere porladozik.

Jó érzéssel gondolunk rá, hogy ő aki úgy szerette a szépet, ott fog nyugodni márványszobrok, ciprusok és piniák tövében. Koporsóját nem kísérhette el oda az a sok száz ember, aki szerette. De az erre gondolás aligha busította a római filozófus felfogását az élet és a halál dolgairól, inkább a Nápolyi Emlék sorait képzeljük hozzá illőnek.

A Kiss József örökszép versének emléke támadt fel bennünk, mikor erre a távoli temetésre gondolunk, a ragyogó olasz tavaszban: Ne kísérjen se zeneszó, se ének — se sokaság, mely holnap megtagad. — Az örök semmibe nem kell kíséret, — oda minden lény egyedül szakad.

Tavasszal majd belepi sirját a glicinia lila virága és a kövek közt aranyzöld gyíkok játszanak a római napfényben.

Lucia



Uj tavasz siratása

Egyetlen megmaradt, harsogó zendülés, tavasz,
zúgj szét a földeken s pattanó erdők tengerén,
égnekinduló síkságok feltörő hullámain
emeld magasra az elhullott lobogót,
élet, élet, mi élni akarunk.

Higyjétek el, nem magam siratom
s nem magamért szól ez az ének,
csüggedő fejfel, ahogy lobbanva nézem :
zöld lázban hogy ver ki a fák testén ezer bimbó
s illatos bluzok alól hogy lüktet elő
frissen és duzzadón a kemény leánytest;
nem magam siratom, hanem őket,
őket, akik ellen uj és vad merényletet készít elő
sok sötét s konok fej —
a rügyező fákat s mai hitben uj életnek induló világot.

Értük a könnyem, amely gúny és fájdalom között
sistergőn égeti a szemeim sarkát,
értük és ez uj tavaszért,
amely fölött,
— óh, süketült poéták, van-e köztetek még, aki hallja? —
rettentő pusztulás szelei szüntelenül síkongnak.

Békéscsaba, 1935 tavaszán

CSUKA ZOLTÁN

Jézus bicskája

Gyermekkorában ostort faragott a mezőn, meg cifra facsigát olyat, hogy csak egyszer kellett megpörgetni, s már úgy forgott, úgy vágta a szelet, furta a földet, mint az istennyila. Disznót is faragott, gömbölyű malacot, meg embereket, valóságos élő embereket, zsinóros nadrágban, pitykés mellénnyel, vénasszonyokat kendősen, feszes rékliben és lányokat is, édes csöppeket, széles máslival a hajukban és nagyszemű kalárral a nyakukban.

Naphosszat faragott, s amikor készen lett egy-egy remekével, maga elé tette a fűre, hasrafeküdt és órákig gyönyörködött benne. Amikor már megelégedte a gyönyörűséget vagy még jobban akart hizelegni magának, nagyot kiáltott:

— Maris, gyere nézd meg mit vágtam megint a bicskámmal!
— S Maris otthagya a gágogó libákat, hozzáfutott és nézte szájátá-
va a remeket.

— Szép-e, teccik-e — kérdezte tőle Jóska, melle ádagdt, s szem-
me csillogott.

— Szép ám — mondta a kislány — gyönyörűséges, valóságos
malac ez, a farka is megvan, meg a lábán a köröm.

— Ha nem köllene a disznókat őriznöm napestig — mondta
szomoruan maga elé — akkor még szebbeket és még többet farag-
hatnék.

— Szólok valamit — csipogta Maris — majd én vigyázok a disz-
nókra, nem mennek azok világnak ugysem. Te meg csak faragj az-
tán, ha kedved van, nekem is adsz egyet-egyet. Lelkesen megállá-
podtak ebben.

És Jóska faragott tovább, ami az eszébe és bicskája hegyére té-
vedt, szebbnél szebb diszeket, cifraságokat. Este azután hazavitte
apró szobrait, hogy megmutassa az anyjának, aki belső cseléd volt a
kastélyban. Nem szólt egy hangot sem, hanem odaállította az asz-
talra s várta, hagyta mikor veszi észre az anyja, hogy gyönyörköd-
jék benne. Akkor azután mindakettőjük szívében kivirágozott a
boldog öröm.

— Vigyázz ám a bicskádra fiam — mondta mindig az anyja —
mert nem akármilyen bicska ez. Apád is evvel faragott meg az öreg-
apád is. Ő találta meg egyszer, amint nagy busulásában a Tisza
partja mellett ballagott. Mélyen feküdt a földben, alig tudta kiszed-
ni. Ugy is hívta csak, hogy a Jézus bicskája, mert attól kezdve ott-
hagyta a bort és legfőljebb csak csutorát faragott, de a belevalóra
már nem volt kíváncsi többé soha. Azt beszélte, hogy amikor Jézus
a Tiszának szántott medret, leült, hogy megegye az ebédre való sza-

lonnáját, otffelejttette ezt a bicskát. Más nem is lehetett, mert a szegény ember vigyáz a bicskájára. Jézus Urunk meg amugy sem szerette a bicskafélét, gyilkoló szerszámot. Biztosan akarva hagyta el, s gondolta aki egyszer megtalálja csak jóra fordíthatja, mivel az ő szent keze forgatta valamikor.

S a pengéje is olyan, hogy sose csorbul ki, mindig éles marad. Ha egyszer nekifeszíted a fának magától vágja a cifraságokat.

— Egyet szeretnék csak édesanyám, a nagyságos kisasszonyt megfaragni szép sikos diófába, abban a habos selyem ruhájában. — Anyja semmit sem szólt erre, nem akarta ellopni szép álmát, amely ugysem valósulhat meg soha. Jóska meg lehunyta szemét és maga elé idézte a gyönyörű szöke virágszálat, amint finom cipelőjében kísétál a kastély melletti parkba. Fejét büszkén feltartja és messze néz, mintha egy távoli világba nézne, senkit sem lát meg maga körül. Jóska is csak messziről láthatta, soha sem mert a közelébe menni, úgy nézte, mint valami égi tünemény, aki véletlenül került ide az álmok országából. Pedig az is csak olyan gyermek volt, tizen-egy-tizenöt éves, mint ő maga.

Egyszer aztán egy szép tavaszi reggelen, mintha az álmokat elfújta volna az Uristen vagy még inkább tetézte, nagy ajándékozó kedvében olyat mutatott Jóskának, amitől sokára még a sziveverése is elállott. Kondája messze kalandozott és ő füttyülve-faragva ment utána. S amint így ment, ballagott, messze a füzesek alatt meglátta a kisasszonyt, aki apjával ment a tó felé.

Nem törődött most a kondával, a füttyöt meg a faragást is elfeledte, de elkezdett rohanni lélekszakadva abba az irányba, amerre menni látta. Mindenről megfeledkezett, mintha hatalmas álom varázsa fogta volna meg a lelkét, nem látta a távolságot sem az utban, sem azt, amely testben és lélekben örökre közéjük állt. Még fáradságot sem érzett, amikor a tóparti füzesekhez ért. Ott meglapult egy fa mögött és előre kémlelt szomjas szemmel, égő szívvel. S egy pillanat múlva eléje tárult a csoda, a legszebb álom. Mintha a föld is megnyílt volna lábai alatt, részegen kapaszkodott meg a fába, arca égett és egész testében reszketett, mint a hideglelős nyavalyában. A tó kék vizében, amelyre fényes pászmákat hullatott a nap, ott látta a kisasszonyt szűzanya-meztelen, hófehér testével fürödni. A nagyságos ur messzebb a parton ült és horgászott.

Minden csendes volt. Tisztán hallotta a víz ezüstös csengését, amint a kisasszony gyönyörű testére paskolta és oly szép volt az éneke, amit énekelt valami idegen nyelven, hogy szeretett volna felkiáltani örömében vagy valami nagyot tenni, hogy megbizonyosodjon a csoda felől. De ugysem tudott volna hangot adni vagy egy pillanatra is elmozdulni a helyéből, mert az elővillanó gömbölyű kis mellek, amelyeken megtáncolt a nap s a gyöngyöző vízcepppek vakitón csillogtatták fényüket, torkába hozták megvadult szívét. S a lány csodálatos hangján tovább énekelte az ismeretlen éneket:

Ca c'est bien amour lalla la, lalla la . . .

Akkor egyszerre a part felé uszott és kijött a vízből. Jóska lehunyta szemét egy pillanatra, mert oly vakító volt a rengeteg változó, szemkápráztató szín, amit a nap rádobott patyolat testére, kéket, sárgát, égő vöröset, hogy nem tudta mindjárt nézni. Csak bársonyos, meleg dalát hallgatta, mint valami zengő szép ángyali éneket, amelyet meg sem értett. Ezalatt a nap magábaszivta a vízgyöngyöket a lány testéről, aki azután egy bokor mögé bujt és felöltözött. Többet már nem akart látni Jóska.

Részezen, kábultan, felajzott vérrel és lángoló szívvvel ment s amikor a kondát látta rettentő szomorúság fogta el, ismét a lelkébe vágott az a mélységes szakadék, amely oly messze vetette az álmot a valóságtól. Akkor letérdelt a mezőn a pipacsok, buzavirágok és százsorszépek rengetegében, bicskáját a tenyerére fektette, karját kinyújtotta a nap felé és így rebegett:

— Én édes Jézusom, adj erőt a lelkembe, sok szép ügyességet a kezembe és engedd, hogy fába faragjam úgy, amint láttam, csillogva pompázni, mint az álmot, ami most már sohasem engedi el a lelkemet.

Akkor felugrott és elrohant arra, amerre esténként tüzet gyujtanak a kecskerágók, ott az ölberakott fából kikeresett egy egészséges dióhasábot, erős kis vállán a mezőre cipelte lehántotta róla kérgét és faragni kezdett. Lázasan dolgozott napokon keresztül, míg nagysokára elkészült vele. Ugy érezte, hogy soha életében szebbet nem faragott. Ugy állt a kisasszony, amint a víz mellett a parton, s még a napnak ragyogását, vízgyöngyök csillogását is rálehelte az élettelen fára. Lázás, kótyagos lett az örömtől, hogy ilyen szépen sikerült ezt a csodálatos álmot megtartani magának. De nem mutatta senkinek.

Most már mindig a kastély körül ólálkodott s várta, hogy meglássa a kisasszonyt. Napokon keresztül leste, de mindhiába. Csak a hangját hallotta ezüstösen csengeni a leeresztett zsalugáterek mögül, amint énekelt. Végre azután mégis találkozott vele. Egy reggel egészen váratlanul előtte termett. Könyvet tartott a kezében és magasra tartott fejjel ment a parki sétányon, a kastély előtti kis aranyhalas tó felé. Jóskát figyelembe sem vette. De ő ezzel nem törődött. Tarisznyájából elővette a gyönyörű szobrot és a lány elé állt.

— Elhoztam ezt a kisasszonynak — mondta reszkető hangon — sokáig faragtam, hogy olyan legyen, amilyennek láttam ott a nagytóban fürödni, mert azóta nem volt nyugtom, se éjjelem, se nappalom, addig amíg meg nem faragom. Most fogadja el tőlem, mert életemben ilyen szépet még nem faragtam.

A lány csak nézett rá, amint rózsás ruhájában állt, kis száját félrehuzta, mintha nem értené a beszédet, amit hall. Akkor hirtelen váratlan dolog történt. Alig pár lépésre megjelent a nagyságos ur, feléjük tartott.

— Mi az? Mit akarsz te kanász? — ordította dühösen. — Hogy merészeled megállítani a kisasszonyt? — Kövér arca egészen elké-

kült a haragtól, a szeme pedig véresen tüzelt. Jóska egy hangot nem tudott szólni. Mereven állt egy helyben, a földhöz szögezve.

S amikor egészen közel ért az ur, kövér kék arca megdermedt a csodálkozástól.

— Ki csinálta ezt? — ordította, eszeveszetten.

— Én — szólt Jóska csendesen és a földre sütötte tekintetét.

— Mivel csináltad? — kérdezte az ur hitetlenül.

— Ezzel-e — mutatta Jóska a bicskát.

— Hát hol láttad te így a nagyságos kisasszonyt? — kiáltotta most már torkaszakadtából az ur, miközben elvette Jóskától a szobrot is, meg a bicskát is.

— A nagyítóban láttam fürödni, azután csináltam.

— Te leselkedsz a kisasszony után? — ordította és szabad kezével teljes erejéből arcul ütötte Jóskát. A kislány rémülten elfutott.

— Te paraszt, te! Ezért fizetlek?! Lopod az időmet és a fámat, hogy ilyen galád dolgokat művelj? — Ezzel fogta a szobrot is meg a bicskát is és belehajította a kicsi tóba.

— Pusztulj a szemem előtt te nyomorult! — ordította még végsőnek az ur és bevárta, míg Jóska halálos testét elvonszolja.

Nem fájdalom volt az, amit érzett, hanem maga a halál; az amikor a test görcsösen megmerevedik, a szív megáll, a lélek elröpül, az öntudat megsemmisül és nem marad utána semmi az életből csak az érzéketlen test és a megfagyott vér az ereken. Percekig ment így, maga sem tudta, hogy vitték lábai. Aztán megállt. Szívében szörnyű keserűség gyújtott lángot, szemében, amely eddig szürke ködben uszott, most rengeteg csóvát lengetett a gyűlölet. Kezét ökölbe szorította és így kiáltott fel, gyermeki hangján, amelyből most a százasodal megalázottság fájdalma dübörgött:

— Megálljatok! Ezt még vissza adom, úgy segéljen az Ur Jézus! — Azzal elment.

Estére azonban, amikor a fájdalma már megszűnt oly nagyon égetni a lelkét, kapta magát és elindult a kastély felé. Vigyázva, csöndben előre lopakodott az aranyhalas tóig, ott levetette a ruháját és lassan becsuszott a vízbe. Sokáig uszott a víz alatt; kutató, tapogatódzott szinte sirva, amikor végre ráakadt arra, amit keresett. Megtalálta a szobrot és egy lépéssel odébb a bicskát is. Megkönnyebbülten jött ki a vízből. Felöltözött, de nem tartott haza. Elin-dult a kecskerágók piros tüze irányába. Ott felkapta egy alvó favágónak a fejszéjét, a szobrot letette a földre s a fejszével addig csapkodta míg szét nem ment apró darabokra.

— Ezt a szégyent soha, soha többé — dadogta és fáradtan és izzadtan megindult haza. Az álmot nem lopta ki senki a szívéből, de hogy rosszra hajlott azt maga is belátta, mert nincs álom ott, ahol nincs lélek és ahol nem állnak őrt hősies tisztasággal az álom felett.

★

Azóta tán már három év is eltelt. Jóska álmában sokszor látott.

óriást, aki félkézzel hajigálja a hatalmas fákat és sziklákat tör szét viharzó öklével. Ő maga is nem egyszer érzett vágyat, hogy felfordítsa az egész világot fenekestől, amióta az a szégyen érte, de jó, hogy a szegények könnyen felejtene, markukban előbb törnek ketté a kapa nyele, mielőtt bosszuval lesujthatnának. Jósának is csak a szégyen állott meg a szívében egy ideig, később azt is elfeledte.

Erős, szép vállas legény lett belőle. Tizennyolc éves volt és sűrűn járt lányok után. Már nem volt többé kanász, béreslegény lett s már csak este jutott ideje a faragásra. S amióta Gyurgyinkát, a szép cigánylányt megismerte, már mást nem is faragott csak a lányt, ha valamiért nem mehetett el hozzá, mert különben majd minden este ott volt.

Gyurgyinka kint lakott a falu szélén egy cigányputriban, anyjával az öreg kártyavető asszonnyal. S amikor a sötétség már leterítette leplét, Jósát nem lehetett visszatartani, ment mint a bolond a putriba Gyurgyinkához. Talán bájitalt adtak neki vagy egér vért, ami nem hagyott nyugtot neki. S valahányszor megérkezett, Gyurgyinka a nyakába ugrott és úgy csókolt, hogy majd elégett belé. A vén cigányasszony ilyenkor egy fazék fölé hajolt, amelyben izzó parázs sustorgott és érthetetlen szavakat mormolt maga elé.

Gyurgyinka rikító zöld selyem ruhát viselt, vállára fekete kendőt terített, amelyre halványpiros rózsák voltak hímelve. Nyakában sokszínű kalárisok csüngtek, s arca oly pirosra volt festve, mint valami érett gyümölcs. A csókok után Jóska részegen terült el a szalmán, Gyurgyinka pedig, mint a háborodott táncolni és énekelni kezdett. Fajtájának sokezeréves szilaj vadsága tombolt a táncában, vére kergette, az a lángoló szörnyű állat, amely úgy pezsgett a csókok, az ölelések áradatában, mint a sebes patak, amely gátat tör, vagy a szilaj csikó, amikor kitépi magát a pányvakötelekből.

Hangjában artikulátlanul sirt a szomorúság, olykor meg az öröm vérvörös lávája hömpölygött; erdők zugása, vihar dördülése, tenger mormolása. S táncának minden mozdulata, testének minden rándulása, hozzásimult, beleolvadt ebbe fékevesztett énekbe. Jóska elbűvölve, megbabonázva nézte és csodaváró lelke úgy magába itta a cigánylány egész fantasztikus lényét, mint ájult ember a pézsma illatot.

Amikor Gyurgyinka megunta a táncot vagy belefáradt, leheveredett Jóska mellé a szalmára és mesélt neki messze mesevilágról, pogány istenekről, szellemekről s a csillagokról, amelyekbe, artatlan gyermekek halott lelke költözött. Jóska hallgatta és nem tudott betelni a végtelen meséssel, táncokkal csókörülettel, minnél többször hallgatta, annál többet kívánta, mint részeg a bort.

Sokáig volt a szeretője. A putriban is meg Jóskaéknál is a cseleklakásban garmaával álltak a szobrok Gyurgyinkáról. Jézus bicskája nem faragott többé mást, sem cifra ostor nyelet, sem gömbölyű malacot vagy selymestollu kis libát.

De az örület nem áll meg a gonoszság hegyének tetején. Addig

tombol, addig rázza magát, mignem egyszer megindul a meredeken a sötét mélységbe, ahonnan már csak isten kegyelme mentheti meg. Egy idő múlva az emberek röhögve állították meg Jóskát.

— Zsidó kapcája lettél mi? Hát nem tudod hova jár a szeretőd napközben, amikor te a földet turod? A zsidó botosnak a szeretője az, annak a pénze köll neki, hogy előtted fitogtassa selymeit.

Jóskának agyára szökött a vér s azt egészen elborította. Hát miért kinozza így az isten, miért kergette ebbe a vad örületbe s miért vette el tőle, miért taszította romlásba azt, akihez szívevágya odakötötte? Miért kell ily csufosan megbűnhődnie ártatlan fiatalságának szenvedélyéért?

A sok mende-monda teljesen elvette az eszét. Bicskáját sokszor marokra fogta, de már nem azért, hogy faragjon vele, hanem, hogy indulatában belevágja valakibe vagy valamibe. Éber volt, lesben állt, mint vad, aki félti a párját. És egy hétköznapi délelőtt már nem birt magával, nem szólt senkinek egy szót sem, otthagya munkáját és elment a faluba, a nagyuccán megállt, ott is egy kapumélyedésben és várt, várt. Nem kellett soká várnia. Piros, fekete, meg zöld selymeibe cicomázva Gyurgyinka libbent elő a botos házából.

Ha megszakad az ég, kinyilik a föld, megindul a tenger, hogy beborítsa a világot mindenestől — borzasztóbb lehet-e? Ha anya meghal, házat tűz pusztítja, ha suhogó korbács vág az eleven husba szörnyűbb lehet-e?

Egy ugrással a lány előtt termett. Egyik keze zsebébe sülyesztve, amellyel a nyitott bicskát szorongatta, a másikkal megragadta Gyurgyinka vállát. Ordítva kérdezte:

— Hol voltál?

— Láttad.

— Mit kerestél ott?

— Dolgom volt. — A lány hangja remegett, de különben nyugodt volt, mint amikor az örült magához tér egy pillanatra s megvilágosodott elmével mindenre kész, még meghalni is.

— A másik szeretődnél voltál?

— Ott, ha úgy akarod.

Többet már nem kívánt tudni Jóska. Előrántotta a bicskát. Belevágta a rózsás kendőbe s ami amögött van a drága emberi testbe. Keze úgy járt, mint a motolla. Még akkor is döfködött, amikor a lány hangtalanul a földön feküdt, sokszínű selymével gőzölgő, meleg véreben. Akkor ő is ájultan mellé esett.



Jóskát a csendőrök megvasalták, kezébe nyomták a véres bicskát és úgy kísérték a falun keresztül a városba.

— Jézus bicskája-é, ami embervért ont? — Így kiáltottak utána az emberek és követ megdobálták.

A városban törvényt ültek felette és három évi börtönrre ítélték. A bicskát elvették tőle s csak amikor már vastag, szürke rab-

ruhában járt, akkor adták neki vissza, hogy unalmában szobrokat faragjon.

De hiába próbálta, hiába faragott vele, nem lett annak semmilyen formája. Még egy ügyetlen fakanalat sem tudott többé teremteni. Valahányszor a kezébe vette, Gyurgyinkát látta maga előtt s akkor ordítani szeretett volna vagy elmenekülni, de négy fal vette körül s azon is csak egy tenyérnyi rács. Teste fogva volt, lelke pedig rab mindörökre. Ábel vére ott uszott előtte a földön és felkiáltott az Egek Urának.

★

Letelt a három év is. Jóska kiszabadult. Utja haza vezetett a földjére, ahonnan kitépte az esztelen, veszet indulat. Huszonegy éves volt csak, de lélekben öregre aszalódott szerencsétlenre, nyomorult-ra. Amikor közel ért a faluhoz, megállt egy rozszant országoti pléh-krisztus előtt és így verte a mellét:

— Földem kivetettél, istenem megtagadtál, mert ellöktelek magamtól. S most itt vagyok gyarló, bűnös ember, hogy vissza kérjem a jussomat, a földet, ahol megláttam a napot, és örök irgalmasságot. Végy magadhoz Tiéd vagyok.

Haza sem akart menni anyja szegényére, inkább megfordult és ment, ment a nagy világba étlen-szomjan és árván, mint akinek senkije sincs, csak vádoló lelkiismerete és elvesztett istene az egekben. Varjás és fekete dögkeselyűk keringtek a feje felett. Eső verte, nap égette és nem volt a fejét hol lehajtania. Három napig ment, akkor egy hegyet látott maga előtt, annak a tetejében templomot.

Szívében ismét felgyult a remény. Bement a templomba. Térden csuszva vánszorgott el az oltárig. Ott benyult tarisznyája zsebébe, előhúzta a bicskáját és az oltár-asztalra fektette. Aztán így imádkozott:

— Én Uram Istenem, aki a Szépet és Jót a szívünkbe adod. Könyörülj meg rajtam. Mosd le lelkemről a fekete gyalázatot s mosd le bicskámról a vért, amely hozzá tapad, mert addig nem lesz nyugtom, addig nem vehetem a kezembe, hogy visszaadjam azt, amit Te adtál vele, dicsőségedre mindenekfelett.

Igy imádkozott sokáig s szájával a köveket csókolta. Egyszerre egész testében megremegett. Egy kéz megérintette vállát. Felugrott. Öreg, szakállas barát állt előtte, barna szőrcsuhában.

— Megkönnyebbült-e a lelked fiam? — szótl hozzá szeliden. — Mert amilyen a te bűnbánatod, oly nagy lesz az Ur kegyelme feletted. Jöjj gyónj meg, öntsd ki a szívedet.

Néhány órával később, Jóska szívben-lélekben megkönnyebbülve csókolt kezét az öreg szerzetesnek.

— Csak még azt nem tudom — mondta ismét elszomorodott szívvel — hogy a bicskámmal mit csináljak? Mert nem tudok ránézni még mindig és nem tudom a kezemben tartani, hogy ne lássam az ártatlan vért a szemem előtt. — Az öreg barát bölcsen és jóságosan mosolygott.

— Vedd magadhoz s menj el vele a Tisza partjára és ásd víz-sza mélyen a földbe, hogy méltó legyen az Ur akaratához és arra amire szánta.

Jóska szót fogadott. Elment a Tisza partjára, ott megállt, keresztet vetett és felszabadult szívvel így beszélt:

Vissza adlak annak, aki idehelyezett, vissza adlak a földnek, ahol lábaim megtanulták a járást s akihez nem vagyok méltó, hogy a hátán hordjon, mert megcsaltam, megtagadtam.

A föld vissza vette s ahogy Jóska tovább ment úgy látta, mintha a pipacsok, buzavirágok, százszorszépek meghajolnának a lába előtt, mintha a Tisza valami ártatlan szent éneket hömpölyögne s mintha az árva ákácok, mint boldog menyasszonyok sirnának felette.

Vissza ment a kolostorba és egész szívvel esedezett, hogy adjanak hajlékot neki, a boldogtalannak, mert most immár Istent akarja szolgálni mindörökre.

Jámbor, türelmes barát lett belőle. Könnyű lélekkel mosta a zárda köveit, ha ő volt soron, ültette a virágokat a kicsiny kertben és térítette a hitetlen embereket mondván:

— Vigyázzatok arra, amire az Ur rendelt benneteket. S mindent óvjatok ami a földön van, fűvet, virágot, drága életet és minden egyéb jószágot, mert mindez az ő végtelen jósága által vagyon.

Fráter Bernát lett és késő vénségére halt meg megbékélve a halállal.

Herceg János



Játék jégvirágos ablakon

Sötét hátán egy öblös gyárszirána elnyúlt panaszát
Gurítja ablakomnak keményen délkelet felől
A nyüzsgő nagy zúgás, e partalan folyó. Most halad át
A városon az este, s homályos arca fénybe dől.

Kályhában nem ropog és nem ráng víg lángok öles tánca
Leheletem köré terítem tenyerem: melengetem
És úgy gondolok pénzre, fényes bálra, kacagó lányra
Mint elérhetetlen messzi csodára kék tengereken...

Az életet szebben csak had éljék zajosabb legények
Nekem elég e ferdeképtű, balog rongy-pierrotom
A kanapén, csöndes játékhoz — (ha könyvek tömegének
Borával lelkem már betelt) — Ha elunom: félredobom,

O nem haragszik meg s jóbarátok maradunk hűn, tovább. —
Jobb lettem volna talán bús borongó remetének,
Ki lázasan görnyed és bújja vén fóliánsok sorát.
De mindegy: egy napon így is rámtalál az élet...

Ablakomra apácák fehér füzérét vési a fagy —
Honnan és hova és hogyan és meddig és mivégett?:
Bús kérdőjeleket olvaszt rájuk ujjam... s ajkamra fagy:
Élet az élet? vagy akkor lesz az, ha rég semmivé lett?

(Zágreb, 1935).

DUDÁS KÁLMÁN.

Egy mai fiatalember

Szin: Sándor szobája. Diszes faragásu, barokk íróasztal, hozzávaló könyvszekrény. Nagy, öblös bőrgarnitúra. Harminc esztendő előtti divat. Az íróasztalt gazdag himzésű selyem takarja, melyen csecsebecsék, vékony aranykeretekbe foglalt arcképek, háboruból hozott gránátkupakokból készült szivarvágók, öngyújtók állnak, kristály-üveg hamutartók, melyek fenekén Abbazia, Velence, Karlsbad színes látképei, régi nyaralások emlékei láthatók. Van az íróasztalon tintatartó is. Imponáló méretű szikla, melyen egy medve kétlábon áll és mellső mancsai között egy bazári művészettel készített bronzvedret tart, melynek felületén egy gyűszűnyi lyuk — abban van az üveg tintatartó, mely még tintát sose látott. A tintatartó alkotmány vályujában írókészet hever. Tollsár, »tollkés«, pecsétnyomó, mindenütt, ahol lehet, elefántcsontból valók. Az elefántcsont-tollsárban persze nincs író toll, talán sose volt benne és ha volt is, husz évvel ezelőtt, az akkor még kis Sándorka, csente ki belőle a soha be nem mártott tollat. Az íróasztal bemutatásához még el kell mondani, hogy négy sarkán majolika váza áll, mindegyikben egy-egy cseréprepkény, melyek dus hajtásaikkal át meg át kuszák az asztalt és kusza függönyben folynak le. A könyvszekrény nem árulkodik. Bezárt titok. Ahol üvegből van, belső függöny takarja el.

Ebben a környezetben idegenül hat két megágyazott fekhely: egy pamlag és egy vaságy. Idegen, de friss valóság.

Éjfél után kettőre jár az idő.

Géza: (Belép a szobába. Ötvenhat esztendő. Többnek látszik. Vajdasági író, de jószabásu öltözékén, gyűrűin meglátszik, hogy jól jövedelmező profán foglalkozása is van. Kellemes uriember).

Sándor (az ajtóból beszél) Bocsanatot kérek, egy pillanat és jövők. A cselédnek kell utasítást adnom.

Géza: (bőröndjéből előszedi hálóingét, papucsát).

Sándor: (belép. Huszonöt éves. Sovány, fekete, éles arcu, ideges, közbeszóló tekintetű mai fiatalember) Szólnom kellett a cselédnek, hogy reggel hatkor keltsen fel.

Géza: (magában gondolja) Udvariatlan fiatalember. Tudomásra adja, hogy korán muszáj kelnie és miattam fekszik le így későn.

Sándor: Szüleim bizonyára elmondták önnek, hogy Csicsocsevon, a törvényszéken jegyzősködöm. Reggel hatkor kell kelnem, hogy az autobuszt elcsiphessem.

Géza: Bocsásson meg öcsém, hogy zavarom, de kedves szülei, — hasztalan tiltakoztam — nagyon figyelmesek voltak hozzám, poggyászatot elhozatták a fogadóból.

Sándor: Ön tudja, hogy szüleim nem is számítottak arra, hogy hazajövök. Mióta ez a nagy hideg tart, nem járok haza. Hasznosok hidegben nem jó dolog hajnalban kelni, a városba utazni.

Géza: (magában) Megint szememre veti.

Sándor: Nekem kellene bocsánatot kérni, hogy ma véletlenül hazavetődtem és így éjszakára meg kell osztania velem a szobát és túrnie kell, hogy hajnalban megzavarom álmát.

Géza: Két óra. Még négy órát alhat. Remélem jó alvó.. Feküdjünk le.

Sándor: Nem vagyok jóalvó, különösen akkor nem, ha alkohol van bennem. Nem szoktam inni. De a családi asztalnál, különösen ha vendégeink vannak, illik legyűrni néhány pohárral... Ön bizonyára jóalvó.

Géza: (mosolyog) Ó, én régen aludtam utoljára. Mielőtt lefekszem — elkábitom magam. Ma azonban nem fogok élni kábitószerrel. Ezen az éjszakán, kedves öcsém, magáról akartam tünődni, gondolkozni. De azt mondja, hogy maga se jóalvó.. Nagyon örülnék, ha elbeszélgetnék, míg elálmosodunk.

Sándor: Tudom, hogy tünődik rajtam. Vacsora alatt és az egész este többször észrevettem, hogy kutatva néz rám, pedig én erre semmi okot sem adtam, hiszen este nyolctól éjjel kettőig, alig szoltam egy szót is.. Most beszélni akar velem. Nem bízta meg Önt apám vagy az anyám?.. Ők, ugyanis nagyon elégedetlenek velem. Szüleim és én nem értjük meg egymást. Szüleim önt nagyon tisztelik, igen komoly, nagyon bölcs embernek tartják... Nem azért mert író.. vajdasági író. Ebbeli működését olyan kedvesnek tartják, mint a jótorku legényét, aki mulatozás közben kellemesen nótázik, vagy a fránya urfiét, aki kiveszi a primás kezéből a hegedűt és ő muzsikál a banda élén.. Nem mondom, hogy anyám nem olvassa írásait, sokszor meg is dicséri és főként azzal jellemzi mindig, hogy látszik milyen jól ismeri az életet, tapasztalt, komoly, bölcs ember és így nagyon helyesen teszi, hogy nemes időtöltésből forgatja a tollat... A tapasztalt, komoly, bölcs ember, tizenhat év után megjelent házukban. Nagy, régi barátságot elevenítettek fel.. Ebből a barátságból eszmei hasznót is lehetne meríteni és pedig úgy, hogy szólnak önnök, próbáljon hatni arra a gyerekre, aki tőlük messze külön lelkivilágban él.

Géza: Nem kaptam szüleimtől megbízást arra, hogy beszéljek magával. Szülei nagyon szépen nyilatkoztak önről. Mint szerény, szorgalmas, tehetséges fiatalembert festették elem, aki csak a könyveknek él.. Félig aggódva, félig tréfálkozva, engem csipkedően mondták: »kitelik még tőle, hogy írni is fog«.

Sándor: Ugy?.. De miért is lettek volna őszinték ön előtt, aki csak egy napra tévedt vissza közéjük? Hiszen önmaguk elől is

mindig elbujnak... Mégis furcsa, nem tudom megérteni örökös alakoskodásukat.. De ön egészen közénk és ma esti vendégeink közé illik. Én is figyeltem önt, egész este, de erre több alkalmat is adott mint én. 16 év telt el azóta, hogy utoljára látták egymást. Ennyi idő után úgy találkoznak egymással, mintha bennük és a világon mi se történt volna, ott folytatják a beszélgetést, ahol valamikor, mondhatnám a történelem-előtti-időkhöz abbahagyták. Eljött a régi kedves ember, az adomázó, a jóízű ember. Anyám tizszer is ismételte: »hiába, Géza a régi Géza..« »még a hangsúlya is a régi..« »pont úgy fraziroz..« Apám se maradt el a dicséretben: »Géza, vigyázz! nagyon a feleségem kedvében jársz. Jó lesz, ha mielőbb kiássák a vonatodat a hóból, mert ha sokáig itt vesztegelsz és kedves bolondságaidal udvarolsz neki, még elcsavarod a fejét..

Géza: Igy ne folytassa. Legyen olyan kedves.

Sándor: Nem akarok izetlenkedni.. De mi beszélgetni akarunk és őszintén, ugye?

Géza: De nem ilyen fordított viszonyban.. Öcsém, én ott voltam a maga keresztelőjén, gyerekkorában lovagolt a térdemen, álmélkodva, tiszta gyerekszívvvel hallgatta meséimet.. Bizony, ez régen volt.. Ma a vonatom elakadt a hófúvásban, itt rekedtem Csipkálán.. Néha a bajból jó is kerülközik. Csipkál! Valamikor sok szép napot töltöttem Réthy Sándor barátom házában.. Vajjon itt éle még?... az embereket úgy szétszórta az élet.. Hát itt él és igen, úgy találkoztunk, mintha tegnap láttuk volna egymást utoljára..

Sándor: Ez nagyon természetes. Az öreg emberek.. a mai öregemberek, akkor is egymásra találnak, ha életükben először találkoznak. Összeköti őket a mult, a mult ápolása, a mult egét feszítik maguk és sajnos az egész világ fölé.. Igen, én is láttam és minden csodálkozás nélkül tapasztaltam, hogy milyen bensőséges volt a két régi barátság összehorulása, mondhatnám, hogy a régi boldog, patriárkális idők elevenedtek meg előttem.

Géza: (szeretne kimenekülni a beszélgetésből) Elfogadom, hogy öregek vagyunk. De az öregeket békében kell hagyni. Maguk, fiatalok, új utakon járnak.. Mi is voltunk fiatalok.. Nekünk már csak emlékeink vannak, engedjék meg, hogy bibelődjünk velük, hiszen ezzel a fiatalok dolgában semmi kárt nem teszünk.

Sándor: (közbevág) Téved vagy komédiázik.. Bocsánat! nagyon őszinte vagyok. Mi, fiatalok, olyan őszinték a karunk lenni, mint amilyenek a mi íróink, akik nem tévednek és sohasé hazudnak és minden mesterkélés nélkül a valóságot, a tényeket adják. Mi, fiatalok, csak őket olvassuk bár semmi vigaszt nem nyújtanak, inkább kegyetlenül megmutatják reménytelen sorsunkat. De nem erről akarok beszélni...

Géza: Tudom. Az öregekről. A komédiázó öregekről, akik közlé, úgy látom besorozott ötvenről felfelé mindenkit. En bizonyosan az öregei közé tartozom. Ötvenhat éves vagyok.

Sándor: Az ötvenévesek a legveszedelmesebbek, a legkártékonyabbak, mert nagyon aktívak, de az ezen a koron túl lak sem vesztegelnek, mind, mind koporsójuk zártáig dolgoznak, harcolnak és csodálatos tehetséggel, ha kell csalással, huncutsággal mentik meg nap nap után immár majdnem két évtized óta azt a világot, amely már régen nincs meg.. Ön író, ezt tudnia kellene. Kedves... Géza bátyám.. (Azért mondja) Géza bátyám«, mert szeretne enyhíteni mondanivalója hangján, de amikor kimondja, zavarba jön, stílusából kisiklik.. elhallgat).

Géza: (segíteni akar rajta) Csak folytassa, öcsém. Kedvem telik attakirozásában.

Sándor: (haragszik) Uristen!.. Attakirozás!.. Talán húszáros attakirozás!.. Drága Géza bátyám.. maga mosolyog..

Géza: Mosolyom nem jelent semmi rosszat.. Kedves öcsém, ha nem tudnám, hogy huncut, csaló öregnek tartasz, akkor azt mondanám, hogy örülök neked, szívesen beszélgetek veled és nagy lesz a szerencsém, ha megérthetlek téged. Ebben segítségemre is akarok lenni, de támogatásom csak olyan, amilyen tőlem telhetik: öreges, érzelmes. Csak a kezemet nyújthatom feléd és csak arra kérek téged, hogy úgy, mint gyerekkorodban, most is tegezz engem. Meglátod, ez jó lesz, stílusodat is porhanyóbbá teszi. Ó! sok mindent jobban lehet adminisztrálni tegezéssel. (Megsimogatja a fiatalember fejét).

Sándor (megremeg. Géza hangulata elcsábítja. Halkan mondja) Köszönöm.. (Hallgat.. Aztán egyszerre elmosolyodik) Parancsolj egy pohár szilviumot? Apám híres vén pálinkát őriz itt a könyvszekrényben.

Géza: (tulvilági mosoly jelen meg az arcán) Hozzad csak!.. Egy-két pohár.. és megfiatalodom én is..

Sándor: (kinyitja a könyvszekrényt. A polcokon régi magyar írók sorozatai, külön helyen időnkbeli magyar, szerb, francia, német könyvek: Sándor olvasmányai. A főhelyről régi virtust hirdető szüzdohány illat közül hasas üveget emel ki, két pohárkát is talál hozzá. Tölt).

Géza: (koccint) Fiatalság bolondság!

Sándor: (ügyetlenül a pálinkás üvegre mutat) Szereted?

Géza: (tiltakozik) Csak társaságban..

Sándor: (nem tudja, hogy kellemetlenkedik) Szereted a társaságot?

Géza: Hohó! Micsoda hang ez? Ez nem a fiatalság hangja. Csipkelődő vagy. Hasonlítasz a tehetetlen öregekre, akik már csak szóval bírák. Hagyd abba ezt a stílust. ne légy reám tekintettel. Különb tudomásul kelle vennem, hogy csalódtam benned és ez fájna. Beszélj csak az öregekről és csak azon a hangon, amelyen beszéltél mielőtt közel eresztettelek magamhoz és amit nem bánok meg, ha azon a hangon folytatod, amelyet megütöttél. Csak beszélj, szólj

az öregekről, akik huncutkodnak, komédiáznak... csak beszélj a vén kerékkötőkről. Hát miért is vagyunk mi csalók, huncutok?

Sándor: (feloldódik érzelmes hangulata alól. Idegenkedve nézi, hogy Géza már a második pohárral issza. Babrál a dugóval, ki-be dugaszolja az üveget).

Géza: (kötődik) No, halljuk, halljuk!

Sándor: (benyomja a dugót, oly erősen, hogy dugóhúzó híján csak bicskával szedhető ki. Aztán beszél és ott veszi fel a témát, ahol a legérzékenyebben ütheti meg Gézát) Neked kellene legjobban meglátni a huncutságokat, vagy hogy is mondjam: a hazugságokat. Író vagy, tehát nagyon jól kellene látnod. Mégse láttad meg a mi házunk életét. Persze az, amit meg kellene látnod, az nem a ti témátok, nem a te témád. Ez nem novella, legalább is nem olyan novella, amilyent ti irtok, nem az a kifogyhatatlan téma, melyben Barna ur indul és a harmadik lépésben Szőke önagságát megmattolja. Angyali sakkrejtvény és ti lóugrás szerint meg is oldjátok... Rázod a fejed, Géza bátyám. Az ilyesmifélék nem tartoznak témáid közé? Hát ha nem témád, akadna-e mondanivalód arról, amit ebben a házban láttál, tapasztaltál délutántól éjjel kettőig? Vajjon észrevetted-e hogy mi van itt? Tudom, hogy nem vetted észre, nem is vehetted észre, mert ugyanabban a hazugságban élsz mint ez a ház és ezeket a hazugságokat te is szereted. De én most rajta leszek, hogy mindent lássál, mindent tudomásul vegyél... Ha akarod...

Géza: Akarom... De előbb adj még egy pohárral. Ne félj, fiatal barátom, nem árt nekem tiz pohárral sem. Eszemmel birom, de fizikummal csak úgy győzlek hallgatni ha... itt-ott egy pohárral...

Sándor: (bicskájával dirib-darabokban kiássa a dugót. Töti).

Géza: (iszik) Beszélj! Operáld meg a szemem. Mondjad el, mit nem láttam meg nálatok... (ravaszul). Talán azt mondanád el előbb, hogy a valósággal szemben mit láttam én? Te bizonyosan tudod...

Sándor: Hogyan láttad te?... Elmondom:

Vonatodat tegnap délután betemette a hó és egy napra közénk vesztél. Szerencséd volt, megtaláltad régi barátodat és családját, akik a régi baráti szeretettel láttak viszont téged. Boldogan adtad vissza az ölelést és ültél a messzeszerzte híres Réthy kuria asztalához, melyet, ahogy a multban, most is teljessé tettek azzal, hogy meghívták a ház régi barátait, akik neked is barátaid, jóismerőseid. Könny szökött a szemedbe, áldottad a hófuvást, mert annak köszönheted, hogy egy meghitt estét tölthetsz el apámékkal és azokkal a kitűnő emberekkel, akiket a te kedvedért hívtak meg. Itt volt Tseresnyés Józsi, az egykori snájdig főbíró, aki — valamikor régen — a híres Televéri választásokat vezette, (felköszöntődben mulatságosan emlékeztél meg a nagyszerű heccről). Itt volt Eördögh Lenci (Lenci!... Így szólítottad meg harmadik felköszöntődben és kedvesen árultad el, hogy ő volt Sipulusz ősjogászának, Bukovay Absentiusnak modellje. Eördögh Lenci volt az a híres, aki

a Kerepesi uccán felmászott a gázlámpa-oszlopokra, nem is egyre, és sorra eloltotta a lámpákat. Itt volt az egykori Megyei Közlöny lapvezére, aki valamikor a vicinális koncessziók, főképen a torontáli koncessziók előadója volt a magyar parlamentben. (Te mondtad a második tósztodban). Itt volt még Hidvégi Henrik (utolsó, nagy beszédében őt üdvözölted) Nagyon szépen elmondtad róla, hogy a Torontáli pénzügyi élet egyik megszervezője volt, bankja részvényei dusan jövedelmeztek, ő maga önzetlenül csak a közt szolgált, azonkívül Széplélek, aki pártolta az irodalmat, sőt annak egyik értékes munkása volt. (»Miért nem dolgozol most is drága Henrikem, orgánumaink örömmel közölnék írásaidat.«) . . És az asztal végén ült apám, dehogyis ült, sorrajárta vendégeit, szaporán töltögette poharaikat . . (Ott van az a nyálás — intett felém — az ő dolga volna vendégeink poharát rendben tartani . .) Ott volt az anyám — ugye szép még mindig? Csodálatos emlékező-tehetség. Nem titkolhatja és amint láttad, nemis titkolja el, hogy a mult század leánya. Előkelő irodalmi műveltsége van. Goethe, Heine és a többi Nagyságból minduntalan strofákat idézett, mindig alkalomszerűen és találóan mondott aforizmákat és szellemesen mentette ki Eördögh Lenci szottitzeit . . Ragyogó asztal volt, mi? . . És te, balján ülve, elbűvölten nézted a háziasszonyt, vagy mélabusan néztél magad elé, ha éppen nem szónokoltál. És nézted apámat: barátodat a ragyogó képességű ügyvédet, akit nem gyűrt le az élet, látszik, nagyon jól megy a dolga, erős, töretlen ember. »V i á l i s e m b e r«. Így mondtad a házigazdát és egyben a háziasszonyt üdvözlő »keresetlen« szavaidban . . Talán elég ennyi és magad is megállapíthatod, hogy közel járok ahhoz, amit nálunk láttál. Igaz, jól eltakarták előled a valóságot, de meg kellett volna látnod, hogy a helyzet nem olyan, mint amilyennek rendezik. Ha a mai világban élsz, akkor behunytt szemmel is kitalálhatnád Tseresnyés Józsi, Eördögh Lenci, Hidvégi Henrik sorsát. . . Itt tudd meg, hogy asztalunknál csak te voltál vendég. A többiek mindennap nálunk ebédelnek, vacsoráznak. Kosztosok ők. Anyám kosztot adó asszony . . Apám ügyvédi irodája lassan-lassan magától becsukódott. Ő ezt nem akarja észrevenni, ügyvédi tábláját a kapun hagyja és gyakran mondogatja nekem: »ha leteszed az ügyvédi vizsgát, irodámat átadom neked...« Jóhiszeműen, apai szeretettel, mélyen megindulva mondja, hogy át akarja adni azt, ami nincsen. En ilyenkor benne látom szimbolizálva a világ minden öreg emberét, akik egy elpusztult világ romjaim csodálatos nyugalommal tudják folytatni életüket, komolyan leltározni és a romok alól is kiássák hagyományait, nyugodtan ballagnak a maguk útján és ballagó utjukon vezetik a világot. Persze a maguk elpusztult világát, melyet haláluk után örökségbe akarnak hagyni. Igen ám, de közben még egy kicsit élni is kell . . Enni, ruházkodni, fűteni. . . Hogy visszatérjek a mi életünk feltárásához, be kell vallanom, hogy a házunk még a mienk és úgy látszik, még sokáig apám nevének marad, mert semmi veszélyt nem jelent az, hogy túl van terhelve. A

bank türelmes. A bank is öregember, aki néha dohog, de programja a türelem, a kivárás, az átvészelés. Ezt hirdeti a Bank fanyalgó arccal és évről-évre csinálja mérlegeit, melyekkel el akarja hitetni, hogy minden megvan. Így hát apám is megtarthatta házát, de ez nem elég az élethez — az engem is el kell küldeni Beográdba az egyetemre. Pénz azonban se életre, se jogi tanulmányokra nincsen. Anyám sok lelki viaskodás után elszánta magát, hogy végrehajtsa tervét. Azok az urak, akikkel ma este együtt vacsoráztál, mind özvegyek vagy agglegények. Tengő-lengő életükkel esténként azelőtt is beültek hozzánk és egy-két pohár bor mellett kitergették apró-cseprő bajaikat. Ne gondold azt, hogy földjük vagy elvesztett zsiros állásaik után keseregtek. Igaz bajaikhoz sose nyultak, többnyire csak a kaszinó kosztját szidták. Egy este anyám rácsapott a koszt miatt kesergő barátokra: »és mit szólnátok ahhoz, ha ezentul és főznék naponta ebédet, vacsorát nektek?«. . . Hogy ők mit szólnának ahhoz, ha mindennap Réthyné főztjéből ehetnének? Megállna a nap az égen, sose szállna nyugatra és ők újjá-születnének, ha mindennap a hétvármegye-szerte híres Réthy-ház konyháját élvezhetnék. Sorra járultak hálálkodva kécsókra anyám elé. Szép estéjük volt. Csodálkozva figyeltem boldogságukat. . . Öt évvel ezelőtt így lett anyám kosztos asszonnyá. Hamarosan két szobát is kiadott albérletbe, aztán még kettőt. Valahogy félre ne érts engem. Géza bátyám és azt ne gondold, hogy én ezt szégyellem. . . Csak az esti komédiát szégyellem. . . Miért nem mondta el mindezt neked apám? Miért kellett apámnak összeesküdnie kosztosaival, megbeszélni velük: »öregeim, ma ne vacsoráznai, hanem vacsorára gyertek hozzánk. Nagyon kedves vendégünk van ma estére, ti is emlékeztetek még rá, mindnyájunk barátja. . . Miért mutogassuk neki bajainkat?«. . . Láttad, úgy jöttek el kosztosaink, mint ahogy vendégeknek illik, feketébe öltözötten, Hidvégi szmokingban volt. . . És miért kellett téged hálóvendégnek is meghívni, ha még fekhelyet se tudnak adni? Tudd meg, hogy nincs egyetlen üres ágyunk sem. De lutriztak. Abban biztak, hogy ma se jövök haza. Csalódtak! Hazajöttem. Kénytelenek voltak a fűszerestől kölcsönkérni ezt a vaságyat. Valamikor két vendégszoba volt nálunk, ma minden szobában, a kis-ebédlőben is szobaurak laktak. . . Hát nem csodálkozol azon, hogy a ma este általad sokszor emlegetett híres Réthy kuriában kinyitható vaságy van? Hát az sincs. Azt is kölcsön kellett kérni. . .

Géza: Nagyon sajnálom apádat. . .

Sándor: (türelmetlenül közbevág). Éppen azt akarta, hogy ne sajnáld és nem a büszkesége parancsából, hanem azért, mert el akarja hitetni, mint minden más dologban, hogy vele együtt az egész világ rendben van. Az ő természete olyan mint a többi öregemberé. . . Végeztem, nagyjában elmondtam mindazt, amit nem láttál meg nálunk, az igazi kulör lokált, amin, ti vajdasági írók anynyit veszekedtek, de mint vakok mentek el mellette. . . Ezzel a példával megmutattam neked, hogy kik-mik az öregek, hogy borzalmas

összeesküvésben kenik rá életüket a maga életét követelő új világra. És így sikerül is uralmukat teljessé tenni. Az öregemberek, mint kariatidák tartják vállukon a romokat. Tehetségesen, minden nehézséget legyőzve végzik munkájukat. Könnyű nekik, hiszen rutinosak... És ha majd rutinjuk felmondja a szolgálatot, amikor munkájuk akadályai elháríthatatlanokká válnak, akkor bennünket, fiatalokat ütköztetnek meg, hogy megvédjük multjukat, hagyományait... Nem hiszem, hogy nem látnak bennünket, fiatalokat, akik nagyon élesen állunk vele szemben, nem hiszem, hogy nem látják pusztulásunkat, hogy nem tudnák azt, hogy míg ők így élnek le életük másik felét, az alatt mi fiatalok meddően elpusztulunk.

Géza: Ha jól megértettelek, te fiatalember, azért támadod az öregeket, mert elpusztítottak mindent, ők maguk is elpusztultak és mégsem akarnak elpusztulni az utból. Apád tönkrement portájával szimbolizálod a mai világot, a mai életet. Az öregemberek csálnak, megmaradt ünnepi ruhájukban járnak és mindazt, amit ki-nem-írható kedéllyel maguknak hazudnak, el akarják hitetni az egész világgal. És miközben vezetik a világot, a fiatalemberekről, akik munkát, jövőt követelnek, nem akarnak tudomást venni. Ez nagyon torzított kép. Mióta a világ áll, az öregek mindig törődtek a fiatalokkal. Ez a feladat ma nehéz. Például, ahogy mondd, apád a valóságban csak egy ügyvédi-iroda helyiségét hagyhatja rád... Hát bizony a mai fiatalságra sovány örökség vár. Ez a sovány örökség: a régi keretek... Magad is mondd, hogy az öregek tudják ezt, csak csálnak, huncutkodnak és a maguk és intézményeik, illetve azok megmaradt keretei számára kitalálták a kivárást, az átvészelés jelszavát, melyeket a mimelt derű és nyugalom szertartásai között hirdetnek. Mindez azt mutatja, hogy fordított világban élünk. Az öregek optimisták, a fiatalok reménytelenségben élnek...

Sándor: Ugy van! Az öregek optimisták. Hát persze!... Az öregek egykor fiatalok voltak, érdemes volt harcolniuk, mert biztos cél felé törtek. Célhoz értek és betölthették életüket. Ifjúságuk boldog volt és enyhe tapasztalatok közt férfiasodtak meg, és beveztek a házasság boldog révébe... és gondoskodtak arról, hogy utódaik legyenek. Az utódok felnőttek. Itt vagyunk és üres kezű apákkal állunk szemben. Nem olyan örökséget várunk tőlük, amilyenben egykor ők részesedtek. Örökségük és szerzett vagyonuk, tudjuk, elpusztult. Mi új örökséget várunk, egészen frisset, korszerűt. Apáinknak intézményesen át kellett volna szervezni a régi világot, új világot kellett volna adniuk, melyben mi is elférünk. De ezt az apai feladatot nem tudják teljesíteni, erre alkalmatlanok, akadályozza őket hagyományaik, optimizmusok. Az életet nem keresik, a Feltámadásban hisznek. Miért nem mennek el hitükkel a kuckóba? Hinni, várni ott is lehet... Viszont itt vagyunk mi, fiatalok!... Mi nem vagyunk optimisták. Mi nem hiszünk. Géza bátyám... vajjon ismered-e a mai fiatalembert? Az előbb azzal jellemeztél bennünket, hogy re-

ménytelenységben élünk. Ezt nagyon korholóan mondtad. Hogy mi milyen lelkivilágban élünk, sokkal jobban mondta el mint te, egy német író társad. Rabenernek hívják. Bizonyára olvastad *Életre elítélve* című regényét.. Ebben a regényben elmondja az író, hogy egy világváros ifjai arra akartak megszervezkedni, hogy megölik magukat, hogy sok-sok fiatalember egy adott jelre egyszerre öngyilkosságot követ el, hogy így hívják fel az ifjuság tragédiájára az egész világ, az öregek figyelmét.. Hogy ilyen terv megfogamozható, ez mutatja meg a mi lelkiállapotunkat. Rabener nem hazudik, ez az író mindössze huszonkét éves volt, amikor a mai ifjuságról szóló regényét megírta. Az öregek, akik ebben a regényben élnek, egytől-egyik haszontalanok, aljasak, feleslegesek.. A fiatalok?... feloszlásnak induló élőlények.. Fel kellene figyelni az egész világnak a regényíró zokogó hangjára, mellyel elsíratja a mai fiatalembereket, akik bűn nélkül életre ítélve elrohadnak.. Rabener könyvét, az öregemberek számára kötelező olvasmánnyá kellene tenni, mert jószántukból aligha olvassák el.. Ó! Géza bátyám, te ott voltál a keresztelőmön, sokszor nyargaltattál a térdeden, büvös regék meséltél nekem.. Ma az kellene, hogy az öregek a mi térdünkön nyargaljanak, este kis ágyacskába kellene fektetni benneteket és Rabener bácsi könyvéből kellene mesélni nektek, aztán rátok szólni: a l u d j a t o k, mert különben mingyárt bejön az ablakon a szakáltalan, ráncatlan képű, villogó szemű szép fiatal burkus és elvisz benneteket a Fiatalemberek Országába, a p o k o l b a.. (Felugrik, a szekrényből kiveszi Rabener regényét. Az agyonnyútt könyvet gesztikulál) Ez dokumentum!.. Ez sulyos vád ellenetek!..

G é z a: Miért? Mi tettük elviselhetetlenné életeteket?... Mi csináltuk a háborút? Mi, a mai öregek? Mi romboltuk le a termelést?... Egyébként szerintetek korán megvénül az ember.. Tudod jól, hogy akik ma vezetik a világot, ifjuságukat a lövészárokból töltötték el. A mai vezetők, derék fiatalokból áll... A világ mai vezető nemzedéke..

S á n d o r: (közbevág) A mai vezetők közül azok, akik szerinted fiatalok, szerintünk nem azok, mert az öregek közé álltak, és azok szellemét képviselik.. Bennünket a ti fiataljaitok nem tévesztenek meg akkor sem, ha kiállnak értünk és kórusban fújják: »a gróf a vízbe ful, a gróf a vízbe ful, mentsük meg őt.. ment-sük meg őt.« Bennünket így ne »mentsenek meg«.. Bennünket csak úgy menthetnek meg az öregek és a »fiatalok« akik az öregek szellemébe ömlöttek, ha kivetkeznek hazugságaikból, ha a világ javairól és erőiről nem csinálnak többé hamis mérleget, hanem lássák be, hogy minden, ami az elmúlt évszázadban vagyonban és eszmei javakban összegyűjtöttek, elveszett vagy értéktelenné vált. Ne engedjék meg, hogy az elpusztult követelések után mániákusan kamatokat számítsanak fel mert ez az értelmetlen társasjáték miatt mindenért az utolsó céna-szálig kétszeres árat kell fizetni és ilyen ár mellett nincs fogyasztás és ezért nincs termelés. Ezért állt meg a munka, és ezért állunk mi fiatalok tétlenül és nézünk előre a semmibe, amit egykor jövőnek neveztek.

Géza: Ha nem tartanám közhelyek csoportosításának, amit mondasz, akkor rád sütném, hogy kommunista vagy.

Sándor: (mosolyog) Püff neki!.. Az öregek, ha megbolygatják őket, mingyárt a kommunista-váddal hozakodnak elő. Nem vagyok kommunista, csak bátorkodom a jövőm után érdeklődni. Mit tudom én most, hogy mi kell utódaimnak, ha majd ők következnek. Csak a magam sorsa után futok és nem akarok a dédunokáimért harcolni. Mit tudom én kell-e, jó lesz-e nekik az, amire ma nekem szükségem van. Mi a lelépő emberöltőtől nem követelünk mást, csak azt az egyet, hogy ne kelljen örökölnünk utánuk semmit, mert mi nem akarjuk vállalni az esztelenül csinált adosságokat folyton növekedő kamataikkal együtt. Ti ezeket a terheket a mi nyakunkon akarjátok hagyni!.. Mi kára volna a mai társadalom egyetemének abból, ha az ingatlanokat, a gépeket, a munkát nem terhelné a régi adosság. Csak haszna volna, mert nem kellene a világ behajthatatlan adosságainak kamatait bekalkulálni a termelés költségeibe!.. Ezt ma már mindenki tudja, közhely, gondolod magadban. Közhely!.. De hát ma már a forradalmi jelszavak is közhelyek!.. Mert ti öregek, még a forradalmat is elformulazzátok, kuruzslásokkal ellaposítjátok. Ti csak egyetlen forradalmat ismertek: a háborút.

Géza: Mi öregek nem akarunk háborút. Nem is hiszünk a háboruban, mert mi optimisták vagyunk és.. és nekünk elég volt betőle. De ti fiatalok vigyázzatok, mert egyszer ti is megöregedtek!.. Vigyázzatok!.. Félek, hogy nektek is lesznek hagyományaitok és csalni, huncutkodni fogtok ti is, hogy jól-rosszul betakarjátok az örök emberit: a sovárgást a hatalom után, melyért ti is mindent kockára fogtok tenni.

Sándor: Mingyárt hat óra!.. Sajnálom, hogy nem válaszolhatok. (Kinyitja a spalétát, megnézi a külső ablakra erősített hőmérőt) Huszonöt fok hideg. Szívesebben beszélgetnék veled tovább ezekről a fájdalmas dolgokról, ahelyett, hogy ebben a vad hidegben egy órán át vacogjak az autobuszban!.. No, Géza bátyám, most lefeküdhetsz!.. Ráérsz aludni, mert nem hiszem, hogy vicinálisodat egy-két napon belül forgalomba állítják!.. Estére hazajövök, miattad jövök haza. Holnap vasárnap van, én is ráérek. Sok mindenféléről szeretnék beszélgetni veled!.. Irodalomról!.. boldogságról!.. szerelemről!..

Géza: Mindazok után, hogy az ifjúságról így beszéltél?..

Sándor: Ha felébredsz, itt van ez a Rabener könyv, nagyon szeretném, ha elolvasnád. (A cseléd kopogtat) Igen!.. (Kezet fog Gézával, elmegy).

Géza: Lapoz a könyvben, itt-ott néhány sort el is olvas, aztán leteszi. Tűnődik!.. Gyógyszeres dobozából két veronált szed ki. A port elkeveri poharában, megissza. Levetkőzik!.. Nem nagyon bizik az álmopor hatásában, mert a könyvet magával viszi az ágyba!.. De nem akarja ezt a könyvet olvasni!.. Aludni szeretne!.. Erősen behunyja szemét.

„Ó, szülőföld, te olyan vagy mint az egészség!”

Írta: Cankar Ivan

Már több mint tizenöt éve, hogy György nem látta szülőföldjét. Mikor elindult a világba erős, egészséges legény volt, ki munkára és szerencsére vágyódott. Munkát bőven talált, de szerencsét annál kevesebbet. Vállai szélesek voltak, hordta a terhet, amit Isten rárakott.

Még becsületesen körül sem nézett, máris munkába állt az új gyárban, a város mellett és ott maradt több mint tizenöt évig. Reggelente, pittymalatkor ment a gyárba. Este, alkonyatkor tért vissza. Nem látta soha a derült eget. Minden hazatéréskor teste három csepp vérrel szegényebb volt... Egy cseppet a hatalmas gépek ittak fel, a második csepp elveszett a fekete porban, a harmadik felolvadt a pálinkában.

Egyszer, amint György fölemelte karját, hogy kabátujjával letörölje homlokáról a verejtéket, hirtelen táncra perdültek előtte az összes gépek, mintha életrekeltek volna. Ő pedig elszédült. Mikor pedig a padlón elterült a szájából fekete vér ömlött.

— Mi történt? — kérdezte társától.

— Itt van a vég, barátom, itt a vég! — felelte a társa. Ugy látom, hogy nemsokára pihenésre térsz!

— Pihenésre? — Hogy érted ezt?

— Ej, barátom, tizenöt év és minden nap három csepp, három vércsepp — ennek a fele sem tréfa. Én is eljövök majd utánad. Eljövünk mindannyian. — Ki merne az ellen szólni? — Dolgoztál, kidolgoztad magad, most halj meg!

— Ha meg kell hálnom, engedelmeskedni fogok! — mondta György. Elment és nem tért többé vissza a gyárba.

Amíg dolgozott nem érezte és nem is gondolt arra, hogyan folyt el testéből egyre szűkebb mederben ifju ereje. Most munkánélkül ült az ágyán. Egészen fáradt volt és úgy látta, hogy kifacsart, erőtlen öreg lett. Ekkor valami a szíve köré csavarodott.

— Lám, Gyurka — gondolta, — így dolgoztál több mint tizenöt évig. Nem láttad a derült eget, nem élvezted az élet örömeit. Neked nem volt ünneped, de majd a megásott sirban ünnepre és pihenésre lelsz!

Ezen az estén hallotta a távol szülőföld erdeinek a zugását.

— Tavaszi viharban köszöntenek! — ez a gondolat szívébe markolt.

Batyuját rögtön összekötötte és utrakelt.

Hosszu volt az ut, három országot szelt át a fekete kocsi. Mi-

kor a harmadik reggel fölragyogott, György batyuját vállára vetette és kiszállt a vonatból.

Alig érintette lába a szülőföldet egyszerre felpeszdült benne és táncrakapott az elmúlt ifjkor.

— Több mint tizenöt éve nem látta árva szemeim: Anyám! — Üdvözöllek végtelen illatos mező. Üdvözöllek büszke egekbe harsogó erdő! — Szívből köszöntlek a zöldből kikandikáló szülőföldem!

Hol a betegség? Hol a fáradság? A tűz visszatért a szemekbe, az erő feltört a mellkasba.

— Légy áldott, köszönet neked anyám, ki kegyesen ujjaszültél! Vidáman lépegetve megindult a hegyoldalon fölfelé. A tetőn szembejött vele a szomszédja, aki valamikor fiatal volt, ma pedig bajszos, sötét férfi.

— Hej, Jani! — kiáltott fel György.

A szomszéd hallgatott.

— Hát már nem ismersz?! Én vagyok a Gyurka!

— Gyurka?! Milyen Gyurka?!

— Több mint tizenöt éve...

— Lám az a Gyurka!! Szörnyen megváltoztál, beteg és sovány vagy. A tulajdon anyád sem ismerne rád!

György szíve összeszorult nagy szomorúságában.

A falu alatt találkozott a másik szomszédval. Az sem ismert rá.

— Az a Gyurka, mondd? És miért térsz mostan vissza Gyurka német földről?

— Hogy a hazámban haljak meg.

— Sokat szereztél ott?

— Betegséget szereztem.

— Éppen elég a meghalásra. Hogyan fogsz tovább élni mikor se gunyhód, se legelőd és maholnap már a kezeden sem veszed semmi hasznát?

György lecsüggesztette a fejét.

— Ej, hát...

— Német földnek adtad az életedet, haza pedig a halált hoztad, Gyurka.

György szomorúan tovább ballagott.

— Hova menjek? — Gondolta magában.

— Elmegyek az erdőbe az idegenek közé, a pálinkások közé...

Én idegen vagyok a szülőföldemen, én megfertőzőm őt!

Találkozott a harmadik szomszédval. Lehajtotta a fejét, mielőtt még megszólította volna.

— Hát hova mégy most Gyurka? — kérdezte a szomszéd. Szegevények vagyunk. Nehéz olyan embert táplálni aki idegenben eltékozta ifjuságát!

— Elmegyek az erdőbe!

— Miért az erdőbe? Hiszen alig állsz a lábadon, olyan gyenge vagy! Nem, nem mégy sem az erdőbe, sem a mezőre, hanem a meleg szalmára.

György úgy érezte, mintha mázsás terhet cipelne vállain. Fáradt volt és leült a batyura az ösvény mellett, hogy kipihenje magát. Az utról hantot vett fel, megsimogatta, mint egy gyermek arcot.

— Földecském! Anyám!

Könny hullott a hantra. — Ekkor György arca sápadt és halotthalvány volt, mint az öreg emberé, aki a neki ásott sír előtt ül. Sokáig pihent György és mikor felemelte a fejét előtte álltak a szomszédok. —

— Így van ez Gyurka: nem akarjuk megtagadni tőled sem a meleg szalmát, sem a kenyeret. Nem akarjuk a szemedre vetni Gyurka, hogy nem ott aratsz, ahol vetettél! — Isten hozott!

György fölállt.

— Jó emberek! Testvérek. Nekem hazám és egészségem volt. Csak amikor mindkettőt elveszítettem, akkor nyíltak föl a szemeim és láttam, hogy csak volt egészségem, csak volt szülőföldem. Mutasátok meg testvéreim, merre van a nekem ásott sír!

Fáradt volt. Lefeküdt az istállóban a meleg szalmára és nem ébredt föl többé.

Ford. Polácsi János.



LÁTHATÁR

A regény és az aktualitás

Az aktualitás az újságok pletykája, a riporter az újságok pletykahordója. De a riporter nemcsak a hírszolgálatot látja el, ő a társadalom seprője, lekiismeretének megszólaltatója. E szerepe fejlesztette ki a mai riport- és társadalombíráló regényeket.

A riport- és társadalombíráló regények: édestestvérek. Atyjuk a riporter, anyjuk az aktualitás. Az ő házasságukból születtek s kezdetben promiszkuitásban éltek. Később azonban külön hurcolkodtak, de közös jellegüket: a riportszerűséget továbbra is megőrizték. Erdéklődésük is egymás felé mutatott: mindketten az aktualitásból táplálkoztak.

Az idősebbik testvért a felszín érdekelte, a fiatalabbikat a mélyekben fekvő rétegek; a riportert az aktualitás friss vetítése, a szocialistát: az aktualitás analízise. Az előbbi a jegyzőkönyvet vette fel, az utóbbi a nyomozást folytatta le. Az egyik helyzetképet adott, a másik: bizonyítékokat produkált, kimutatta az okozati összefüggést és következtetéseket vont le, másszóval: társadalmi kritikát gyakorolt.

A mai értelemben vett társadalmi bírálat az irodalomban nem új keletű. Közvetlen elődjével már a háboru előtt is találkoztunk; ott, ahol a szabadság és az óriásvagyonok oltalmában legtöbbet játszották ki a törvényt s ahol a riportázs a legtöbb anyagban dűszkálhatott: Amerikában. (Upton Sinclair.) Az idetartozó regényeket tehát nem a háborúvég, sem az utánakövetkező esztendőik ideológiája vetette fel, hanem az íróban azelőtt is meglevő, de régebben magasabb művészi szempontoknak alárendelt kritikai szellem. Ennek teljes felszabadulását, egyenrangusítását és felülkerekedését az utolsó nyolc esztendő fejezte be. S hogy ez így történt, nem kis mértékben a megváltozott kritikai felfogásnak tudható be, mely éveken át a regény megállottságát hangoztatva, az aktualitás és valóság-irodalom jelszavait dobta a köztudatba.

Az időszerűség iszapos hullámai elborították az egész irodalmat s csak alig néhány tehetség maradt tőle érintetlen. Ma az írók jó-része aktuális (társadalombíráló vagy szocialista) könyvön dolgozik. Néhányan úgyszólván specializálták magukat e műfajban. De hányan vannak olyanok is, akik, mint valami biztos főnyereményt, félt-

ve tartogatnak lapos tarisznyájukban egy-egy szociális témát. A megingott alapzatú és eresztékeiben meglazult polgári társadalom valósággal új Alaszkájává vált a regénycsinálás témakeresőinek. Mindenki a rothadást, a gennyes tályogokat szondázza, mindenki a mai társadalom pusztulását szimatolja, a marxista: meggyőződésből vagy konkra váró haszonlesésből, a polgári író: utolsó órák jajkiáltásában vagy nyegle és rimalelkű kacérkodásában. Helyzetkép, keresztmetszet — helyzetkép, keresztmetszet: ez az örökös variáns. S a refrén: nincs más választás, csak az öngyilkosság vagy a társadalom lerombolása. — Közben folyton ragasztják az újabb plakátokat: Aktualitás! Aktualitás! Aktualitás! — De mennyire egyforma ez a folytonos aktualitás. — Nyomor! Nyomor! Nyomor! — Végre is mindenütt ugyanaz: a gumiültetvényeken, a gyapotföldeken, a petróleummezőkön — Kinában, Délamerikában, Mexikóban — s mindenütt!

Az aktualitás urrá tette az anyagot a problémán, a valóság követelésével lefokozta a művészi szempontokat, sablonizálta a regényeket, tipizálta a jellemeket, riportizálta az irodalmat s megfosztotta a problematikus regényeket még meglevő konjunkturájuktól is.

Az aktualitás parancsol ma az irodalomban, de teheti-e marandóvá az a fogalom, mely a mához vagy még inkább a pillanathoz kötött s mely meghatározásában ott hordja a leggyorsabb elmulást?

Életünk futószalagon száguld, minden nap új kalejdoszkopképet csap rohanó vonatunk ablakába. Az állandóság megingott, a ránk szakadt tektonikus földrengés egyre dobálja, gyüri, lapítja, tördeli a valaha nyugalmas rétegeket. Ma úgyszólván minden egyes esztendő új korszakként lép életünkbe. Más a klimája, színe, hangulata. Tegnap még frissnek éreztünk egy aktuális regényt, ma félredobjuk: nem kell! Megöregedett, mult szagúvá vált. Az aktualitás önmaga végezte ki magát.

Ma messzebb esik tőlünk a közel, mint a békevilágban egy negyed emberöltő. Az események viharzásában amugyis megbízhatatlan időérzékünk egészen kilendült: tengelytelenül kavarog, bukdacsol. Ma időarasszal mérjük azt, amit valaha huszesztendősi időtömbökkel. Sűrű korszakok préselődtek napjaink történelmébe, melyben por és hamuvá semmisül a pillanat élete, ha nem azt merjük ki belőle, ami örökkévaló, akár a csillagok ragyogása.

Szirmai Károly.



Ember János egynapos élete

Farkas Frigyes regénye

Defoe, Swift, Janson viharos tengerre hajszolták ki hőseiket, s hajótöröttékké tették, hogy megfelelő keretbe illeszthessék regényproblémájukat. Robinson Crusóban, Gulliver utazásaiban és az Édenkertben csupán a külső körülmények változtak meg, az ember — testileg és lelkileg ugyanaz maradt, cselekvéseiben semmilyen mesterséges beavatkozással sem korlátozott. Wells, Huxley és mások már nem elégszenek meg a fantasztikus környezet gyakran mesterséges hangulatot teremtő beállításával, hanem fizikai vagy kémiai eljárás közbeiktatásával átforgatják magát az embert is, hogy az anyaghoz hasonlóan kísérleti céljaikra felhasználhassák. Regényeikben már nem a probléma útját egyengető, természetes emberi jellemkifejlődés a fontos, hanem valamely kísérlet sorsalakító szerepe. Farkas Frigyes Wellshez hasonlóan szintén a mesterséges átváltoztatást alkalmazza.

Mit tagadjam: nem szeretem a fizikai vagy kémiai ötletekre épített regényeket, mert csak ritka esetben érik el az irodalmi színvonalat, mint Huxley: Szép, új világában vagy Wells: Láthatatlan emberében. Egyébként úgy viszonylanak hozzá, mint a bábszínházak a színpadokhoz: hiányzik belőlük az élet.

Szó sincs róla: ily regények is teremthetnek műfajt, mint ahogy teremtettek Ponson du Terail könyvei is, ám mi hasznunk belőlük, ha nem többek írástechnikailag és mennyiségtanilag hibátlanul megoldott, fizikai vagy kémiai feladatoknál, melyen még egy problémával való összeházasítás is csak keveset segíthet. Az ily fantasztikus regények csupán úgy emelkedhetnek irodalmilag, ha alap gondolatukat szuggesztív költői erő és biztos valóságérzék lendíti előre.

Ember János egynapos élete ötletregény. Írója azt a kérdést veti fel: hogy alakulna egy fizikailag megváltoztatott s ezzel mivoltában is megingatott bankelnök mentalitása, ha utcára lökve, egy napig csavargóként kellene élnie? Ily kérdés azonban csak akkor lehet a regény cselekményének tengelye, ha a valószínűsített események valamely gondolat vagy cél szolgálatába állítottak. Ember János egynapos életében mindez csak félig van meg. A tanulság korcs, elnyomorított, mert a történetek erőszakosan siettetettek, torlasztottak, hogy egy nap keretébe elférjenek. A regény nem futhatta ki rendes pályáját s Prokrasztész-ágya lett az ötletnek, melynek következetes kifejlesztését oly szerencsétlenül vágta el a közönség lábához hajított happy end. Mintha a szociális célkitűzésű író a páholyok felé hajolva azt akarta volna mondani: »Kérem uraim, ne tessék komolyan venni, az egész csak tréfa volt ... «

Igen, báró Iványival tulajdonképpen semmi sem történt, ami kihatással lehetett volna további életére. Csupán megfürdött véletlenül a csavargók pocsolójában. De már megtisztálkodott s más-

napra elfelejti Ember János megszívlelendő vádjait is. Végre is nem tagadhatja meg osztályának mentalitását, mely, miután az idő függvénye, csak esztendőök mulva változhatnak meg. Mintahogy az éhség sem lökhet valakit máról-holnapra — üres zsebbel — a korcsmai asztalhoz vagy a betörő szerszámok mellé, bűntársnak. Egészen más az eset, ha Iványi született bűnöző vagy ilyenre hajlamos. De nem az. Ellenkezőleg: az író szerint szilárdan osztálya erkölcsi felfogásához ragaszkodó: utálja, megveti a kis bűnöket. Mert szemében ezek a szégyelni valók, a maradandó, erkölcsi foltot ejtők. A nagy lelkiismeretlenségek, melyek tizezrek jólétét teszik tönkre, nem. (Ezeket zseniális üzleti spekulációknak nevezi s ha mégis rosszul sikerülnek, enyhén: csődnek, csunyábban: panamának.)

Báró Iványi János, illetve Ember János tulajdonképpen nem egyéniség. Legfeljebb az üzleti tizezer kívülről megrajzolt, közismert típusa, kevés belső tartalommal.

Farkas Frigyes regénye: közönségírás. Szociális törekvésénél fogva a komolyabbak sorából való. Tagadhatatlanul érdekfeszítően induló azok számára is, akik a könyvekben az irodalmat keresik. Legfőbb értéke: hosszabb irodalmi tevékenységet sejtető, fejlett technikája és biztos valóságérzéke, mely — csak a könyv közepe táján hagyja cserbe, mikor renyhülő stílusa is modoros lejtésbe csap át.

Szirmai Károly



Traven: A Fehér Rózsa

»Traven ma körülbelül azt jelenti a világirodalomban, amit néhány évtizeddel ezelőtt Jack London« — olvasom leghíresebb regényének, a Halálhajónak ismertetésében. Ez az összevetés nem helytálló. Még szomszédságról sem lehet szó. Hasonlóságuk általános. Szociális lelkiismeret, exotikum, kaland. Legrokonibb kettőjükben a sajátos, amerikai akarat. Kezükben telepeselődők őserdőt irtó bal-tája dolgozik, de már fekete betürengetegben vágja az utat. Egyik is tudja: mit akar, hová törekszik, a másik is. Mindegyik tusakszik az anyaggal. De Jack London az igazi erdőírtó. Kemény fejszecsapásait őserő lendíti. Ahová levág, dőlnek a fák s szakad az ut, fel a tüdőtágító tetőig. (Talán őt is meglepte olykor a váratlanul elébe táruló látvány.)

Travent ritkán löki, hajszolja a teremtés láza. Azért ír, mert szociális lelkiismerete bujtogatja, hajszolja. Magasabb köteletségérzetből. Ez is kényszer, de nem az alkotás kényszere. Inkább a társadalmi helyzetkép feltárásának nyugtalanító vágya. Traven dokumentumokra törekszik. S csak arról ír, aminek szerteszórt köveit gondosan összehordta. Mert regényírói fantáziája satnya s másfelé elgán-

csolná. De anyagában nem tud rendet teremteni. Nem tudja: mi a fontos s minek hol a helye. Hiányzik belőle az intuición s a formálási képesség. Regényén megérzik, hogy bevándorolt uttelepes s hogy sohasem fog asszimilálódni. — Ha valamely tudományágat művelne, talán kompilátornak nevezném.

Honnan jött s mi volt azelőtt, nem tudom. De úgy érzem, hogy riporter asztal mellől kelt fel. Vagy ha nem, akkor is oda való. Van regényében egy hatalmas riporter és közgazdasági fantáziával megírt betét — könyvének legjobb, legmaradandóbb fejezete: a szénpá-nik. (Amit itt huszonöt oldalon művelt, az több a virtuozitá-snál.) Ez is hovátartozása mellett tanuskodik. S ez is azt igazolja, hogy képzelete akkor kap szárnyat, ha a valóság kemény partjai közt kezdheti az iramot s ha nem köti sem a regényszerkesztés nyüge, sem a jellemformálás gondja. De Jack Londonhoz semmi köze. Traven sohasem juthat el a korálszigetek mesevilágába omló novellá-kig s még kevésbé a Vadon szavának örökhavas magaslatáig. Jack London mindenekelőtt költő volt és mesemondó — a Tüzes Napsu-gárban egy gyönyörű, új világteremtés látnoki erejű hősköltője, Traven: a társadalombíráló. A Fehér Rózsa is ilyen könyv.

A regény tárgya — akár Upton Sinclair egyik régebbi munká-jáé: a világot uraló és ráncigáló petróleum. De egyik sem az igazi nagy petróleum-regény, egyik sem a bűdös, fekete arany — az ősi dögzsír — diadalmas epopeiája. (Még csak John Davidsohn Rock-felleré sem.) Íróikból hiányzik a nagyság tájfuni lendülete és sodra.

Upton Sinclair regénye szociális irányzatú, óriás petróleumri-port, kakafónikus crescendoval, Travené: tendenciátlan helyzetkép vagy divatos szólammal: szociális dokumentum. Tanulásaik is ugyanazok, mindkettő a létért való küzdelem örök refrénjeit fujja: a gyenge, az elnyomott sohasem jut igazához, az erős mancsa alá töri és felfalja. Mindenütt a nagyobb étvágy győz. — Sajnos, erő-sen molyrágta tanulságok.

A regény farkasa: mr. Collins, a Condor Petróleum-társaság elnöke, báránya: a Fehér Rózsa elnevezésű, petróleumban gazdag indián tanya, primitív igénytelenségben és meglegedésben élő in-diánjaival. Az étvágyelmélet szerint a tanyának el kell pusztulnia. A sinek lefektetve, a regény vonata elindulhat. Megy is jó pár kilomé-tert, de az egyik kereszteződésnél a vonatvezető másik sínparra lö-ki át, hogy nagy vargabetűvel később ismét a fővonalra dobja visz-sza. Persze mindez nem megy simán. Traven nagyon akkurázos akar lenni, akár egy rátarti öregember.. Sokat pizsmog, minduntalan ta-lál valami rendbe hozni valót. Ilyenkor meg-megállítja a nyílt pá-lyán a vonatot, mely egyébként is úgy cammog, mint valami bács-kai kávédaráló s ide-odatopogva, fáradhatatlanul igazgat és olajoz. Így vesztegelünk órákig, pedig alig érintünk állomást. Már azt is el-felejtjük: hol-merre járunk s unalmunkban kiszállingózunk, végig-üljük a lépcsőket, akár a fecskék a telefondrótókat s lóbáljuk hoz-zzá a lábunkat. Jó idő van. Meg mit tagadjuk: lassacskán megbékü-

lünk a sorsunkkal. A piszmogó mozdonyos is ott hagyja a köpködő, göthös masinát, közénk telepszik s egy-egy történetet morzsol közénk. Szegényekről-gazdagokról. Az utóbbiakról néha furcsa, csiklandós dolgokat. Meg: sok-sok utszéli bölcsességet. (Mert világot járt ember.) Persze sok adódik bennük olyan, amire hébe-korba mi is gondoltunk, dehát kiostálta kobakunkból az idő, kifújta a szél. Lám, ez a se-fiatal, se-öreg ember egész tarisznyára valót szedegedett belőlük össze s mi úgy szemelgetjük, amint élénk szórja, mint a szépen kipattogott kukoricát. Hiába, jobban ért az ilyesmihez, mint a vonatindításhoz és vezetéshez. Pedig hogy mesterkedik, hogy erőlködik.

S közben furcsa dolgokat magyaráz, hogy Amerikában a gazdagok világában kötelező a fényűzés, a barátnők tartása, (az erkölcselenség) — s hogy a kis indián tanyának nem azért kell elpusztulnia, mert a nagytárgyu Condor Társaság felfalja, hanem: mert egy Betty nevű hölgynek — amolyan mutogatni és eldicsekedni való élő csecsebecsének — szüksége van villára és yachtra. Ugy látszik: kis kirándulásunk után módosítanunk kell régi meggyőződésünket. Legalább is a regénytanulság szerint nem a hatalomvágy az események legerősebb hajtóereje, hanem újra a nő. Még akkor is, ha nem szerelmünk tárgya, hanem csak luxuscikk. Vajjon érvényes volt-e ez a megállapítás a mumiaarcu Rockfellerre is vagy csak a most uralkodó petróleumkirályokra? — Nem tehetünk róla, de kétkedéssel rázzuk fejünket s azt tartjuk, hogy Travennek a regény természetes fejlődése érdekében nem volt szüksége erre a nagy vargabetűre. Még a gyilkosság valószínűsítése kedvéért sem. Rockfellerék botrányai elég ékesen bizonyítják, hogy a petróleumnak nincsenek skrupulusai, ha gyilkosságokat kell végrehajtatni.



Traven a lelkiismeretességig tárgyilagos. Objektivitásánál fogva mindenkivel szemben igazságosságra és megértésre törekvő. Ez magyarázza regényének tendenciátlanságát. S amennyire tartózkodik a lázítástól vagy izgatástól, épugy idegenkedik mindenféle világnomor-javító és csodatevő kuruzslástól is. A meglevő bajokért: a csalásért, házasságtörésért, százezrek egzisztenciájának tönkretételéért nem az egyént okolja, hanem elsősorban a mai társadalmat. Egy jobb, becsületesebb emberközösségben minden másként alakulhatna — írja a Fehér Rózsaiban.

Tárgyilagoságra való törekvése sohasem zörög. Nem száraz babszalma. Tartalommal telített. Tartalma gazdag, de nem mély gyökérű életbölcsesség. Egymásba sodrott szentenciái könyvének több helyén csipős szellemességet kevernek soraiba.

Reflexióit főleg ott tékozolja, ahol baja van az emberi jellemzéssel, mint Collinsnál és környezeténél. Mintha emberábrázolási és megjelenítési defektusát ezzel akarná leplezni. Traven nem látja és nem érzi eléggé alakjait. Ugy hajigálja rájuk a jellemzést, mint valami ruhát. A sok felesleges ruha alatt elvész az ember. Nagyobb-

részt elmond vagy magyaráz, ahelyett, hogy analizálna és történetne. Két tökéletes portréja van: az indiántanya tulajdonosáé és a kormányzóé. Az előbbi egy egész világ szimbolumaként magasodik és sugárzik felénk. Mindkettő feledhetetlen. Azt kell feltételeznem, hogy az utóbbiakhoz nagyon közelálló modelljei voltak az életből. Érzelmi felmelegedése is emellett szól. Traven egyébként ritkán ad életjelt szívéről. Szinte szenvtelenül szemléli az eseményeket. E szenvtelenségnek azonban nem a művésze, hanem a tárgyilagos helyzetképrajzolója. A regény vége felé objektivitása annyira lehűvösödik, hogy könyvét visszhangtalanul tesszük le. A zárosorokból nem hullott lelkünkre cseppnyi hangulati himpor. A regény pusztá dokumentum maradt.

Szirmai Károly.



Lady Chatterlay második házassága

Néhány év előtt egész Európa könyvpiacán nagy port vert fel egy angol regény: Lady Chatterlay and her Lover. A regény a fiatalon elhunyt Lawrence írta. Angliában betiltották, ép úgy, mint a Rainbow című regényét és a Leicester gallérián kiállított képeit is. Lawrence könyveit és képeit egyformán nagyfokú és leplezetlen erotika hatja át, amilyenrel csak a pornográfiában találkoztunk eddig és ami teljesen szokatlan, komoly művészetben.

A könyv ennek ellenére — vagy éppen ezért — óriási sikert aratott. Kiadták Amerikában és Franciaországban, németre is lefordították és bár nem jelent meg könyvárusi forgalomban, találtak egy formulát: Orvosok, tanárok, írók számára, akik kötelezték magukat, hogy nem adják kölcsön (?), megrendelhető volt. A magyar fordításban úgy enyhítettek rajta, hogy egyes mondatokat kihagytak. Ilyen változtatást annakidején magának Lawrence is felajánltak az angol kiadók. Lawrence visszautasította. Azt mondta: A könyv vérezné tőle.

Mert Lawrence számára az erotika nem stílus volt, hanem világ-nézet. A Lady Chatterlayben a testi szerelem eposzát írja meg, mert azt tartja az egyedüli fontos és boldogító dolognak az életben.

A regény tartalma, hogy Constance (Lady Chatterlay) előkelő főúri hölgy, elhagyta férjét egy egyszerű munkásért, aki férjénél erdőkerülő (vadőr).

Constancenak ez az exotikus szerelem nem első élménye (Lawrence felfogása mellett ez lehetetlen volna egy harminckét éves nőnél). Az első férfi az életében, egy német kollega volt, akivel együtt

járt az egyetemre. Második a férje: Clifford. Harmadik: Michaelis a festő. A három közül a német diák közelítette meg leginkább az ideált. Testileg is, szellemileg is méltó partner volt. A háború kitörése választotta el tőle.

Férjéhez tulnyomóan intellektuális kapcsolat fűzte. Abban az időben Constance naiv gőggel fordult el a test örömeitől. Házassága egészségtelen alapját kihangsúlyozza az író azzal, hogy Clifford egész rövid házasság után visszamegy a harctérre, megsebesül és úgy gyógyul meg, hogy alsóteste béna marad.

Néhány év múlva Constance egészséges teste fellázad a kizárólag szellemi és lelki élet ellen. Ebben az időben kerül össze a festővel. Azonban Michaelis szerelme is főleg intellektuel szerelem. Constance megelégedte a szavakat, az irodalmat, az ugynevezett lelki harmóniát. Sorsa a vadász felé viszi, akinek ősi, nyers érzékisége, tökéletesen boldogítja.

Mikor úgy érzi, hogy gyermeke lesz, eltépi a láncokat, amik a maga osztályához fűzik és elmegy az erdőőrrel. Ezzel végződik a regény.

Egy francia írónő Jehanne D'Orliacot annyira érdekelte ez a probléma, hogy Lawrence halála után megírta a regény folytatását: Lady Chatterlay második házasságát.

Ilyen folytatást minden regényhez lehetne írni. Illusztrálása ez annak a tréfás megállapításnak, hogy a vigjátékok azért végződnek házassággal, mert azután kezdődik a tragédia.

Csakhogy az írónő ott véti el, hogy ő a tragédiát nem a két különböző embersurlódásából vezeti le belső törvényképen, hanem a külső körülményekből.

Mikor Lady Chatterlay a Lawrence könyv végén, követi szerelmét, akkor anyagi függetlensége biztosítva van. Ha nem így volna, bizonyára jobban meggondolná a dolgot, annál inkább, minthogy férje szokatlanul modern felfogással kijelenti, hogy fontos csak a házasság, az összetartozás, »a többit úgy intézi el az ember, mintha a fogorvoshoz járna«, ezen elv értelmében Constance gyermekét is hajlandó adoptálni.

A francia írónő első dolga, hogy egy bankkrach által megfosztja Constanceot anyai örökségétől és ezáltal előtérbe helyezi a külső bajokat.

Az erdőőr kénytelen állást keresni. Egy francia gróf vadászterületén vállal szolgálatot. A ladynek főzni kell, takarítani, mosni. Ilyen keretek közt alighanem boldogtalan volna, a legmagasabb kulturájú férfi oldalán is.

Persze fokozza szerencsétlenségét, hogy annyira egyedül van. A vadász hallgatag ember és Conny, aki gyűlölte a szavakat, lassan vágyódni kezd utánuk: »Ő, egy szerető, akivel beszélni is lehetne!«

Meglehetősen készen kapja az író a regény gerendáit. Ki-választ a Lawrence könyvből néhány mondást, azokat megfordítja, helyesebben azok ellentéteit demonstrálja Constance nővére Hilda, mikor (az első könyvben) a valószínűtlen szerelemről tudomást szerez, így fakad ki: »Nem élhetnek együtt különböző osztályokból való emberek. Nem snobságból, hanem mert az életritmusuk különböző.« Hilda kijelentését választja a francia regény jelmondatul és tendenciául. Végigvonul rajta, különféle formában. Mellors, az erdőkerülő, a Lawrencekönyvben, egyik levelében »a kis lángról« ír, ami kettőjük között lobog és ami mindennél többet ér. Ez a »kis láng« is ritmikusan ismétlődik a D'Orliac regényben. A művészettől megcsömörlött Conny, új életében grammfonlemezek mellett ábrándozik. Valamikor (az első könyvben) nem akart mást, csupán »élni a puszta életet«. Most busan állapítja meg, hogy nincs egyebe csak »a puszta élet«.

Ezekre a fordított értelemben használt és keserűvé vált idézetekre épül az új Chatterley-regény. A jellemeket is készen kapja az író, csupán egy sovány mesét kellett köréjük komponálnia. Ez a mese nem túlságosan érdekes és meghazudtolva az író erkölcsi és tanító célzatát happy enddel végződik, Conny számára. A költői igazságszolgáltatás, mely az erkölcsi tendencia értelmében tragikusnak várható, elmarad, azáltal, hogy Lady Chatterley megint talál egy férfit, aki beleszeret. Az író megelégszik azzal, hogy az ártatlan Mellorst végzi ki.

Ha nem kellene olvasás közben állandóan Lawrence zseniális írás-művészetére gondolni, s a közös téma nem kényszerítene összehasonlításra, nem volnánk olyan szigorúak Jehanne D'Orliac regényével. El kell ismerni, hogy stílusa nemes, párbeszéde helyenkint szellemes, figurái: a parvenü grófné, az élvhajhász gróf, a perverz báróné, a dekadens Louis, jól meglátott és néhány vonással jellemzett alakjai a vidéki arisztokrata társaság szennyos kíváncsiságának és álszent erkölcsének.

Mégis csak Lawrence emléke és az eredeti Chatterley-könyv világhíre az, amiért Mme D'Orliac könyvét elolvasni és megemlíteni érdemes. Olyanféle érzés ez, mint rég nem látott kedves ismerősökről beszélgetni. Az ember örül, hogy olyasvalakivel találkozik, akitől hírt hall róluk, de már a tizedik szónál észreveszi, hogy az illető csak távolról látta őket, jó vagy rossz színükről, ruháikról mesélhet nekünk, de arról ami érdekelné bennünket, igazi életükről mit sem tud.

Azzal a fájdalmas érzéssel tesszük le Mme D'Orliac könyvét, hogy — Lawrence korai halála, nagy vesztesége az irodalomnak.

Lucia



Az új német irodalom útja és Walter Bauer

Ha a mai német irodalom valóságképét akarjuk visszatükrözni, vissza kell kanyarodnunk a német naturalista irodalom zászlóbontásának éveire, amelyek a tizenkilencedik század harmadik szakaszában fellépő általános mehanizálódással és a pozitivizmus előretörésével esnek egybe. A német naturalizmus az irodalmi forradalom aktivitásával jelentkezett, széttépte a realizmus ridegségére vetített rózsaszínű, homályosító, sokszor édeskésítő fátyolt, máról holnapra elorvasztotta az epigonköltészet sápadt művirágait és a társadalmi ellentétekből kirobbanó lelki válságoktól, a betegségek, a nyomortól, a részegségtől, a terheltségtől, a szexuális kéjtől zajos nagyvárosi élet mozgalmasságából az ismeretelméletek, az egyetemes emberi szolidaritás és a nemes szocializmus gondolatával adott új irányt annak a törekvésnek, amely csak a múlt s a múltak kor és időszere igazságát akarta szolgálni. Lirában, (Dehmel, Johannes Schiaf, Arno Holz) drámában, (Gerhart Hauptmann) regényben, (Theodor Fontane) egyaránt jelentőset adott a romantikától terhes német naturalizmus, de egy irodalmi irány sem merült ki oly gyorsan, mint éppen ez. Pozitivizmusa elveszti továbbfejlődését, utolsó kisugárzása már szimbolizmus, sokszor misztérium és keresésében Jacobsenig, Maeterlinckig jut. A neonaturalizmus száz és száz változatával tépelődő irracionalista, túlintellektualizálódott szelleme így ér el az idealizmus filozófiai rendszeréig, a francia Bergsonnal új életre keltett kanti tisztaságig, Fichte természetfilozófiájáig, Hegel objektív gondolkodásáig s az így ujjaszülető idealizmus az eleven élet, a teremtő szintézis és az anyag mögött rejtőző teljes értékek világát tárja fel a huszadik század küszöbére érő irodalom számára, amely a kor zavarának, a fejlődés csődjének, az ember halanságának, az etoszhoz közeledni akaró szellem gyökértelenségének felismeréséből egy erkölcsben, istenhitben tisztább világ, derültebb emberiség, igazságosabb társadalom álmát kívánja új valósággá. Ez a tépelődő, lázas vágy az irodalomból a problematikusságot, a mai élet és mai világ hazugságaival leszámoló, helyettük az új valóságot kereső lelki harcot vetíti ki s a ma és a mai lélek harcából virágozik az új német irodalom, amely lirában szimbolikus, Istentkereső, sokszor misztikus (Hofmannsthal, Rilke, Stefan George) drámában maniakusan harcos, szinte erkölcsesztétikai küldetésű, (Wedekind) míg a regény nemcsak kor, hanem világtávlatokig ér és a német irodalomnak azokat a freudizmusban felfrissülő nagy regényeit adja, amelyek az eddigi kereső, sokszor kétes értékű termékeit felváltják és a német élet problémáinak ez irodalmi dokumentumait Európa szellemvilágába emelik. (Thomas Mann: Zauberberg; Wassermann: Gänsemännchen; Hermann Hesse gyermeki tépelődésektől fűtött regényei; Ricarda Huch történelmi evolúciókat ujjaidéző prózai eposzai s így tovább ...)

Igy érkezik el az új német irodalom a világháború küszöbéig, az imperialista-militarista wilhelmianus kor a vele szembeforduló Nyugat-Európa egységfrontjáiig, éppen akkor, amikor a német szellemvilág és a német irodalom utmutatói, időfeletti értékei az egész emberiség problémái legelkéig jutnak. A világháború alatti évek a hanyatló irodalom korszaka, a cenzura alatt nyögő kiáltaniakaras nyöszörgése, itt ott groteszk kísérletidézésekkel (Meyrinck) a wilhelmi metelytől inficiált berlini társadalom förtelmes freskóival, (Heinrich Mann) majd költők jönnek, minden formai, tartalmi egységet összetörő forradalmárok, akik a meztelen, a kiábrándult lélek sikolyával az expressionizmust a világháborúból a spartakista és a »völkisch« szemlélet összezapásában feloszló, saját piszkában dicstelelenül fetrengő egykor nagy Németország megváltásául ígérnek. Az önkívület táplálja ezt az irodalmat: a lét, a tér, az idő, az ég, a föld egyszerre látása, a valóság fotomontázs a világképe sohasem a tudás gyökereiből, hanem a pillanat intuíciójából merül fel. Övék a kozmikuság. Nincs történelem, nincs szájalom, nincs vallás, csak egy van: az oszthatatlan világ látomása. Erre a világérezésre legjobban a líra reagál, (Georg Trakl, Ernst Stramm) de mert az expressionizmus sem tud elszakadni a mitikus homálytól, (minden kor német irodalmának örök forrása ez!) az expresszionizmus lazul, megtörik s a harc már új absztrakt rendért, új humánusért, a világ kozmikus közösségéért és erkölcsi forradalmasításáért folyik. Ez a harc megint a legérdekesebb német irodalmi korkép. Az újítószert küzdő Franz Werfel lírája mellett Hasenclever drámai kísérletei, Barlach Istentkereső drámái, csak az elbeszélő próza állja a harcot az expressió ellen, ha ugyan annak színező, tüzesítő, a belső tartalmat ígéretek és jelzőkre — sohasem a főnevekre — hangsúlyozó szándékát át is veszi. (Franz Kafka, Leonhard Frank.) A világháború összeomlása utáni éveket a polgári-szocialista német építő munka váltja fel, a gyorsan kilobbanó expresszionizmust az »új tárgyilkosság.« (Neue Sachlichkeit) Új házformák, a színpadon algebrái ábrákkal zsufolt dekorációk és szenvedélyes, merész architektónikus felépítésű drámák, amelyekben a színészek mindig kétségbeesett vádbeszédek tartanak a világ és az ember ellen. Más oldalról itt az új orosz irodalom hatása, amely ha tele is van a jelennel, a valósággal, a mérész kísérletű új világ és új társadalom kiépítésének szakadatlan, szinte végtelenbe derülő új irodalmi lehetőségeivel, azért sohasem szárazan tárgyilagos, sem stílusban, sem életérzésekben. Tele van színnel, finom hangulattal, érzéstől és melegségtől fűtött atmoszférával. S a szovjetírók írásaiban még sokkal inkább, mint az európai lelkiismeret baloldalarra kanyarodott íróknál, jelentkezik az az új érzékenység is, amely csodálatos gazdagon, szinte ritmikus, melodikus muzsikával reagál a valóságra. (Gladkov: Cement, Leonid Leonov faluregényei, Ilja Ehrenburg »Második nap«-ja és így tovább...) Az új tárgyilkosságból (»Neue Sachlichkeit«) és az új orosz irodalom hatásából izmosodnak ki a német irodalom háborús

emlékü regényei, az élmény és a távolság egybeforrásából, a vízió és az értelem összeolvadásából azok a realizisztikus művek, amelyeknek nem humanisztikus, hanem a druvaságig őszinteség és morálisan egyenesség a céljuk. (Ludwig Renn »Krieg«-jének borzalma, sárra és vérre utaló örök motívuma; Remarque háborús regényeinek raffinált pátosza — a haslövéses katonát két éve nem látott felesége meglátogatja és a többi katona mesterkedésével a kórházi ágyon találják egymásra, — egyszerű valóságélmény csodálatosan tiszta irodalmi visszaadása ez; Ernst Gläser »Jahrgang 902«-ének emberi dokumentuma, amint a fejlődő, gondolkodó városi fiú a mindennapi életben jelentkező háborús jelenségeket a hinterland szenvedéseiből látja).

Elérkeztünk napjaink német irodalmához, a szépirodalom »Pantheon«-jába kerülő, még élő nagy írók hagyományatmoszférájú írásai és azokhoz az embert sokszor tagadó, a történetem dialektikus folyamatát idéző szocialista-marxista írókig, akiknek ma már csak a német határokon túl élhetnek, írhatnak. Ennek az irodalomnak témakörében nem az egyes emberek harcolnak, szenvednek, hanem az osztályok, a közösségek és a francia forradalom által felvett, ugynevezett egyéni szabadság háttérébe szorul. Csak napjaink folyamata, az emberközösség szövevényei, az embert eltaposó társadalmi apparátus a jelentős és ahol mi még tragédiát látunk, ott ők a rendszert támadják. Nem hisznek az emberiségben, az egyén lázadásában, hanem az erő felismerésében és az erő tervszerű organizáción alapuló elosztásában. Ugy tudják, hogy az ember Isten hasonmása nem pedig nyomorékja. Idáig érkezünk tehát, mintegy ötven év német irodalom mozaikszerű felvázolásáig, hogy rámutathassunk arra a szellemiségre, amely Hitler előtt, amikor a birodalom lakosságának fele vörös zászló alá sorakozott, a másik fele pedig polgári letargiában, a demokrácia automatikus győzelmében vetett hitében vagy a tekintélyuralom fascista imádatában a horogkeresztől várta szellem renaissanceát, a német irodalmat fűtötte. Ennek a korának a reportaregény a műfaja, a tárgyi anyag helyes, a demonstratív összehordása, mely ha a társadalmi szemlélődés komplikáltságát a marxi dialektikus változások sémájára építi is, az eleven erő kovásával, a valóság ellenőrzésével művészi munkát adnak.

A naturalizmustól a reportaregényig... ez ötven év német irodalmának határköve s a virtuoz-irodalom és a valóság-irodalom keresztútján álló fiatal német író most merre kanyarodjon? Itt is, ott is a horogkereszt zászlója leng s az orosz kivéve, nincs még irodalom Európában, mely az élet korszerű képét úgy dokumentálná, mint a német valóságirodalom. Egy nagyon széles mai intellektusréteg sorsa ez a merre, a legtöbb intellektuellt, sodródni ide, sodródni oda, keresni a kivezető utat, de a gesztus lemondó, mert nem tartoznak sem jobbra, sem balra. Egy új avant-garde tömörül most s ez avant-garde visszatér a naturalizmushoz, az elemek és az eszmék e kaoszában ahhoz a művészi attitudehoz, amely olyan egyszerű és tisztatekinte-

tű, mint minden becsületes munkásé. Kezdi magukból kiküszöbölni a művészek tultengő becsvágyát, a hiábavaló zavarok felismerését, a fontoskodást és megmutatják, hogy a dolgozók társadalmában nincs szóvirág, csak őszinte, igaz szívből fakadó emberi beszéd s hogy az irodalom sohasem kiváltság, hanem az emberiség szolgálatára rendelt alázatos mesterség. Egy ilyen, a szociálisabb jövő felé törekvő emberiség halkszavu előmunkása az a fiatal német író, akinek regényét most itt bemutatjuk, közvetlenül ható bizonyítékául kritikai megállapításunknak, hogy ötven év német irodalma szeszélyesen kanyargó útja, az ötven év súlyos eredményeivel megrakottan visszatér minden kor irodalma kiapadhatatlan forrásához: a naturalizmus-hoz.

Alig harmincéves, munkás gyermeke, népiskolát, tanítóképzőt végzett és most, ha ugyan a hitlerizmus ezt a kis kenyeret el nem vette tőle, a közép-német ipari vidék egy iskolájában segédtanító. Első verseit, apró feljegyzéseit mint »Zeitgenosse W. B.« szignálja, »Stimmen aus den Leunewerk« című kötetében gyűjti össze. Később regénybe fog s az »Ein Mann zog in die Stadt«, ez a hamsuni emberlátás művészetében fogant, de az objektív elbeszélő eszköztelen, szinte irodalmiatlan stílusában az új német irodalom szabad korlátatlan világszemléletét visszatükrözi műve, amely a költői álmok és a megtámadhatatlannak vélt szentségek helyett az embermilliók szürkeségébe belevesző figurák mindennapi életét az idő kohójába építi, a Német Költőakadémia dicséretét kapja. Neve említésére az Akadémia tagjai, többek között: Gerhart Hauptmann, Thomas és Heinrich Mann, Franz Werfel, felállással és néma fejhajtással ünnepelték a fiatal, akkor még csak huszonhatéves író. Pusztuló világ helyébe lépő új világ küszöbén találja meg a figurát, regényének az idő kohójába átlépő hősét: Hermann Reinhardt béresgazdát, faluból, az istállók és a tág udvarok egymásmellette sorakozó primitívségéből, a városba költözik. Kőműves lesz, majd töltésmunkás, napszámos, aki a szűk bérkaszárnnyak zsivajában, fiatal asszonyával: a takarítóhővel még a falut sóvárogja, de az emeltekre zsufolódó lakásokból kicsapódó életlárma csakhamar magával sodorja mindkettőjüket s életformájukat a kispolgári élet keretei felé tereli. Még néha, a hetivásár napján, fölkeresi az ivó udvarán a bátyja szekerét, megitatja a lovakat, elbeszélget a parasztokkal a terméstől, a szénáról, de később a hat napi munka robotjában csak a péntek estét várja, a bért, aztán a vasárnapot, a továbbbalvást, a nagy mosdást, a tiszta ruhát, a délutáni olcsó szivart és a sétát. Megismerkednek a szomszédokkal, részt vesz egy sztrájkban, a bérkaszárnnyába rendőrök rontanak, revolverharc és három halott véres teteme idézi vissza a falu csöndjét. Jön a nyár, a vasárnapi séták hosszabbodnak, kísétálnak az otthagyt faluba, friss vajat kapnak és este a csillagos ég alatt megelégedetten térnek haza. A szomszéd bátyja megjön Amerikából, sokat mesél a mérhetetlen uccákról, a milliós városokról, elviszi őket a cirkuszba, ahol tűz üt ki és a

nagy tumultusban Elli az amerikaival csak reggel térnek vissza. Majd jön az első, később a második és a harmadik gyermek, Hermann újra kocsis lesz, fuvaroz és lassan trappoló két lova mellől látja a várost fejlődni, élni, lihegni, látja a kenyérharcot, a drágaságot, az új élet csiráit, csak gyermekeit rílg, akikhez fáradt vásárnapok alkonyóráin van néhány szívszava, repeső apai mozdulata. Háboru lesz, az első fiu odavész, a leány gyárba jár, tarka ruhákba öltözik, fiatalemberek kísérik haza, de Elli még dolgozik, a gyermekre mos, Hermannak viszi az ebédet s ha nehéz esték fáradságában egymás mellé dőlnek, csittuló szívük lassu verésében az otthagyt falu csendes monotonitását hallgatják. Szívettpősen csendes ez a könyv, minden külső lárma és konfliktus feloldódik szemlélődése egyenletességében, érett bölcsességében, ami az öregedő kocsis mult és jövő közé álló figuráján át válik jelené. Még itt-ott Schnitzlerre gondolnánk, az ő halkszavusága mögött keverődtek így a nagy tragédiák, de Walter Bauer a ma írója s amikor a háborut, a forradalmakat, az inflációt érinti, hogy a kocsis és a takarítónő kis családja villámgyorsan felvillanó apró eseményein át sokasodjanak a társadalom, az új világ problémái, ott az író a mai idők lázától fűtött mozdonyán szilajsebesen vágat át a pályán, nem áll meg a véstjelző szemafórnál és a kis család vázán feltör minden ember tragédiája. Walter Bauer első, most horvátul megjelenő regénye hátterében a falu élete, a város zivaja, az elproletariálázódó paraszt tragikus gyökértelensége és a paraszti szülők fiai osztálytudatos munkásokká fejlődése, mint két malomkő közé szoruló mag, őrlődik termő, költői látomássá. A naturalizmusa, ez a bölcs, kiérett naturalizmus, már magán hordja az új dologszerűség sztigmját, már látja az irodalom politikai hittvallása szélesedő himnuszát, de még nem zendít rá. Ezért költő és az is marad, mert fájdalmas lenne tőle is bucsuzni, mint megannyi társától, a szélsőségek csúcsára scdródó politikus íróktól.

Ennek a világszemléletes életérzésnek minden emberi és művészi tartalma viaskodik Walter Bauer második regényében, a »Die notwendige Reise«-ben, ebben a pszichológiai vizsgálódásoktól menckülő, szinte szlávosan leegyszerűsített mesében, amelyben egy fiatal polgár, a háboruutáni lázas napok materialista és szkeptikusan hangolt környezetétől, reménytelen egzisztenciájától elszakadva, az ideál erejét, a szeretet lelkét indul el keresni. Künn a világban robogó vonatok, uszó hajók, kóbor csavargások, kemény nélkülözések után talál az egészség, az erő, a lelki egyensúly tiszta szépségére, a dolgozó ember önérzetes életére, aki nem uszik a zavaros árral, hanem fanyar mosollyal az ajkán néz el a tülekedés felett, hogy teremő ereje harcok készségével hddítja meg a világot. Elment hazulról, mert elesettnek vélt bátyja visszatért, újra elfoglalta a szobát, birtokba vette a tárgyakat és meghódította barátnője szívét. S a munkás osztályból a polgárságba sarjadt fiatal bankhivatalnok leveti finom ruháját, eldobja rubrikákat töltő tollát, mert nem bírja

tovább a megszokottság fűlledt, nehéz atmoszféráját. Európa materializmusa nyomja lelkét, még nem tudja, hogy ez a baja, de kiakarja nyitni az ablakot, levegőre, szabadságra vágyik, segítséget, barátot akar. Sötét uccák régi munkásházaikban, hajókazánok szenes oduiban, paraszti birtokok zsellérakásaiban, finn erdők cölöpökből rótt kalibáiban akad barátokra s mire ő maga is munkás lesz, az elhagyott hadifogolybarakkokból telepet építő, új életre törő emberek bajtársa, már kigyógyult a kor fizikai és lelki fájdmából, a lét és a dolgok, az élet és a törvény között tátongó harmóniátlanság izonyából, mert maga is heroikus emberré vált, aki úgy látja és úgy szereti a világot, ahogy van. Az etosz, az idealizmus és a harcos lélek nyilvánul meg Walter Bauer új regényében, a »Die notwendige Reise«-ben, azoknak az esztendőknek harcos energiája, amely a szellem szabadságából formálta életideálját. S amikor a regény befejezésében, ebben a diszsonáns színektől teljesen felszabaduló, szírványos harmóniájú képben arról fantáziál, hogy a ma költői közül nem akadt egy sem, aki testvériességtől izzó szívvel gyújtott volna dalra, akkor az önmaga értékét tagadja. Pedig ha van költő, ki minden gyenge emberi járuléktól megtisztulva, az igaz emberi érzés legnemesebb pátoszával mutat az új hitre, akkor Walter Bauer az, akit jó lesz figyelni, szemlélni, gyújtó szavait követni, mert az eljövendő, új Németország törhetetlen szelleme lett vele mélyebb és gazdagabb.

Most olvastuk harmadik regényét, a »Das Herz der Erde«-t, egy anya történetét. Alma, a munkás leánya egy nyári mulatság fellobbanó hevében kavargó tánchelyiség ögyelgő Liliomától gyermeket kap. A szenvedni tanulás, a nehéz teher viselése nem törli meg és tiszta lelkében nyoma sincs haragnak, kétségbeesésnek. A szeretet harmóniáját, a lélekkel összeforró mély bizalmat keresi szüleiben, gyermekében és ez köti össze a tulharsogó tavasszal, a kertek fáival, az udvarok állataival is. Primitív érzései dobogó ritmusával, meleg szíve csendes dobbanásával kíséri élete útjára gyermekét, majd a férfit, akihez feleségül megy. A beteg férj meghal, gyermeke elmegy és a negyvenéves Alma, mint nemes tölgy, egyedül áll az életben, a viharban. Az anyamitosz csodálatos himnusza Walter Bauer új regénye és szavainak, képeinek belső rezonanciája pozitív művészete. Az élet legparányibb részeinek nagyságát adja ez a művészet, földi mivoltunkat megsejtő, tudatosító nagy arányait, a vox humanat, amellyel a valósághoz tér meg. Megmutatja új naturalizmusát is, a dolgok, a mondanivalók és a primér élmények sűrítettségéből feltépdő, megindítóan hű emberi látását, amint átöleli a mindenséget és addig szorítja magához, míg titka kitárul. A lélek munkál ebben a fiatal íróban, az ember céljainak, vágyainak, bánatának és életerejének végzetes gyötrelme, a be nem teljesedett sors sodró ereje, szebb élet felé vágódó tragikus pátosza.

Dubrovnik, 1935. március.

Kázmér Ernő

Vezérek, rajongók, lázadók

René Fülöp Miller: Führer, Schwärmer und Rebellen.
München, Bruckmann 1934. XII. 458 1.

Alcímül a könyv: Az emberiség nagy vágyálmai felirást viseli. Már pedig a bevezetés szerint: »Ahol történelmi történés (historisches Geschehen) indul meg, ez nem kevésbé keletkezik álmokképekben, mint az anyagiakban és eszmeiekben és csak bennük éri el a testi szükség úgy mint a bölcséleti megismerés azt a varázserőt, mely milliókat vonhat büvkörébe és megváltoztathatja a Föld képét«. — És tovább: »Mert nem az-e az emberiség igazi titka, hogy legnagyobb bolondságaiban végső bölcsessége rejtőzik?« — A történelem nagy alakítói, a »vezetők, rajongók, lázadók« azután azok a nagyon különféle származásu, képességü, beállítottságú egyének, akiket a körüllöttük élő emberiség olykor tanításaik és tevékenységük elfogadásával olykor azonban — egészen ilyfajta érdemük nélkül — saját tömegvágyával azonosított — akiknek számára a »szükséges jelmezt a történelem már készen tartotta«.

Mi most már az a vágy, mely az emberek sokaságait időnként megvakítja, mindenféle addig szentségként őrzött tan és eszmény elvetésére, elődeik és utódaik szemében egyaránt érthetetlen ténykedésekbe hajtja? Nemünk szégyenére a kiváló tollu szerzővel el kell ismernünk: eleve nem valamely magasba lendülés vágya, akár mindentudási, hatalmi hóbort. Hanem egy sokkal póriasabb, sőt gyermekesebb indulat: a félelem. Az a rém-érzés, mely az embert életrekelése tudattalan pillanatában már szorongatta, mely azután soha sem távozik el tőle egészen, csupán alakját változtatja az emberi környezet és sors alakulása szerint. Hogy a megélhetése legelemibb feltételeiért nap-nap után küzdeni kénytelen, az éhenhalástól és mások, erősebbek támadásaitól egyre fenyegetett, a hiány és veszedelem által szabad cselekvésében sőt gondolkozásában szünet nélkül gátolt szegényen uralkodik a félelem és az ettől való szabadulás vágya — ez természetesnek látszik. Azonban a legbiztosabb polcra, a bőség és hatalom teljességébe cseppent ember sem szabadulhat meg a rémtől; hisz legjobb napjaiban is működnie kell benne kezdete szorongó emlékének, mely azután egybeolvad vége félelmével, eggyé teszi számára az életadó anyaméhet a sirként tátulód földdel, legmagasabb szerelmi élvezetét a végzetes büntetéssel, még tudását is a gonsz hatalmába eséssel.

Ettől az örökké gyötrő függőségtől az ember eszmélése elejétől fogva minden áron és minden eszközzel szabadulni igyekezett. Eleinte csak egyszerűen bujkált, menekült, majd (talán bizonyos dolgok folytán) logikus állásfoglalást, most már jóakaró tervszerűséget tulajdonított az életét szabályozó még mindig ellenállhatatlan, de már meggyerhető hatalmaknak. Akkor gyakran igen durva sőt kegyetlen varázslat-tényekben, de általános magatartása szabályozásában is

rendszereket alkotott magának, melyekhez aggodalmasan ragaszkodva úgy gondolta, biztosan elkerülheti a legnagyobb rosszat; ha nem, az csak az ő személyes mulasztásának, bűnének következménye lehet. Persze, hogy e részben a csalódások jégesője érte; így idővel le is mondott arról, hogy egészen maga tisztázza helyzetét az Ellenállhatatlannal szemben; más szabadítóra várt, aki megmutassa neki a helyes utat, még vezető cselekvésével, önfeláldozásával meg is nyissa azt számára. Amikor majd, de most már véglegesen, mindenkorra visszatér az a tökéletesen boldog állapot, mely őt megilleti, mert természetéhez tartozik, hisz mindig utána vágyódott, csak egyszer valamely végzetzerű tény gonosz hatalmak kajánsága vagy saját bűne vetette volt ki belőle. Ilyen megváltó egyének minden korban egészen máig jelentkeznek is vagy inkább feltűnnek — legalább is a legutóbbi csalódásuk következései által véletekig elgyötört embertársak szemében. Utak nyílnak, melyeken a kinszenvedéseikbe, aggodásaikba befáradt lelkek éppen a legküzdelmesebb, fáradalmasabb lemondásosabb cselekvés közben megnyugvást találnak — az újabb csalódásig.

A lelkek megnyugtatótatásának leghatásosabb és tartósabb rendszerét Fülöp Miller a katolikus dogmákban és előírásokban találta. Itt nem volt sem ellenállhatatlan megrontás sem örök kárhozat annak számára, aki bármennyi vétség után is, töredelmesen megtért és gondolkozása kevélységét is alárendelte a kinyilatkoztatás ígéretenek és az erre elég hatalmas logikával felépített gondolatrendszernek. Mikor az emberek nagy részének elméjéhez ez a remeképitmény is ingadozni kezdett — egyszerre addig sem tapasztalt rettenetességgel ütötte fel újra fejét az összorongás, ezuttal kárhozat- és pokolfélelem alakjában, mely ellen a gyóntatószék és az egyház többi kegyzserei nem látszottak már elégségeseknek. Önmagukat véresre ostorozó csapatok járták be a vidékeket, városokat, mindenütt utánzásra ragadva az idegrendszerében máris elég csapás és aggodalom által megrendített lakosságot. A gonosz varázslók, boszorkányok félelme is milliónyi máglyán vetett lobbót — éppen akkor, mikor a reformáció a katolikus egyház hagyományainak elvetésével a tiszta észre és isteni kinyilatkoztatásra törekedett visszavezetni a kereszténységet. Maga a kálvinizmus csábítóan tiszta logikájával újabb rémületekbe taszított: a legegyszerűbb és egészségesebb életöröm kegyetlenül szigorú elítélésébe, az üdvösségre és kárhozásra kiválasztott emberek rideg megkülönböztetésébe, mely már a földön jobb anyagi sorsba jutottak részvétlen gögje számára is igazolást, ürügyet szolgáltatott.

A reformáció és ellenreformáció légköre bizonyára nem lehetett az, melyben az emberiség végleges megnyugvásának paradicsomát megtalálhatta volna; szeme csakhamar megint újabb segítséget keresve járt körül. Ezt a tudomány terén tett valóban egyszerű haladás látszott számára meghozni: minden jó, ha csak észszerű, félre hát a szabad gondolkozás minden békójával, alakuljon újból az

egész emberi társadalom, ám ezuttal ne véletlenek, egyes erőszakos és csalók sikeres vállalkozásai alapján, hanem igazán ész- és tervszerűen. Már trónján volt az »Ész istennője«, jóval mielőtt a francia forradalom egy színésznő alakjában testileg is odahelyezte. Az ész vagy inkább az elvont gondolkodás hideg forradalmát a kicsinyesen lelkiismeretes, minden embertelenséget elítélő, de az egyszer elfogadott elvekért ezeket halálba küldeni kész kisvárosi ügyvéd, Robespierre, épúgy megtestesítette, mint egykor a német bibliai kommunizmust Müntzer, az angol puritán kálvinizmust Cromwell. Robespierre ugyan hamarosan életével fizetett, mert szem elől tévesztette a gyakorlatilag lehetséges határait. Feladatát, a világ észszerű újjáteremtését, de már az elháríthatatlan adottságok figyelembevételével, Napoleon vette kezébe, aki hadseregei győzelmes útjain mindenütt magával vitte a régebbi jogi zürzavarhoz képest valóban világos és haladott szellemű polgári törvénykönyvét. Ez a titán is elbukott, a nagy forradalom negyven év után még egyszer fellángolt vagy inkább felpislant néhány vele együtt minden tekintetben megvénült túlélő képviselőjének vezérlete alatt. Azért az irány tovább élt Európászerte, sőt hovatovább Amerikában és a többi földrészekben is: a liberalizmus folytatta tovább a romok eltakarítását és az új, de most már végleg egyedül helyes, igazságos és üdvös rend kiépítését. Ennek az iránynak egy nagyszerű optimista szellemi képviselője akadt Bentham személyében, aki »minél több ember, minél több élvezete és minél kevesebb szenvedése« jelszavával az egész világ minden egyes részletét kész volt megreformálni, távoli országoknak megrendelésre biztosan boldogító törvénytervezeteket szállítani.

Persze addigra, miként ezt Fülöp Miller igen szellemesen kidomborítja, a célpont szinte észrevétlenül eltolódott: míg a felvilágosodás és a forradalom idején minden ember egyenlő szabadsága, minden polgár fejedelmi joga az államszervezetben volt a fődolog, most a súly az egyes egyének jólétének legcsekélyebb eszközeire és feltételeire billent át.

Az a gyönyörű egyetemes harmónia, melyet a racionalisták, a liberálisok az egyéni akarás és tevékenység minden régi jogi korlátjának megszüntetése esetére beígértek, eleinte talán még el is képzelték — sajnos módon kimaradt. A volt jobbágyok és céhbeli mesterekké előlépni már nem tudó iparosok kizsákmányolását és elnyomását a gépek elterjedése nem szüntette meg, hanem új, lehetőleg még visszariasztóbb alakban továbbterjesztette. Szerzőnk az idézetek és helyzetképek kitűnően sikerült sorozatában mutatja meg, mit hozott egy régi álom megvalósulása. Aristoteles azt gondolta, hogy akkor nem lesz többé rabszolga, ha majd a szerszámok valami varázslat által emberi kezek nélkül működnek, ha a szövőszék hajói maguktól futnak stb., a Bibliában korról van szó, melyben a föld munka nélkül a termékek olyan mennyiségét adja, melyet az emberek legnagyobb mohóságukban sem fogyaszthatnának el. Nos

ez, számító iparos-üzletemberek leleményességéből, a tizenkilencedik században bekövetkezett és az eredmény? az emberek munkátlanná vált tömegeinek »második kiüzése a paradicsomból«, a még alkalmazottak, kivált gyermekek olyan szívtelen, embertelen kizsákmányolása, melytől talán még az antik rabszolgatartók nagyobb része is visszaborzadt volna. Ilyesminek láttán új félelem kellett, hogy elfogja a még egészségesen gondolkozó és érző embereket, még ha őket személyesen nem fenyegette is hasonló nyomorúság. Újból előtérbe nyomult, égetővé vált, a vagyoni különbségek és függések átka, mely már a reformáció előtti vallási erjedés idején is az újítások egyik fő érve volt és a francia forradalom racionalistáinak is gondot okozott. Azonban, amíg azelőtt a főbaj akkor volt, ha egy vagyoni hatalom történetesen különösen önző és kegyetlen birtokos kezébe került és mindent jóvá lehetett tenni, ha ezt a birtokost leütötték vagy más javára kisajátították — most világos lett, hogy a megoszlás rendszerében van a hiba: akárhány munkaadó mutat megértő jóakaratot, akárhány munkás elégszik meg adott helyzetével, azért a szegénység, mint egy mérges élősdinövény tovább harapózik és kitörései mindnyájunkat, egész kulturánkat végveszélyvel fenyegetnek.

Ekkor nőtt nagyra Hegel és Feuerbach tanításain Marx Károly, ez a hüvösen szemlélő és számító, de szenvedélyesen érző ember, akinek gondolkozása csakhamar egy egész korra ráütötte bélyegét. Tőkés és munkás az ő szemében már nem azért voltak ellentétek, mert az egyik szívtelen, a másik engedékeny, hanem azért, mert köztük »dialektikus« ellentét áll fenn, az egyik csak a másiknak rovására élheti le életét úgy, ahogy ennek szükségét érzi. A dialektikus processus: tőkésuralom mint tét, proletárellenállás mint ellentét — megoldó összetétként forradalomhoz, a kisajátítók kisajátításához és a gazdaság proletár megszervezéséhez kell hogy vezessen. Igen hamar — és ezen a ponton csalódott először a különben valóban nagy gondolkodó. Ezzel a csalódással zárta le meglehetősen hamar fáradt szemeit — Fülöp Miller szerint önálló, már kissé eltérő irányban érvényesülni, működni törekvő »hivei« nagy megkönnyebülésére. Ha tovább él, még újabb csalódásokat tapasztalt volna; így a háborúk alatt a nemzeti összetartás győzelmét a »világ proletárjai egyesüljeteke«-elv fölött. Azután a racionalizmus és győzelme utánra gazdasági paradicsomvárás, chiliazmus általa képviselt keverékének többféle kudarcait. Ezek között a végre csakugyan váratlan helyen életbelépett marxizmusnak egyetlen, bárha igen nagy birodalom területére szorítkozását.

Marx »szellemi felépitménye« tehát — hogy mi is paradoxonokban beszéljünk — mint a gyakorlati élet alépitménye csődött mondott. És pedig nemcsak abban a részében, melyet a nagy mester szolgáltatott hozzá, hanem már abban is, amire ő épített, amiből ő kiindult. Hisz nem volt már ő sem pusztán racionalista társadalmi rendszerkovács, nálánál senki nem látta jobban, hogy az egyetemes

harmóniát ész-konstrukciókkal helyreállítani nem lehet, amíg az anyagi, a gyakorlati feltételek másfelé indítanak. De azt ő sem látta előre, hogy a felfedező és feltaláló elméi éppen diadalainak nem szünő sorozata közben fog kételkedni kezdeni önmagában, sőt majdnem annyira el fogja vetni önmagát, mint annak idején Luther a »Hure Vernunft«-ot. És hogy — mivel már egyszer a gyermekek álljfel-jancsi játékszerében csak az eredmény szokta megmutatni, melyik vég a láb és melyik a fej — újból fejetetejére áll az a rend, melyet Hegel »auf den Kopf, daher auf die Vernunft« akart volna alapozni. A voltairianus felvilágosodás korában és még egy ideig azután ugyanis minden új tudományos felfedezés bizonyos adottságok és törvények feltétlen örök érvényét látszott igazolni; minél több természettudományt és newtoni matematikát vinni az államok és a társadalom szervezésébe — itt látszott az egyedüli mentesség és üdvösség. Am azután egyszer csak megrendült a geometria addig feltétlennek látott euklidesi rendszere, elektron-erőközpontokba porladt mindennek alapja, az örökké fennmaradónak hitt anyag, még a mindent boldogító, közgazdaságtanról és statisztikáról is kiderült, hogy elvont sémákat festenek elénk, talán konkrétan nem is létezett átlagokat boldogítanának, de tehetetlenek arra, hogy a természetet, mely csak törvényeiben általános, de megnyilvánulásaiiban mindig egyszeri és egyéni, teljességében felfogják és mindenki használatába állítsák. Megszűnt a »biztonság keresése az egyenlőség útján«, az »emberiség eszméjébe menekülés a világban egyedülállás félelme előtt«. Főként a romantikusok hatása alatt újból az a meggyőződés jutott szóhoz, melyet már Montesquieu, Herder, Vico kifejeztek, hogy nem találhatók valamennyi nép életelvét magukba foglaló törvények, sőt minden egyes nép csak a maga útján lehet — amennyire ez éppen elképzelhető — tökéletes és boldog.

Még az egyéni boldogság és biztonság elve is csakhamar követelni volt kénytelen a megtagadás orcusába a közszabadság francia forradalmi eszményeit; Franciaországban Sorel, Németországban Nietzsche új vezércsillagot állítottak az őket hallgatni kész emberiség elé: a hatékony élnikészséget és erőt, e közben a fájdalmas és halálos végzetnek is férfiasan megadásteljes elfogadását. A három nagy jelszó közül a szabadság már nem kellett, az egyenlőségben agyrémet láttak, a testvériséget az együttküzdőkre vagy éppen egyfajukra korlátozták. Kialakult az »új forradalom« légköre, melyben egy Mussolini, egy Hitler — meg egy Stalin lettek az emberiség nagy részeinek vezetői.

Fülöp Miller, akinek magyar származását büszkén vallhatjuk, nem szociológia-professzor, nem szaporítja egy újabbal a már túl nagy számban is forgalomban levő »rendszereket«. Ő egy »meglátó«, aki óriási olvasottsága alapján, mely azért persze nála sem lehet manap már teljes, benne kialakult világ-, illetőleg társadalomképét tárja elénk. Nagy, az európai műveltségterületen is sok esetben túlterjedő láthatára ellenére egyéni a meglátása, ami idézetein

is meglátszik. Így a viszonylagosság irányzatának vázolásánál nélkülözzük Einstein érdemelt méltatását, a mythos mint gondolkodás-tényezőénél Multatuliét, az egész társadalom-film felpergetésénél Madáchunkét. Ellenben az ebben a könyvben nagyon kiemelt Georges Sorel neve, talán érdemetlenül — említést sem talál a franciák kézi-lexikonában, a Petit Larousse-ban. De hiszen, ami egyéni, az azért mégis értékes, sőt — a mai bergsoni eszmevilágban — egyedül értékes.

Ismertetésünket legmúltóbban Fülöp Miller saját szavaival zárhatjuk: Ami a szellem egy korszakában »igaz« és »hamis«, »helyes« és »téves«, ami számára »bebizonyított« és »leleplezett«, amit az a korszak szentnek tekint vagy kárhoztat, hisz vagy kétségbevon, ez végső fokon mindig a sorshoz való alap-állásfoglalásának kifejezése.

Tehát »küzdj és bizva bizzál« — ezt már mi idézzük Madáchunkból. Mert ha nem ezt tennénk, kétségbe kellene esnünk...

Farkas Geiza



A segédnevelők

Egy kemény, de nélkülözhetetlen nevelési eszközzől

Hát ilyen is van? fogja a legmodernebb pedagógia nem egy képviselője kérdezni. Nem porlik-e régi iskolaépületek lomtárában minden, ami pálcára, térdeltetésre, éheztetésre, vagy csak szidalmazásra és kigunyolásra emlékeztet? Nincs-e e helyett a tanító és nevelő kezében a gyermeki lélek mélyebb ismerete és ennek révén a jónak, a kötelességnek való megnyerés minden eszköze?

Igen, ott van — de ez sem elégséges, a tanító még mindnek birtokában sem adhat úgy az egyén, mint a társadalom szempontjából valami valóban jó nevelést, ha nem állnak rendelkezésére a szükséges segítő társak. Ilyenek nélkül a nevelő csakis a Rousseau Emílijében felállított séma szerint magányos erdei lakba költözhetik egyetlen választott neveltjével, akiből azután — némely többé kevésbé megközelítő, de siralmas eredményű gyakorlati megvalósulások tanulsága szerint — alig lehet értékes, életképes ember, talán még teljes kort érő ember sem. A munkatársak pedig, akikre minden nevelőnek valamennyi neveltjével szemben szüksége van, nem mások, mint a — többi neveltek. E felől szintén a mai pedagógia van tisztában, bár hiszen tevékenységük éppen nem az újabb pedagógia győzelmével kezdődött meg, hanem már azelőtt is folyt és érvényesült régiesen, előbb mintsem bármilyen iskola és hivatásos tanító létezett volna.

Ezeknek a nevelő munkatársaknak — mondjuk röviden: pajtasoknak — többé kevésbé messzemenően elismert vagy megtűrt joga, olyan nevelőeszközök alkalmazása, melyeket mint kiméretleneket, kegyetlenek a felnőtt nevelők majd mind visszautasítanak, legfeljebb ha pillanatnyi idegösszeomlás, önfeledés állapotában alkalmaznak. Ezek között az eszközök között van: egyesek kigunyolása, megcsufolása sőt egyenes bántalmazása, ha valamiben észrevehetően mások, mint aminők a többiek — lenni szeretnének.

Mi is az az eszménykép, melyet ugyan egészen egyetlen gyermek sem valósíthat meg, de amelytől egy bizonyos rendes mértéken túl való elmaradást a minden »contrat social« nélkül kialakuló kis köztársaságokban olyan szigorúan büntetnek? Erre a kérdésre legelőbb úgy felelhetünk, ha azt kutatjuk fel, honnan keletkezett és keletkezik folytonosan ez az eszménykép:

den egyes gyermek — igényeiből, melyeket az étellel, környezetével szemben támaszt és amelyeket ez a környezet támaszt vele szemben, bárhogyan is viselkedik megint ezek irányában, bármennyire fogadja el, igyekszik teljesíteni, vagy utasítja vissza, háritja el magától azokat.

Igy még egy nagyon szűk gyermek-környezetben sem alakulhat ki egységes eszménykép, fogják ellenem vetni, mert hisz tapasztalás szerint inkább létezik két egyenlő falevél, mint két egyforma gyermek; az egyik nyugalomvágyó, a másik kalandos, az egyik békességes, a másik verekedő, az egyik falánk, a másik bohókás, az egyik zsarnok, a másik szolgálni kész. Azután a környezet, a családi kör mennyire más igényeket támaszt az egyik és a másik iránt. Az egyiket nyomortanyáján már szülei, testvérei szolgaként akarnák kihasználni, a másiktól uri otthonában azt várják, hogy első legyen az iskolájában. Az egyiket büntetik, ha verekszik, a másikat leszedik, ha hagyja magát...

És mégis vannak mindez igények között közösek, akár egyes népfajok tagjainak arcvonásai között. Erre nézve már évekkel ezelőtt érdekes kísérletet végeztek Amerikában: egymás fölé vetítették egy egész csapat legkülönbélebb, angol, német, francia, hollandi, lengyel stb., de már Amerikában született egyén arcképét; az így nyert eredő nem valamely elmosódott palacsinta-ábrázat lett, hanem egy határozott jellegű arc — a mai tipikus amerikai ember arca. Éppenugy van a gyermek-eszményekkel is, melyek szűkebb, határoltabb körökben, például egy vidék földművesei, egy gyári negyed munkásai között, meglepő részletességgel kihámozhatók, de még nagyobb körzetekben, például egész országokban, földrészekben is legelőbb néhány fővonásban egyezést mutatnak. Az a kevés gyermek, aki fejlődésútja valamely különös rendellenessége folytán egészen mást akar vagy másra kényszerült, mint kortársainak nagy többsége — éppen úgy figyelmen kívül marad, mint amaz amerikai kombináció képen az, akinek valamely vonása sehogy sem egyezett a többsévével.

Nálunk például minden gyermektől megkívánjuk, hogy legalább a fődolgoiban rendszerint engedelmeskedjék szüleinek, tanítóinak, általában az öregebbeknek, iskolába lehetőleg eljárjon és ott tanuljon is, ne lógjon, ne hazudozzék, ne nyügösködjék, ne legyen az elkerülhetetlen mértéken fölül mások terhére, sőt amiben lehet, segítse a hozzá tartozókat. A fiuktól ezenfölül bizonyos mértékű harcász bátorságot, a lányoktól háziasságot, csinoságot, szelidséget kívánunk. — Mindezeket a kívánalmakat a legtöbb gyermek sokkal nagyobb mértékben magáévá teszi, semmint ez a kedvelt rosszcsont-történetekből következni látszik; majd mind legalább is őszintén szeretne olyan lenni, aminőnek idősebbjei óhajtják — ha ez nem lenne olyan nagyon nehéz és kinos, ha nem lennének dolgok, amikben inkább saját vagy helyesebben pajtásköre izlését követné. A fiu nemcsak bátor szeretne lenni, hanem zsarnok is, a lány nemcsak takaros, hanem máris csábító; és mindketten hamar nem akarnak csakis az öregek izlése szerint cselekedni, létezni, hanem ténykedésük egy kis, de gyorsan táguló körében saját véleményyt, akaratot igyekeznek kialakítani, még erőszakosan vagy alattomosan diadalra is juttatni.

A gyermeki alkalmazkodás mellett vagy ellen tehát korán kialakul a gyermeki makacsság is; a kettő még csak nem is olyan elentétes, mint aminőnek első tekintetre látszik, sőt határaik is összefolynak. Az egyik felnőttel, például az apával szemben való makacsság, sajnos nem is olyan ritkán, csakis alkalmazkodás egy más felnőtthöz, esetleg az anyához, az iskolakerülők legnagyobb hányadát az otthon munkába fogottak adják, az egész felnőtt társadalommal szembeszállás pedig sok gyermeknél csakis egykoru környezetének, régen úgy mondják: a rossz társaság hatása. Mint minden szót, ezt is ujjabb és ujjabb fölülvizsgálás alá kell vennünk még a nevelési cél szempontjából is: bármily üdvös rendszerint, ha a gyermekek természetesen nevelőik utasításait követik — mégis van éppen elég eset ennek ellenkezőjére is, amikor tehát a gyermek bárhonnán ihletett makacssága kíváncsibb utat talál meg a szülői, tanítói parancsoknál. Ezt elég sokszor maguk a nevelők is elismerik, mikor például titokban sőt nyíltan is örülnek vitéz csemetéjük nyíltan eltiltott verekedésének, szemtelenkedésének, mások eszén család túljárásának, amikhez hasonlók felől még saját gyermekkorukból örömmel dicsekszenek is... A gyermek alkalmazkodása és ellenállása a felnőttek irányában — két olyan elem, melynek bizonyos aránya nélkül egy jóeredményű nevelés létre nem jöhet.

Mindkét elemet támogatja és bizonyos értelemben szabályozza azonban a gyermek kortársi környezete, pajtásköre. Ebben, ennek hatása alatt dönti el az egyes, hogy milyen is kívánjon, törekedjék lenni, miben és mennyire menjen elébe szülei, tanítói kinyilvánított kívánságának, miben szálljon szembe is azzal. Hiszen a gyermek maga is hozzájárul ennek a közösségi eszménynek kialakításához; éppen azért is ragaszkodik hozzá mindenekfelett, mert úgy érzi, nem-

csak ráparancsolják, hanem ő maga is szóhoz jut, sőt felelősséget vállal benne. Ezért tesz zsebre a gyermekek legnagyobb része adott esetben szívesebben egy szülői korholást vagy iskolai fenyítést, mint osztálytársai egyértelmű elítélését.

És már azért is, mert ez az elítélés éppen nem szorítkozik egyszerű, mérsékelt kijelentésre, megdicsérésre vagy rosszálásra. Sőt! Amíg az egyik oldalon a pajtási, testvéri gyengédségen túl szinte bálványozó bálmulásig, rabszolgai követésig és utánzásig mehet — addig a másikon a gunyolások és bántalmazások egész hanglétráját felcsendíti az egyszerű név-adástól egészen a legkiméletlenebb megtréfálásokig, beszennyezésekig, megkárosításokig, korlát- és végnélküli gyötrésekig, durva verésekig. Olyan eszközök bizony ezek, melyek a felnőttek, amíg nem tévesztette el szeme elől teljesen a nevelési célt, rendelkezésére sem állnak.

Mi az már most, amiben a gyermek-környezet — iskola-osztály, szomszédság vagy számosabb családi kör — egy-egy pillanatnyilag, időszakosan vagy állandóan — szerencsétlen tagjával szemben a nevelésnek azt a kinos eszköztárát alkalmazni szokta? Olykor ugyanaz, amit a felnőttek is óhajtanak: kinevetik a figyelmetlen tanulót, csufolják a félénket, fősvényt, különösen piszkost, lompost, megpofozzák a tolvajt, árulkodót, megöklözik, aki előbb még — a társak szerint igazságtalanul! — egy gyengébb felett hatalmaskodott, még politikai és világnézeti tájékozódásokat, negyvennyolcaságot, szocializmust stb. is kényszerítenek ez uton a gyermek-közösség minden tagjára. — Ha mindig csak lenne, akár az egész nevelést rá lehetne bízni a gyermek-társakra. Sajnos azonban ez a »nevelés« sokszor olyan dolgok ellen lép működésbe, melyekről az áldozat a felnőttek tudomása szerint nem tehet vagy amiben ugyane szerint igaza van — a gyermekcsoport a felnőtt társadalommal szemben kifejtett kollektív ellenállásának esetei.

Már az árulkodók megbüntetése is az, holott nem egy nevelő helyesli lelke mélyén már csak azért is, mert ő maga hova lenne, ha örökösen panaszfelvételekkel és igazságtevésekkel kellene bibelődnie. Már más az eset, ha gyermekek, főként fiúk, csak azért kinezák egy társukat, mert nem szegett meg egy felsőbb parancsot, eljött az órára, melyről többen elmaradtak, megtanulta a leckét, melyet társai sokaltak, nem vett részt valamely csínyben, esetleg az illető szűkebb gyermeki környezetben lábra kapott gyümölcs vagy még egyéb lopásokban. Némelyik ellen már az is csufolás-jogcím, hogy — követi a tanítói intelmeket, nem kapaszkodik kocsikra, nem megy uccára meleg ruha nélkül (ha van), nem veszi fel a földről az eldobott ennivaló-maradványt, nem dohányzik lopva sem, mikor erre alkalma nyílnék. Mást csak azért bántanak, mert ügyetlenebb, gyengébb, butibb a többinél, talán elálló füllű, vereshaju vagy történetesen idősebb, nagyobb gyermekek hatalmába került fiatalabb, gyengébb.

Ezek már feltétlenül rossz jelenségek, melyek ellen ha valahol

lábrakaptak, a nevelőknek minden eszközzel küzdeniök kell — fogja mindenki mondani. Mi azonban csak a mondat második részét tesszük feltétlenül a magunkévá — az elsőre nézve a megint csak a »nem teljesen jó, nem teljesen rossz« álláspontjára helyezkedünk. Mert bármily durva sőt bűnös hajlamok nyilvánuljanak és fejlődjenek nagyra a gyermekek és kamaszok ilyen zsarnoki ténykedéseiben, rendszerint egy jót: az együttérzés, együttérzés és együttörülés szokását és hajlamát segítenek kifejleszteni. A gyengék, ügyetlenek, rutak és a természet által megbélyegzettek gunyolásuk hatása alatt legalább sok esetben megfeszítik testi-lelki képességeiket és mire felnőnek sokszor el is érik, sőt meghaladják társaik átlagteljesítményét, talán egyetlen téren — de ott azután fölösen — el-lensúlyozzák egészen meg nem szüntethető hiányukat is. Még az olykor pusztán zsenge koruk miatt lekicsinyeltre és kizsákmányolatra is meg lehet bántásuknak az a jó hatása, hogy nagyobbak óhajtanak lenni, már eleve ilyenek módjára viselkedni és eljárni, nem esnek ama még egyebekben kielégítő fejlődésük mellett sem teljes értékű serdülők közé, akik az igazi, a nagy élettől félnek és ezért mindig szüleik által védett, babusgatott kicsikék szeretnének maradni.

A társak által való nevelés jellege határozottan kiválasztó, selectiv, ha nem éppen az emberi faj legmagasabb eszménye, de mindenesetre az illető kor és környezet életfelfogása, igénye szerint képességeket fejleszt, állásfoglalásokat bátorít és az ezekkel ellenkező sajátságokat elnyomja, a tőlük szabadulni nem tudók vezető, érvényesülő törekvését szerénységbe szorítja; esetleg ugyan, sajnos, de elkerülhetetlen: némely szerencsére aránylag kevészámu az egészbe alkalmazkodni nem tudóknak az emberi nemből végleges kiselejteződését is okozza, megpróbálásaik, erőfeszítéseik közben szerzett betegségek, verekedési és egyéb balesetek, sőt még öngyilkosság útján is. Minden kiválasztás kegyetlen; az itt megvilágított javára legalább az szól, hogy nem annyira egyéni, mint közösségi irányu: egy-egy finyás urficska talán tovább, biztosabban, kényelmesebben élne ezen a világon, ha mindvégig mamája utasításai szerint cselekednék, de inkább előmozdítja fajtája érdekét, ha társai gunyjának és bántásának hatása alatt kissé eldurvul, könnyelműbbé, saját biztonsága és jóléte iránt közönyösebbé, de másokkal szemben szolgálatkészebbé, bajtársiasabbá válik.

A kiválasztásnak ama legszélsőbb módját persze nem vállalhatja a mai emberséges nevelési rendszer, mely még a legsúlyosabb fogyatkozásban szenvedő fiatal embertársat sem engedi egyszerűen szikláról ledobni, hanem ha kell, egészen különleges módszerekkel is igyekszik neki az élet munkájából és örömeiből annyit juttatni, amennyi még lehetséges. Ezért a gyermek-társadalom, a pajtások kisegítő-nevelő megbízását is vissza kell hogy vonja, mihelyt ez valamely gyermek esetében észrevehetően rossz hatással van — akár az illető gyermekekre, akár, ami szintén elég gyakori eset, a többiek-

re. Ekkor, ha kisebbívű közbelépés nem ígér eredményt, nem marad hátra más, mint a környezetbe nem illő áldozat, esetleg zsarnok kiemelése és más körben, egyinéségéhez alkalmazott »kisegitő«, »javító« módszerekkel arra az életutra irányítsa, melyet szerencsésebb társainak többsége a dolgok rendes folyásában is elér. Ezzel sok bajnak vehetjük elejét és még ha ilyenről az adott esetben persze nagyon kivételesen szó lehet — zsenik kifejlődését sem gátoljuk meg.

Farkas Geiza.



Seregszemle

(Kontárok kis kátéja)

Költő hazudj, de rajt ne fogjanak!

Abban az új valóságban, melyet versnek neveznek, a világon létező és a költő lelkében megtermett dolgok különös konglomerátuma jelentkezik. Kaleidoszkop a költő lelke, a valóság törmelékeit tülkörképben állítja össze s a kivetítés hőfoka a transzcendentális értelemmel látja el a legbanálisabb kifejezéseket is. A szavak új gravitáció törvényének hódolnak, a magán és mássalhangzók, a magas és mély hangok csoportosulása, a szavak egymást követő lánc, az asszociációk, képek ritmusa a szavakkal hurcolt értelemi elemek nélkül is felbonthatatlan egységet jelentenek, egyszer és csakis így megalkotható új jelenséget, fenomént. És akkor és így az új jelenség neve: vers.

A forma és tartalom szétkalapálhatatlan egysége, a közölnivalók összerakott értéke az, ami megkülönbözteti a verset minden más költői alkotástól. Hazugság a vers, a költőn kívül mindenki másnak képtelen és irreális: túloz, ferdit, nemlétező, vagy más vonatkozásokban létező dolgokat emel a tudat premiére planjába. S mi mégis úgy érezzük, hogy a költő mégsem hazudik, mert az a belső tűz (ihlet) egy új valóság páncéljával fogja össze a különben széthulló elemeket.

Ha meggyőző arról, hogy hazugsága igazság, ha olyan érzésekbe szédít, hogy egész belső világom mozgásba jön, ha állást foglaltat velem: jó a vers; ha hidegen hagy s szeretném odakiáltani az elkövetőjének: hazudsz barátom, kilóg a lóláb: elvetni való kontár munkája az.

Költöni: birót palástot öltetni

Ítéld, foglalj állást. Költő vagy, tartsd kezedet a kor ütőerén, állj résen, üvöls és trombitálj, szürd át lelkeden a kor egymástkeresztelő hullámain, légy ember — légy a te korod embere, foglalj állást, mert állásfoglalás a te sunyi visszahuzódásod is, állásfoglalás a te kis hascsikorgató verselésed is. Nincs emberi tőlem külön.

Nincs emberi töled külön. Legemberibb valóság a halál, énekelj az élet diadalmas énekét. Ember vagy, ne feledd, az ember sorsát nyekeregj. A korodat, amely beszívárogoz porusaidon. Költő vagy? Tegyen tanubizonyosságot melletted alkotásod, alkotásod demonstrálja emberségedet. Nincsen külön, senkisésem több költő, mint amennyi ember. Kevesebb.

Vajdasági magyar költők.

Szenteleky halála, Csuka Zoltán és Fekete Lajos eltávovása a legválságosabb időkből hagyta magára a vajdasági költészetet. Új tehetségek raja lepte el a napilapok könnyen tárulkozó hasábjait, s a folyóiratok egyre szaporodó raját. Tulságosan könnyű volt a start, tulságosan kevés volt a kritikai elem költőinkben, szerkesztőinkben egyaránt s ez a magyarázata annak, hogy egyetlen magyar nyelvterületen sem kaptak volna ölbetűt azok az alkotások, melyek a vajdasági nyomtatványokat valami szörnyű iszap áradataként elborították.

Költőink szava elvész a kontárok kvartyogásában. Ó Gyulai Pál, vagy legalább Ignótus, és Haraszi Sándor, hogy nem tudatok idejében közéjük csapni, szerkesztőink fejére koppintani, akik hasábtölteléknek használták (ják) a hozzájuk beküldött, tört sorokban írkált firkákat, dilettáns költőfijaink nyaka közé huzni a karikással.

Mi ez az áradás, a versek apokaliptikus rohamai. Hát mindenki költő a Vajdaság sokszor megsiratott prózai humusán? A kereslet és kínálat törvénye az, mely palánkot nyitott a kontároknak, vagy más törvény érvényesült? A magyar lapoknak kellett a belföldi termés, a hasábok üresen ásitottak, az újságok szűk poráznakötött lehetőségeinél. Kellett a vers, amely potya, melynek szerzője a dicsőség nektárjával megelégszik, selma verscsinálóink pedig felhasználták szerkesztőink könnyű kezét s az önkritika minden morzsája nélkül, zuditották magukból a verseket. Személyesen ismerem jó egynéhányat, akik röhögve mutatták, hogy alkotásuk nyomtatásban megjelent.

Kevesebb több lett volna, kiáltom szerkesztőinknek Kazinczy szavait. A selejtezés első kísérletét vállalom a vajdasági magyar területen, s nem kétséges előttem, hogy ennek a munkának hasznát költőink érezni fogják.

Hát vannak költők a Vajdaságban?

Hányan kérdezték már ezt. Mindahánynak harsány hangon kell felelni: igen. Határozott tehetségek vannak kibontakozóban, s ha elcsendesedik a brekegők kórusa, hangjuk, tiszta szopránénekük magasbator.

Egy kis áttekintés.

A jugoszláv állam megalakulása óta a területén megjelenő magyar nyelvű napilapok — mint előzőleg vázoltam, bő teret adtak az u. n. vajdasági költőknek. Nemes verseny indult: melyikük hozza a legbőségesebb termést. Sőt: ki a vajdasági költők apja. Mer erre a

titulusra is többen reflektáltak. Bácsmegyei Napló, Bácskai Hírlap,, Torontál, Délbácska, Reggeli Ujság, hogy csak a nagyobb példányszámuakat említsem. Egyikük hetenként 10-15 verset is hozott. Nyomatatáscsinálta költőink hangja nekibátorodott, s méltatlankodással vették, ha a közben megindult folyóirataink nem vették be szellemi termékeiket.

Az olvasó közönségre ez a kritikátlan verszudulás kétféleképp hatott. Az olvasnitudók fáradtan ejtették ki kezükből a lapot. Az a réteg, melynek izlését és gondolatvilágát épp ezeknek a verseknek kellett volna magasabb nivóra emelni, megzápultak a vajdasági költők színvonalán.

A vajdasági folyóiratok hőskorát sem kell vázolni: az UT, FÁKLYA, VAJDASÁGI IRAS, s a mellékletenként megjelenő Mi Irodalmunk, vagy a folyóiratok hiányát pótolniakaró ALMANAHOK kal már részletesen foglalkoztak.

Az első magyar nyelvű verseskötet Csuka Zoltán és Csuka János (akkor még Aranyműves János) közös kötete volt. Ezt gyors egymásutánban követték Csuka Zoltán kötetei, valamint Laták István, Czakó Tibor, Fekete Lajos, Földi Ilona, Somogyi Pál, Szánthó Robert, Szenteleky Kornél, Krausz László, Stadler Aurél, Huszár Sándor verses kötetei.

Folyóirataink, napilapjaink a leggyakrabban a következőktől hoznak verseket: Ambrus Balázs, Adorján András, Atlasz János, Borsody Ferencz, Bencz Boldizsár, Dudás Kálmán, Csányi Endre, Czakó Tibor, Galambos Margit, Gergely Boriska, Heincz Vilmos, Lucia, Timár Ferencz, Sziráky Dénes, Kolozsy János, Csuka János, Kolozsi Tibor, Rónai Ernő, Illés Sándor.

Az egész termés áttekintéséhez és részletes megvitatásához most nem adódik kellő mód és alkalom.

A fiatalok egyik határozott tehetségének Timár Ferencznek következő versét: Parkzene, használok elemzésem tárgyául. A szokásos őszi tónus: eső, avar, hervadó park, cincogó szél: az őszi versek szokásos fegyvertára.

»A tisztáson tapogó, didergő
emberek álltak a pergő
levélhullásban.
A göthös nap is kisütött.
Egy öreg pap
talárján fénylett sugara
ahogy a fák közt elbújt
és akkor történt az, ami
engem e versre felbújt.«

E vers tipikus vajdasági vers, elvitathatatlanul tehetséges — második részében az egyéni meglátás ízeivel. A sajátmaga válasszott formát letiporja s egy gyenge rim kedvéért hajlandó erőszakot elkövetni a hangulati és értelmi tényezőkön. Tovább:

»Erről beszél a felkavart ár
s hugom, ki oly korán meghaltál
bánatom sáppadt öröm virágok
s mint tavi rózsák, amit hajadon látok
telek, tavaszok, titkok, táncok, bajok, bánatok,
börtönök, pántok, remények, hitek, a tűz magasztalása
fagyott, fásult fájó elfeledése.«

és így tovább az alliterációk végtelen halandzsáján át nyargal a költő tolla. Legjobb szeretne mindent össze vissza zendíteni, rimeltetni, fáj a szíve egy elmulasztott szórímért. A magyar nyelvtan ellen vétkezik Rónai Ernő:

»Ezt a meleg, simogató kézt — a vén unoka nagy utról érkezett, de szeretetén az semmit sem enyésztt«. Valamin valamit enyészteni? Tartalmilag is hazug ez a vers. — Vagy Ambrus Balázs: »A park most újra zöldben áll — fehér ruhája csupa disz. A zöld park fehér ruhája — holdsugársütötte színe ...« Impresszionisztikusan következetlen.

Bánáti Fischer Árpád szörnyű nyelvsértéseiről sem szólhatok itt részletesebben. Versei — melyek között több értékes is van, a felelősség nélküli piaci trombitálás példái. A lázadni ígét tárgyas ragozásban ragozza. No jó — Isten neki, de hogy ilyeneket ír: »itt sohasem nyugszik a nap, nem vérzem el semmi sarcon, — oly nyugodt, oly szép az arcom.« Detto Ambrus, aki azt írja: »akivel együtt jártam iskolába« és erre rim: »ludtalpu volt a lába.«

Ám nekünk is úgy kell tennünk, mint az Uristennek Noéval: megbocsájtani egy jó versért tizeket és százakat a selejtesek közül. Berényi János, Bencz, Galambos Margit, Szirmai, Sziráky — hogy csakugy kapásból említsek néhány nevet — azok, akiknek több versét örömmel olvastam és Dudás Kálmán, akit külön hely illet meg a vajdasági költők sorában. Szirákynak nem szabadna ugyan ilyet és hasonlókat írnia: »friss fiatal lány alakjában — kísért meg máskor — lepel nélkül — csontarcára álbőrt huz lé p ü l.« — Czákó Tibor szép versét: »Korunk ars poétikája« — sem felejttem el: Költő mondj igazat, mert a hazug szavát szóban-írásban régtől nem hiszik, a kisdedet még keresztelni sem viszik, máris vérét veszik s vizsgálják a dadát. — Káprázatos látvány a szellemi torna, de amit elmondasz, valóság vértette, költő új időknél harsonája lettél — rendeltetésedről el ne feledkezzél.«

Ha költőink világnézetét vizsgáljuk, a Vajdaság közel feudális struktúrája ötlük a szemünkbe. Messziterjedő síkság, buza-, kukorica- és komlóföldekkel, sehol egy magaslat, ahol megirhatták volna a Hegyek dalát. A munka tartalmi és mozgás jelenségeit, a munka ütemét és harcát, társadalmi vonatkozásait hiába keressük. Az egész Európán átvonuló szellem megakad az ország határain, vagy csak kikerüli a magyar nyelvszigetet. Horvát és szerb íróársaink ott vannak Európa legjelentősebb lírikusai között.

Csuka Zoltán évek óta nem él a Vajdaságban, mi úgy érezzük

azonban, hogy ő ennek ellenére is mihozzánk tartozik. Az ő költői ereje és bátorsága nélkül ma minden másként lenne nálunk. Amikor Szenteleky még csak tervezgetett, ő már cselekedett, s a csüggedő, hamar pesszimista vezérnek sokszor az alvezér adta meg a kellő töltést a kitartáshoz. Szenteleky és Csuka: az a két név, akiket a Vajdaságban nem fognak elfelejteni.

Szólnom kell még a legfiatalabb generációról is, akiknek a sorából érték Atlasz János, aki groteszk, patológikus verseiben önmaga torz lelkét (egy generáció torz lelkét) adja. Dudáson, Latákon, Gergelyen, Galamboson, Szirákyn, Csuka Jánoson kívül bizonyára még fel kell sorolnom pár nevet az igazán tehetségesek táborából, ám a seregszemle pozitív része legközelebbre marad.

Summa summarum:

a vajdasági költők közül egy sem bányászott a fekete föld és homokréteg alatt elterülő aranyerekig, közülük egy sem hozott formai, vagy tartalmi revolúciót, ha van is Szabó Lőrinczünk, de nincs József Attilánk csak Latákunk, Attila utánzatunk. Fiskálisok és orvosdoktorok, nyafogó patikusok nem sajátították ki a vajdasági lírát, a Duna Tisza köze várandos még az igazi nagy lírikussal.

Addig is: élünk ám még cimobra.

Arató Endre.



KISEBBSÉGI KULTURÉLET

Képzőművészeti céhünk megteremtése

A napokban a szentai rongypiacon mentem végig. Szakértő szemmel siklottam át a rozsdás vasszerszámokon, rokkant varrógépen, egyáltatán nem ó, hanem vadonatur gombokon, harisnyákon, cérna gombolyagokon. A szolgálaton kívül helyezett virágvázák, vízvezeték részek, permetező gépalkatrészek, helyreporozott félcipők sem ejtettek meg. Gyors ütemben haladtam el mellettük.

Értékesebb dolgot, képet vagy könyvet kutattam. Esetleg szobrocskát. Meg is akadtam egy kép előtt. Üvegre festett, gorombán, bár gyakorlott kézzel odavetett királykép volt.

Az aranyozás a rámájáról rég lekopott. Légypiszokkal sűrűn telehintett szürkés gipsz ütközött elő a keret négy léce elülső oldalán.

Az üveg belső felére rárakott egyik-másik szín is engedett már az idők viszontagságainak s szépen lepergett.

Csak a nyoma volt már meg, például egy nagy rózsza zöld leveleinek, tüskés ágainak, bogainak.

Leritt róla az ósdiság.

Gazdája Hegedűsné szeme felragyogott, hogy végre akadt valaki, aki ezt az ő lim-lomját közelebbi megtekintésre méltatja. Föl-emeli s vizsgálta.

— Kit ábrázol, — kérdem, — ez a kép? — Csak épp, hogy mondjak valamit.

— Azt mondják, Tomiszláv horvát királyt.

Ott ahol a festék lehullván belátok a kép mögé, valami német ujság hirdetéseit olvasom. A király mellett az asztalon egy rosszul odahelyezett osztrák vagy német császári korona ékeskedik. Aligha horvát király ez!

— Oszk kitől kapta ezt lelkem?

— Az öreganyámról maradt rám, feleli reménykedve, hátha tudat a kincsen, amelyet kitudja már hányadszor hozott ki a rongypiacra, hogy rászózza valakire, mind hiába. Csalódottan kellett hazaballókázni vele.

— Pedig a Vujics ur azt mondta, hogy ha volna rávaló pénze, mindjárt megvenné, — izgat engem a konkurenciával.

— No, osztk mit kér érte, lelkem? — s készülök letenni, hogy visszaizgassam őt az otthaggyással. Pedig ekkor már tudtam, hogy

megveszem. Bár művészi értéke nincsen, de jellemez, föltétlenül jellemez egy kort, amikor a paraszti népet ilyen kézzel festett, tömegművel lepte el a hirhedt osztrák ipar.

— Tizenkét dinár, — mondja s látszik rajta, retteg, hogy tul sokat kért. A forma kedvéért alkuszom.

— Tízért adja ide s elviszem.

— Ne tessék alkudni tekintetes ur, hisz oly keveset kértem. A Vujics ur biztos többet is megadna érte, ha volna pénze.

A Vujics urral ijesztget megint. Pedig régi dolog, a gazdasági válságot is mindjárt meg lehetne oldani, ha azoknak, akik többet adnának az áruért, meg is volna a hozzávaló pénzük. Ép az a baj, hogy ép ezeknek nincs meg a szükséges számú heverő banknótájuk.

Odahaza kitördöstem a hátrész léceibe belerozdásodott vékony szögeket s leemeltem az összevissza füstözött, bepókhálózott, lepiszkolt kemény fedélapot.

Eléggé undorító munka volt. Finnyásan ujjhegygel emelgettem ki az alatta levő német ujságpapiros összeasszott, zsugorodott, molylepkék és egyéb férgek álcái részére beszótt két lapját.

Hamar kitergettem. Keresem a címoldalt. Szerencsém volt: Neues Wiener Tagblatt. Demokratisches Organ. Freitag, den 10. April 1868. 2. Jahrgang. Ein Exemplar 3 Kreuzer. A vezércikk címe: Der Frommen Freud' und Leid.

A kép hatvanhét éves, idejét mult osztrák tömegáru, szegény magyar parasztlakások díszítésére.

Két emberöltőt kibírt s nem tört össze. Valóságos csuda.



De miért untattam én mindezzel a szeretve tisztelt és szíves olvasót? — kérdezhetné joggal bárki.

Nemcsak azért, hogy a majdan felállítandó délszlávországi magyar muzeum titokban már dolgozó munkásai figyelmét fölhívjam egy új, eddig elhanyagolt vadászterületre, nem.

Egyetmást ugyan itt is lehet e szent célra találni s összegyűjteni, de sajnos nem sokat.

A tulajdonképeni célom a fenti igaz mesével az volt, vagy az szeretne lenni, hogy az ebek harmincadján bitangoló, uram bocsá', a rongypiacok szomszédságát rovó délszláviai magyar képzőművészek összefogását, tömörülését megpenditsem, elősegítsem, ha lehet, megteremtsem. Vagy legalább az utat hozzá megmutassam.

Miről van szó?

Olyan művészeink, mint Oláh Sándor, Balázs G. Árpád, Husvéth Lajos, Farkas Béla, Baranyi Károly és felesége, Hangya Bandi, Csuthy Elemér, zenevirtuózunk Szénássy Károly nem tudnak boldogulni, mert nincsenek megszervezve, tömörítve egy hatalmas és vagyonos egyletbe, amelynek a neve: Jugoszláviai Magyar Képzőművészeti Egyesület. Noviszád vagy talán Szombor székhellyel, ahol festői tájak, szép magyar népviselet, műértő

közönség fölösen van. Sőt ha jól megrázzuk a kukorica pattogtató, drótból fonott rosta-szítát, még tán mecénások is ugranak ki belőle.

Hát kérem alázatos szeretettel ez volt a célom. Hogy rázzak egyet ezen az aluszékony vajdasági magyar társadalmon s hiába kapaszkodó művészein. — Talán így lehetne valamit csinálni még ebben a leromlott, pénztelen, sőt szívtelen világban is.

Az összefogással, a művészek együttes kiállításával. A nemes verseny fölkeltségével.

Később szerb, magyar és német vajdasági többségi és kisebbségi művészek közös kiállításával, hangversenyeivel, iparművészeti, építészeti, szobrászati tárlataival.

Még később, amikor már megerősödtek egyleteink, a csoportos kiállítások anyagát jól megrostálva át lehetne vinni a kölcsönösség alapján a szomszéd országok fővárosaiba vagy nagyobb vidéki városaiba, — gazdasági vagy művészi központjaiba.

Szent Isten micsoda kilátások, micsoda lehetőségek! Magam is megijedtem tőlük.

Lehet, hogy álmodom, de talán mégis eljön az az idő, amikor nem föltétlenül a hadsereg-létszámok emeléséről, repülőrajok tömegéről s halálsugarak csodáiról fogunk majd beszélni, hanem az emberi élet szépségei, művészi oldalai is szóba kerülnek s az említett célok megvalósulnak.

Egyenlőre álmodjunk tovább.

A jugoszláviai magyar képzőművészeti egyletben tömöríteni kellene minden művészi ág összes elfogadott képviselőit, mint aktív tagokat, valamint a magyar társadalom az egyletbe belépő tagjait, akik az évi tagsági díjjal szemben a tárlatokra, hangversenyekre ingyen járhatnak vagy mérsékelt belépődíjat fizetnének, különféle műtárgy sorsolásokban vennének részt, kapná ingyen az egy-let kiadványait és a többi...

Szakosztálya természetesen több lenne. Így a festészeti, szobrászati, építészeti, zeneművészeti s iparművészeti szakosztály. Mind, mind külön vezetőséggel, de egy legfőbb irányítás, az egylet igazgatóságának felügyelete mellett. Amelyben az igazságos és hozzáértő kritikának elsőrendű hely lenne biztosítandó. Mondjak-e még többet? Azt hiszem ez is elég.

Álomnak is szép, talán tulontul szép. Gyönyörű.

De vannak sokan, akik hisznek az álmokban s aszerint rendezik be az életüket.

Van egy szép versünk is, amely így kezdődik:

»Anyám az álmok nem hazudnak...«

Higyjük, hogy mi se csalatkozunk s meglesz a jugoszláviai magyar képzőművészeti egyesület, s abban egyesül minden délszlávországi magyar művész.

KISEBBSÉGI SZEMLE

Még háromszázezer szlávot szeretne a Vajdaságban letelepíteni a Szrpszka Matica

Huszonhárom millió dinárt érő vagyon felett rendelkezik és egy millió dináros költségvetéssel dolgozik a vajdasági szerbek kulturegyesülete

A Kalangya több cikkében ismertette a Szrpszka Matica, a vajdasági szerbek egyedüli kiépített kulturszervezetének régi és jelenlegi munkásságát és céljait, azonban vagyoni helyzetét eddig nem volt módjában feldolgozni. A Szrpszka Matica múlt évi kimutatásából vesszük most az adatokat, amelyek kevés változtatással minden évben azonosak és csupán az évi költségvetésben mutatkoznak némi eltérések.

Az egyesület 53 alapítványt kezel, amelyek kivétel nélkül jó-módu vajdasági szerb polgárok adományait őrzik meg. A nagyobb részüik még a háboru előtt létesült, amikor a szerbség kisebbségi sorsban élt és a kisebbségi polgár kötelezettségei mások voltak, mint napjainkban, amikor a szerbség államalkotó. Az ötvenhárom alapítvány között vannak egészen jelentéktelen összeget képviselő értékek, vannak azonban hatalmas vagyonokat magukba foglaló ingatlanok is. A legtekintélyesebb alapítvány Trandafil Jovan és felesége hatalmas Kenyéruccai palotájának az alapítványa, amely körülbelül öt millió dinárra értékelhető. Alapítványt létesített a nemrégiben Amerikában meghalt Pupin Mihajló, az ismert szerb tudós is a Szrpszka Maticában, aki mellett ott találjuk Miletics Szvetozár a háboru előtti szerb kisebbségi mozgalom harcos és soha meg nem alkuvó vezérének a nevét is. Miletics Szvetozár nemcsak fiatal-ságát, egészségét és szíve minden dobbanását áldozta fel a szerb eszmének, de szerény anyagi jövedelme mellett arra is gondolt, hogy a ma körülbelül fél millió dinárt érő alapítványával a gazdag szerb családokat áldozatkészségre serkentse. A példaadás nem volt hiábavaló, öt követve még huszonöten létesítettek alapítványt a Szrpszka Matica céljait szolgálva és Miletics munkásságának az idejére esik az öt millió dinárt érő Trandafil-féle alapítvány léte-sítése is.

Az ötvenhárom alapítvány vagyona.

A Szrpszka Matica alapítványának anyagi helyzetét az 1933 szeptember 1-én ismertetett jelentés a következőképpen tünteti fel:

A Szrpszka Matica folyószámláin nyilvántartanak 3,888.409 dinár készpénzt, az alapítványokat képező ingatlanok értéke 5 millió 677.344 dinár, az értékpapírok értéke 263.021 dinár, az alapítványok kinlevősége 724.329 dinár, a leltár értéke 94.955 dinár.

A tiszta, minden időben mozgósítható vagyon kerek tiz és fél millió dinár. Ez azonban csak az alapok vagyona, amit nem szabad összetéveszteni a Szrpszka Matica egyéb, önálló vagyonával, amely jóval több, figyelembevéve a hatalmas, sok ezer kötetből álló könyvtárát, értékes arcképcsarnokát és a vajdasági történelmi élet relikviáit őriző muzeumot. A kimutatásból megkapjuk a felvilágosítást arra vonatkozólag is, hogy miként gazdálkodnak az alapítványokhoz tartozó földekkel, házakkal és más értékekkel.

Az alapítványok kiadásai.

Az 53 alapítvány fenntartásának összkiadása évenként 684.718 dinár, amiből az örökhagyók kívánságának megfelelően 178.577 dinárt fordítanak csupán a szegények támogatására. Az alapítványok évi adója 260 ezer dinár és jelentős tétel jut minden évben a bevételből a Szrpszka Maticának is, amely a bevétel tiz százalékát kapja. A múlt évben a tiz százalékos hozzájárulás 87.510 dinár volt.

A bevételek jóval meghaladják a kiadásokat és 881.398 dinárra rugnak, ami közel kétszázezer dináros többletet jelent. Az alapítványok folyószámla kamata 171.000 dinár évente, a föld jövedelme 438.937 dinár, az alapítványi házak jövedelme 194.641 dinár, egyéb jövedelmek 63.571 dinár.

A következő kimutatás ad hű áttekintést a Szrpszka Matica egész vagyoni helyzetéről:

Készpénz 35.969 dinár, takarékbetét 464.008 dinár, a Szrpszka Matica ingatlanainak értéke az alapítványok nélkül 1,057.727 dinár, értékpapírok 15.276, jelzálogkölcsonők 5,007.540 dinár, adósok 138.751, a Szrpszka Matica leltára 5,038.622 dinár, a Letopisz előfizetői 522.241 dinár, az alapítványok ingatlanai 5,677.344, az alapítványok értékpapirjai 263.021 dinár, folyószámla adósok 3 millió 688.329 dinár, leltár 94.955 dinár.

A Szrpszka Matica összvagyon a tehát huszonhárom millió dinár.

Külön táblázat ismerteti a Szrpszka Matica apparátusának a költségvetését, amelyből kiderül, hogy közel kétszázezer dinárjába kerül az egyesületnek évente az adminisztrációs kiadás. A kiadások így oszlanak meg:

Fizetésekre 300.929 dinár, adók és illetékek 116.878 dinár, folyószámla kamatok 171.646 dinár, adminisztrációs kiadások 181.687 dinár.

Az irodalmi alap kiadásai 98.061 dinár, amibe bele van számít-

va a könyvtár és a muzeum fenntartásának a költsége is. A bevételek így alakulnak ki:

A betétek kamatai 26.649 dinár, jelzálog kölcsönök kamatai 408.155 dinár, házbérek 234.625, az alapítványok 10 százalékos jövedelme 87.510 dinár, más jövedelmek 104.067 dinár, az irodalmi alap bevétele 16.645 dinár.

A kiadás és a bevétel összege tehát 889.038 dinár, vagyis közel egy millió dinár, ami szorosan véve kizárólag a Szrpszka Matica adminisztrációjára szolgál és az nem sok, ha figyelembe vesszük sokféle intézményeit és egy ilyen hatalmas és messzeelágazódó egyesület különböző szerveit. Az összvagyon az alapokkal együtt 23 millió dinárra értékelik s ez a hatalmas összeg kellően érzékelteti, hogy milyen jelentős értéket képvisel a Szrpszka Matica birtokában levő ingatlan, ingóság és más vagyon.

A Szrpszka Maticának összesen tíz fizetett alkalmazottja van, akik kezelik és felügyelnek az egyesület tulajdonára, az adminisztrációs ügyeket intézik és erősítik a szerb mozgalmat. Az irányítás élén dr. Milutinovics Nikola főtitkár áll, aki a legelfoglaltabb, mert a titkári teendőkhöz kívül három lapot szerkeszt, szervez és agitál a Vajdaságban a Szrpszka Matica mellett:

Akármilyen beszédes és érdekes számolt ezek még pusztá felsorolásuk mellett is, ugylátszik sokakat még nem elégít ki, amit bizonyít az, hogy legutóbb Popovics Dáka szenátor mutatott rá annak a szükségességére, hogy a német Kulturfund példájára kell átcsoportosítani a vajdasági szerbek kulturális, gazdasági és politikai mozgalmát. Az a vélemény ugyanis, hogy akkor gazdasági téren is még szebb eredményeket tudnának elérni a szerbek lakta falvakban és városokban a szervezkedés és együttműködés tekintetében.

A budapesti Thökölánium visszaszerzése.

Több oldalra rug még a szűkreszabott és a nyilvánosságnak szánt jelentésben is a Szrpszka Matica különböző bizottságai munkának az ismertetése. A legsokoldalubb és a legtöbbet buzgólkodó bizottság az irodalmi bizottság, amely ugyszólván az egész egyesület életét irányítja. Az irodalmi bizottság készíti elő az emlékünnepeket és gondoskodik arról, hogy a szerb irodalmi és tudományos élet kiválóságairól méltóan megemlékezzenek a Szrpszka Maticában. Ez a bizottság határozta el a múlt év májusában a Glasz Matice Szrpszke című propaganda lap megindítását az egyesületnek Budapestről Noviszádra való áthelyezése hetven éves jubileuma alkalmával. A lap azóta sokat fejlődött és kialakultak céljai a jövő feladatait illetően. A Glasz harcos és határozott hangú propagandaizű havi szemle, amelynek minden száma figyelemterdemlő cikkeket hoz nemcsak kimondottan szerb, hanem a többi vajdasági népek helyzetéről és egymáshoz való viszonyáról is. Az irodalmi bizottság tevékenységének az eredménye, hogy az egyesület kiadásában megjelenő Letopisz magának vallhatja a legkiválóbb délszláv

írókat és tudósokat. Az irodalmi bizottság élén Vrhovac Radivoj az egyesület elnöke áll.

Az egyesület választmánya tul van terhelve munkával és igyekszik az egyesület anyagi alapját még jobban megerősíteni. A választmány jelentéséből látjuk, hogy újból lépések történtek a külügyminisztérium után, hogy a budapesti Thököliánumot visszaszerazzék a Szrpszka Maticának, amelynek az égisze alatt létesült. A választmány bizottságot küldött ki azzal a feladattal, hogy jugoszláv részről az államhatóságok megbizottainak a bevonásával a magyar kormánnyal a Thököliánum sorsáról tárgyaljon. A vajdasági szerbek azt szeretnék, ha a Budapesten levő három emeletes palotát és a Thököliánium földjeit értékesítenék és a befolyó pénzből Beográdban, vagy Noviszádon hasonló célu palotát emelnének, Thököli a bánati származásu szerb mecénás emlékének örök megőrzésére. Arról még nincsenek jelentések, hogy a Szrpszka Maticának ezt az évek óta elintézetlen ügyét, amelynek rendezése anyagi szempontok miatt is kívánatos, hamarosan likvidálják.

Az alapítványok közül a Trandafil-féle alapítványt, amely a legjelentősebb, külön bizottság kezeli. Az alapítvány bevételeiből, amint megállapítható, 35 szegénysorsu dunabánsági szerb gyermeket iskoláztatnak és mesterségre tanítanak. Az ösztöndíjasok napi ételmezése átlag 3,02 dinárba került az alapítványnak. Az ösztöndíjasok ételmezésre évente több mint ötvenezer dinárt költenek. A többi alapok segítségével tíz szegénysorsu fiatalember egyetemi tanulmányait segítik elő.

A Matica muzeumára külön bizottság ügyel és gondoskodik gyarapodásáról. A muzeumot még 1847-ben létesítették és azóta állandóan gazdagodik. Az egyesület könyvtára ment át a legszembetűnőbb eredményes fejlődésen. A könyvtárat nemrégiben megnagyobbították és azóta tízezer új könyvet szereztek. A könyvtárban hatvanezer könyvet őriznek. Az egyesület könyvtárának a jelentőségére jellemző, hogy évenként körülbelül huszezer ember látogatja és veszi igénybe könyveit. A muzeumban 282 darab szerb, illetve vajdasági vonatkozásu értékes festményt és 11 szoborművet őriznek. A muzeum látogatóinak a száma állandóan növekszik. A muzeumban levő képek értékét hat millió dinárra becsülik.

A haladó nők egyesülete minden évben sokat dolgozik a felvilágosítás munkáján és kiváló előadók bevonásával támogatja és segíti a Matica kulturmozgalmát. A haladó nők egyesülete gondoskodik a Szrpszka Matica jóltevői sirjainak kellő jókarban tartásáról és ápolásáról. A haladó nők egyesülete egyébként alaposan ki veszi részét minden kulturális, emberbaráti és nemzeti munkából. A Szrpszka Matica bizottságai munkájának az ismertetésébe tartozik a jogtanácsos jelentése, aki az alapítványi földek és házak jövedelmének a kezelése során felmerült jogi kérdésekben nyújt tanácsokat. A jogtanács jelentése szerint a Szrpszka Matica néhány pert kénytelen folytatni és pert indított a Letopisz irodalmi

lap hátralékos előfizetői ellen is. Maga ez a körülmény azért érdemel megemlítést, mert ebből látható, hogy nemcsak a vajdasági magyarság egyes rétege hanyagolja el kötelességeit a kisebbségi kulturtörökvésekkel szemben, de a szerbség is, amelynek azonban kedvezőbb a helyzete lévén államalkotó elem és a kötelességei nem azonosak a kisebbségi polgár sokirányú kötelezettségeivel.

A Vajdaság nacionalizálása.

A Glasz Szrpszke Matice március 15-iki száma a Vajdaság nacionalizálásával foglalkozik és két cikket közöl dr. Milutinovics Nikola főtitkártól, aki először megmagyarázza, hogy mit ért nacionalizálás fogalma alatt és azzal igyekszik elejét venni az esetleges félremagyarázásoknak, hogy gyorsan kijelenti, nem a vajdasági szerbséget és szlávtságot kell nacionalizálni. Erre nincsen szükség, mert őszintén elismeri, már a háboru előtt az itt élő szerbség nacionalista volt, tehát kisebbségi sorsban is teljesítette kötelességét és tudta mi a teendője. A Vajdaságot kell tehát nacionalizálni, nem a szerbséget. Hogy miért kell ezt a munkát végrehajtani, azt a következő sorokból tudjuk meg:

»A Vajdaságot és nem a vajdasági szerbeket és a többi szlávokat kell nacionalizálni, miután a Vajdaságban a szerb és szláv elemek a magyar és német imperialista telepítési politika következtében összekeverődtek jelentős számú kisebbségi polgárral, bár igaz, hogy nem olyan mértékben, hogy a Vajdaság szerb, jugoszláv és szláv többsége ezáltal veszélybe került volna, de mégis oly annyira, hogy tervszerűen és rendszerint dolgozni kell a vajdasági szerb, jugoszláv és szláv lakosság számbeli megerősítésén.

Hogyan és miként kell ezt végrehajtani? Ezt már többször hangsúlyoztuk és kifejtettük. Ezt a célunkat nem kisebbségeink elnemzetlenítésével, nem erőszakos szlávosítással akarjuk elérni, hanem népesedési mozgalommal, kulturális offenzívával, a nacionalista kultúra ekspanzíójával, a szláv elemek természetes gyarapodásával, a szlávtság kivándorlásának megakadályozásával, az elvesztett birtokok visszajuttatásával, a nacionalizálás fokozatos megvalósításával, a nacionalista elemeink önkéntes, szabad ideköltözködésével, a más országrészekben élő délszlávok friss nacionalista elemeink spontán telepítésével.

Ha ezt el akarjuk érni, úgy egész Jugoszláviának áldozatot kell hoznia, hogy a Vajdaságban az anyagi jólétet fejleszteni lehessen.

Hosszu éveken keresztül minden nemzeti kormánynak a programjában kell, hogy szerepeljen a Vajdaság anyagi megsegítése.

A Vajdaságból jugoszláv Eldorádót kell teremteni, új jugoszláv Amerikát, amely magához vonzza majd nagy Jugoszlávia minden részéből a nacionalista felesleget.

Az új telepítési program kellő kifejtése után a főtitkár azt kérdezi, hogy vajon a Vajdaság nacionalizálásának ilyen elképzelése helyes-e? A Vajdaságnak, erősítgeti dr. Milutinovics, mindig

szerb és szláv többsége volt és ezt még csak nem is vitatták, amikor a határokat megállapították. A valóban szerb, jugoszláv és szláv többséget azonban legalább háromszázezer szerb, jugoszláv és szláv idetelepített polgárral kell megerősíteni. A következő sorok azt is megmondják, hogy miért kell még legalább háromszázezer szlávot a Vajdaságba telepíteni:

»A jugoszláviai szerbeknek, jugoszlávoknak és más szlávoknak újból át kell venni ezen országrészek reprezentálását, amelyet másoknak engedtek át.

A vajdasági szerbségnek és szlávsnágnak mielőbb át kell térnie védekező állásából a támadó állásába, nem azért, hogy idegen pozíciókat foglaljon el, hanem azért, hogy a viszonyok kényszerű kialakulása által elvesztett pozíciókat visszaszerezhesse.

A természetes és önkéntes idetelepítés által a Vajdaság kizárólag szerb és jugoszláv lakossággal erősödik.

A nagy és hatalmas Jugoszlávia megeremntésével a németek további vajdasági letelepítése egyszersmindenkorra megszűnt. A nagy és hatalmas Jugoszlávia létrejötte után a magyarok letelepedése a Vajdaságban szintén minden időkre megszűnt.»

Milutinovics Nikola dr. azt is kifejti, hogy nem kizárólag szegény földnélküli szlávok letelepedésére gondol, hanem jómódu szerb, jugoszláv és más szláv polgárok ideköltözésére, akik önként hajlandók a Vajdaságba jönni. Házakat földeket vásároljanak, műhelyeket, üzleteket nyissanak és saját vagyonukkal gazdálkodjanak, nem az állam költségén. Hogy ezt a letelepítést végre lehessen hajtani szükség van a Vajdaság jólétét a maximumig fokozni. Ami a múltban történt az nem, hogy nem volt kielégítő, de egyenesen le-sújtó eredményekre vezetett. A múltban tudatosan, vagy könnyelműségből a Vajdaság elszegényedésére törekedtek. A Vajdaságban pedig csak úgy lehet növelni a szerb, jugoszláv és egyéb szláv lakosság létszámát, ha más országrészekből elősegítik a szláv elemek letelepedését.

A vajdasági szláv polgár szerepe a jövőben.

A másik cikk sokkal átfogóbban és kimerítőbben magyarázza a szláv elemeknek a Vajdaságban való letelepedésének szükségességét. Megint igyekszik elosztatni dr. Milutinovics Nikola főtitkár azt a látszatot, mintha a vajdasági szerbek félremagyaráznak kötelességeiket, majd áttér a vajdasági szerbek érzés- és gondolatvilágának a megvilágítására.

»Senki annyira nem szeretheti a Vajdaságot, mint a Vajdaságunk. A vajdasági kérdések iránt senkinek nem lehet annyi fogékonysága, mint a vajdasági polgárnak. A vajdasági problémák leg-
alaposabb ismerői kizárólag Vajdaságiak lehetnek. A Vajdaságot nacionalizálni kell Jugoszlávia etnográfiai területein élő összes szerbek, szlávok és jugoszlávok idetelepítésével. A telepítést azonban nem a tisztviselők idehelyezésével kell értelmezni. A Vajdaságban

szükséges tisztviselői kart elsősorban vajdasági származású hivatalnokokkal kell megerősíteni. A legtöbb esetben ugyanis csak a vajdasági származású tisztviselő érti meg a Vajdaság igazi érzéseit, szeretheti meg kellően a Vajdaságot s dolgozhat érte. A Vajdaságért dolgozni annyit jelent, mint Jugoszláviáért dolgozni. Az elmúlt tizenhat év alatt, tisztelet egyeseknek, de a gyakorlatban elég furcsa példával találkoztunk e tekintetben. A háború előtt a Vajdaság Jugoszlávia összes mai területeinek sok jó szláv polgárt adott, de ma, amikor Jugoszlávia minden részének már meg van a maga intelligenciája, a Vajdaságot át kell engedni a Vajdaságiaknak.

Az utóbbi sorok azt a tagadhatatlan vágyat fejezik ki, hogy segítség elő a vajdasági szerb intelligencia megérdemelt elhelyezkedését a vezető vajdasági pozíciókban. A vajdasági szerbség, amely kisebbségi harcokban edződött és kisebbségi küzdelmekben bizonyította be a szerbségben való töretlen hitét s ragaszkodását, nagyobb mértékben kíván résztvenni ennek az országrésznek az irányításában. Nem egészen új a Glasz által most felvetett kívánság, amelylyel azelőtt is találkoztunk már és legutóbb a »Vojvodjani o Vojvodini« címen Beográdban kiadott és nagy port felvert füzetben olvastunk hasonló kívánságokat a vajdasági szerb szellemi arisztokrácia vezetőitől. Azután évekig senki nem bolygatta ezt a tüskés kérdést, amely most a Szrpszka Matica hivatalos kiadványában újból felszínre került és éppen azért nagyobb a jelentősége, mintha csak egyes személyek részéről hozták volna szónyegre.

Csuka János.



AKADÉMIA

IRODALOMTÖRTÉNET • BÖLCSELET • TÁRSADALOMTUDOMÁNY

A szláv hitrege Szlávok és balti népek

A szlávokhoz számítjuk: 1. Az oroszokat, akikhez a nagy-, fehér-, és kisoroszok tartoznak; 2. a lengyelek a kaszubok törzsével (és a XVIII. században kihalt elbai szlávok, polábok); 3. a csehek, a morvák (moravec) és szlovákok (tót); 4. a két délszláv nép, amely jugoszlávokra (szerb, horvát, szlovén) és az elszlávosodott bolgárookra, 5. a szorbok (szorábok, lauzitzi vendek), akik felső- és alsó szorbokra oszlanak. A balti népekhez tartoznak a régi poroszok, lettek és litvánok, akik szintén szlávok. E megosztás úgy faji, nyelvi, mint hitregei szempontból felesleges, bár sokan ezt követik.

Hogy a nevüket a szlovo (szó), vagy a szlava (dicsőség, hirnév) szóból vették-e, az még ma is nyílt kérdés, mind a két irányzatnak van hive s nézetét körömszakadásig védi. Vannak, akik a »szkláv« (rabszolga) szóból akarják levezetni a szláv szót, de az nem áll meg.

Plinius és Prokopios a szlávokat: antoknak, vagy szlavéneknek nevezi; Jordanes: vinidáknak; Tacitus »Germánia« c. művében venetiknek, de nem tudja, hogy germánok-e, vagy szarmaták. Ibn Fadhlán: szklabéneknek. (Néhány ujabbi szakíronál, akik a szláv hitregével is foglalkoznak, mint pl. Orelli híres művében a vendek mellett zárjelben ott van: szarmaták. Ez téves állítás, hiszen bebizonyosodott, hogy a szarmaták (görögül sauro-matoi) a törökökkel rokon szittyánép, akik a csudokkal elkeveredtek s csak egy részük szívódott fel a szlávokba).

Mythologia.

A mitológiák, enciklopédiák s lexikonok csak igen röviden tudósítanak bennünket, hogy a pogány szlávok hite a régiségtan legkevéssé felkutatott részének egyike. Az egyik lexikon (Brockhaus) írja: A pogány szlávok istentana a régiségtan legfelderítetlenebb része, nevezetesen azért, mert a szláv és idegen írók művei a régi szlávok vallásáról a feljegyzések sokasága mellett is hiányosak és zavarosak s azonkívül abban az időben, amelyből származnak a mythológiák az egyes különálló népeknél különbözőképpen fejlődtek ki. Azután alig van még néhány sor.

Azt a kérdést, hogy a szláv és a balti istenhit egy és ugyanaz-e, nem nehéz eldönteni. Eredete több mint bizonyos, hogy közös, azért kellene és kell is egy közös mythosról beszélni, egészen úgy, ahogy a dolog a germán hitregével áll, először beszéltek külön északi és külön német hitregéről, végül megállapodtak, egész helyesen, abban, hogy csak egyféle hitrege van, amely a különböző befolyások hatása

alatt az egyes törzseknél vidékek szerint is sajátosságos alakuláson menve keresztül másképen fejlődött ki.

Ha idővel a körülmények hatása alatt bizonyos fogalmak és elnevezések, istentiszteleti szertartások és egyes külsőségek a különböző törzseknél sajátosságosan megváltoztak is, de a hitrege főfogalma az Isten neve: »Bog«, minden szláv nyelvben egyformán megvan.

Autochton és antiautochton.

Autochton görögül annyit jelent, mint őslakó, antiautochton annak az ellenkezője.. Az autochtónia képviselői állítják, hogy a szlávok őshazája Középeurópa, van saját kulturájuk, népszokásuk, hitregéjük stb. és ugyanazon a színvonalon álltak műveltség tekintetében, mint Európa akkori nyugati s déli népei. Ezek a szlávisták őseik európai bölcsőjét Poleziában keresik, ezek azok a homok-szigetek, amik a bükkös területen túl a Königsberg—Odessa vonalon vannak. A bükkfára (?) nincs szláv szó, ezért használják a germán buky (?) szavat, de a gyertyánfára (grabsz) van (délszlávu: grab), ez a gyertyánterület a bükkterületen túl terült el; vannak olyan buvárok is, akik ezt a vidéket, a Dnyepr felső és közép folyását, mondják a szlávok őshazájának. Ezt az álláspontot különösen: Dr. Racsai Ferenc, Dr. Safarik Janko, Dr. Trsztenjak Davorin stb. s ujabban Bohuslawski Eduard képviselik.

Amit az autochtonizmus állit, éppen az ellenkezőjét hirdetik az antiautochtonisták. Azt állítják, hogy a szlávok, mint a többi európai indogermán nép Ázsiából jött. Elterjedésük Keleteurópában az utolsó indogermán népvándorlási hullám. Északról szorongatták a kalóznépek, délről a nomád lovastörzsek és germán szomszédjaiak is zaklatták őket úgy, hogy a kényszer hatása alatt a Visztula és Don vidékére kerültek, sőt az Oderán tulra a keleti Alpokba (Kárpátokba) és le a Peloponezoszig. A Peloponezoszon sokan beleolvadtak a görögökbe és a Tiszavidéken a magyarok képeztek éket, az Elba vidékén sokan felszívódtak a germánságba, továbbá azonban a szlávok terjeszkedése kelet és észak felé — a mai állapotot tekintve — még nincs befejezve. Azt állítják, hogy nincs önálló szláv kultúra és mythológia és az autochton iskola létezését néhány német sovínista történész és nyelvész téves tanításának köszönheti. A régi szlávok kulturája, mint a többi indogermán népé, részben Ázsiából hozott, részben pedig itt elsajátított s vallásuk forrása az indiai véda. Ezt az irányt főleg Jagics Vjekoslav dr., az »Archiv für slavische Philologie« szerkesztője Wíen, Dr. Niederle Lubor, Dr. Stanojević Stanoje, Dr. Maretić Tamás, Dr. Jireček Szilárd, Dr. Radonić János stb. képviselik.

Hogy e két iskola közül melyiknek van igaza, annak megítélésébe nem bocsátkozunk, esetleg még a jövő olyan kutatási eredményeket fog felmutatni, hogy végleges és tárgyilagos megállapításokat tehetünk fel.

Itt közlünk egy elterjedt véleményt: Az indogermán népek három nyelvcsoportjából: románok, germánok s szlávok közül minden

valószínűség szerint először a románok, aztán a germánok s végül a szlávok hagyták el az ázsiai őshazát. Amit az egyes népcsoportok a védák vallásából magukkal hoztak, azt már ma megállapítani nem lehet, de a védabeli égi Istent majd mind magukkal hozták. Megjegyezzük, hogy a görögök, akik szintén indogermánoknak számítanak, a későbbi klasszikus Görögországban már phsrigiai-indogermán lakosságot találtak. A keleti kulturnépekkel való kereskedelmük és érintkezésükből - hozzájárult ehhez kedvező éghajlatuk - hitregjük gyönyörűen kifejlődött. Későbbben a románoké is, de már a germánok hitregjéből kevés maradt ránk s a szlávokéból még annál is kevesebb. Az írott emlékeket, sőt még a szóhagyományokat is a hittérítők s későbbben a papság majdnem teljesen megsemmisítették. Kifogás alá nem eső lelet csak csekély számu van. A reményt azonban nem szabad elveszteni, még előkerülhetnek oly iratok, és régiségek, amik sokra nézve adhatnak majd felvilágosítást, esetleg valamelyik nép hitregjét teljesen felfedik s abból aztán nem lesz különösen nehéz a többiekére következtetni, esetleg a hiányokat kipótolgatni.

Leletek.

Sirlelet kevés van általában, a leletek, amiket Rügen (óslávul: Rujno) szigetén Altkirchenben s Arkonában találtak, megbízhatók, valamint a sziléziai lelet, amit a krakói muzeumban őriznek s még a danzigi muzeum egyes tárgyai. Sok leletre ráfogták, hogy ósláv eredetű, mint a prillwitzi, a bambergi oroszlán stb., de kitűnt róluk, hogy a szlávokhoz semmi közük.

Szóhagyományok

Néhány elbeszélés és dal van némely vidéken, amelyben az ósláv pogánysággal összefüggő szavakat, vagy célzásokat vélnek felfedezni, de ezek nem megbízható kutfők; vannak azonban községek, hegyek, folyók, amelyek elnevezésüket minden valószínűség szerint, valamely istenség nevéből nyerték, vagy legalább emlékeztetnek rá, vagy ott a közelben lehetett olyan liget, forrás, vagy más kegyhely, amit valamelyik isteni lénynek szenteltek.

Írásbeli kutfők

A szláv hitrege legrégibb írott kutfői mindenestre a rómaiak: Gaius Julius Germanicus (Caesar), Nero Claudius, Drusus és az ifjabbik Antonia fia, Tiberius fivére szül. Kr. e. 15-ben, megh. Kr. u. 19-ben Daphneban Antiochiában, neje Agrippina volt. Legyőzte a germánokat; kiváló szónok hírében állott és jó történetirő. Műve: »Germanici Caesaris Aratea«.

Plinius Gaius Secundus, az idősebb, sokoldalú és termékeny római tudós, szül. Kr. u. 23. és megh. 79. a Vezuv kitörésének megfigyelése alkalmával. Mint fiatal ember résztvett a germánok elleni hadjáratokban; Nero és Vespasianus uralkodása alatt magas állásokat töltött be, közvetlenül a halála előtt a misenumi hajóraj parancsnoka volt. Szónoki s nyelvtani művei eltűntek, mindamellett

37. kötetes munkája a »Historia naturalis« (Természettudományi encyklopédiája) »sok adattal s kevés kritikával« — így mondják — maradt ránk.

Tacitus Cornelius, a legnagyobb római történetíró, szül. Kr. u. 55-ben megh. 117-ben, előkelő nemes család ivadéka volt. Művének teljes, új címe: »De origine situ, moribus ac populis Germanorum« (A germán népek eredetéről, helyzetéről és szokásairól).

A bizsanciak közül megemlítendő:

Prokopios, aki a palesztinai Caesaréából származik s innen vette a Caesariensis melléknevet, a Kr. u. 6. században élt, urát a »hó-sies« Belizárt az 526-évtől kezdve elkísérte ázsiai s afrikai hadjárataira, mint íródiák, később Konstantinápolyban szónoklattant tanított. I. Justinianus császár megtette praefectus urbivá (polgármester). Több görög nyelven megírt munkája maradt meg, amely Herodotos »a történetírás apja« modorában íródott; jó nyelvezet, tárgyilagosság s igazságszeretet jellemzi.

Konstantinos Porphyrogenetos VII. *905. †959. Kr. u. 14. Bölcs Leo és Zoe fia, aki mint 7 éves gyermek követte apját az uralkodásban. Gyámja Romanos Lakapenos volt, akinek leányát Helenát vette feleségül. Uralkodása a béke jegyében telt el, mint uralkodó nem volt nagyjelentőségű, de mint a művészet s a tudomány istápolója elévülhetetlen érdemeket szerzett. Maga is néhány jó művel gazdagította az irodalmat, amik közül a »Bírodalom tartományai« c. érdekel minket.

A keletiek közül szóra érdemes:

Ibn Fadhlan, aki arabs volt s Bagdad követe 921—922. Oroszországban.

Szláv kutfők:

Nesztor, a legrégebb ismert orosz krónikás, körülbelül a 11. század közepén élt 1113. utánig (közelebbi adatunk nincs) ifjú korától kezdve szerzetes volt a Kiev melletti barlangi kolostorban s itt írta meg művét, amely, mint az akkori krónikák mind, a vizözönnel kezdődik. Évszámolása a 852. évvel veszi kezdetét és a tizenkettedik századig tart. Nesztor eredeti kézírata nincs meg, a legrégebb másolat, annak leírójától Laurentius barátától nyerte »laurentini« elnevezését és 1377. évből való. Ilyen leírás van vagy 50. Sok változtatás, toldalék és pótlás van majd mindegyikben. A XVIII. századbeli kiadásokat a történészek értékteleneknek bélyegzik, az első kritikai kiadás az 1848-beli petersburgi. Ezt a krónikát sok nyelvre lefordították.

Igor (Olegovics) hadakozott Galiciához s Lengyelországban, ezután rövid ideig Kiev és Csernogovszk fejedelme volt, akkor kolostorba kellett vonulnia s egy felkelés alkalmával népe 1146-ban meggyilkolta. Tetteit megénekelte a »Slovo o polku Igorova« c. hősköltemény, hogy most ez népköltészeti termék, vagy valamelyik udvari költő elmeszüleménye, nem tudni, célzásokat tartalmaz a szláv pogányságra, de nem teljesen megbízható.

Ilarion, berestyei pap, későbbben kievi metropolita, 1051. irta meg egyházi művét, amelyből arra lehet következtetni, hogy a pogány szlávoknak voltak szobraik s idolkajaik.

Kozma, a prágai, cseh kronikás szül. 1040. után, lengyel származásu, Prágában s Lüttichben tanult, Prágában titkárja s vikáriusa volt több püspöknek, elkísérte főnökeit Német- s Olaszországba és meghalt, mint a prágai dom dékánja 1125. Műve a »Chronikon Bohemorum«, mely ugy az egyetemes, mint a cseh történelmet 1125-ig részben régebbi krónikák, részben szóhagyomány alapján és a XII. század közepétől saját tapasztalataiból merítve, tárgyalja. Ez a történelem nagy alapokra fektetett és bőbeszédű, igazságszerető és jóindulatu, a prágai püspököknek tömjénez, de a németekkel szemben bizonyos ellenszenvvel viseltetik. Kozmát a cseh történetírás atyjának szeretik nevezni. Munkája 1602-ben jelent meg nyomtatásban.

Dalimil, cseh költő és történész a XV. században, mezericsi származásu s Jungbunzlauban volt kanonok, állítólag ő a szerzője a legrégebb cseh verses krónikának, amely Czech megérkezésétől Csehországba 1314-ig terjed s főleg germánellenes jellege jellemzi. Nyomtatásban megjelent 1620-ban »Kronyka stara klaštra Boleslavskeho etc« c. a. Prágában.

Gallus Márton, a legrégebb lengyel krónikás, aki a XII. század első felében élt. Születésére nézve nem volt lengyel, hanem külföldi, valószínűleg lotharingiai, udvari káplánja volt a ferdeszájú III. Boleszlávnak. Krónikája latinul íródott, versekkel béléve és tulajdonképen csak urának a történelmi szerepét tárgyalja, címe: Martini Galli Chronicon.

Długosz János, latinul Johannis Longinus (Hosszu), a Niedezielskók nemzetségéből valő, szül. 1415. Brzevnicában, megh. 1480. máj. 19. Krakóban. Zbigniew Olesnycki krakkói püspök szolgálatába, mint apród lépett, annak íródeákja lett később és fiatal korában nyerte el kanonoki állását. Urának kieszközölte Rómában a bibornoki kalapot, elzarándokolt Palesztinába s fontos politikai tárgyalások résztvevője volt, kegyvesztett is lett, de kiválóságainál fogva hamarosan visszaszerezte királya kegyeit. Különleges küldetéssel járt Poroszországban, Csehországban és Magyarországon. Életét befejezte mint lembergi érsek. Számos történelmi művet írt, a többek között megírta a pózeni, gnezeni, krakkói s plocki püspökök élettörténetét a »Liber beneficiorum diocensis Cracoviensis«-t és legjelentősebb alkotása mindenestre a »Historia polonica«, mely 12 könyvben Lengyelország történelmét tárgyalja a legrégebb időkön kezdve a szerző haláláig, az utolsó könyvekben sokat foglalkozik önmagával is. Műve igen értékes forrásmunka, mindamellett, hogy néha kritikátlan és előítéletes. Összegyűjtött munkássága megjelent 14. kötetben ujabban 1863—1887-ig.

Kadlubek (Kadlub - Gottlob, így hívták állítólag az apját) Vince, lengyel krónikás szül. 1160—1223. sandomiri prépost, később (1207)

krakói püspök; 1218. belépett a cisztercita rendbe szerzetesnek. Műve a »Chronica Polonorum«, amely forrása sok népi, még eddig teljesen nem tisztázott, hitregebeli részének.

Germán forrásmunkák.

Először a németeket vesszük sorba s azután az egyetlen vonatkozó dán művet.

Bremeni Ádám (Adamus Bremensis) történetíró, valószínűleg felső Szászországból származik, (Gróf Groseck) Adelbert érsek, megtette »domscolaster«-nek. Művében a »Gesta pontificum Hamburgiensium«-ban leírja tudományos kutatások és Sven Erithson, dán király, szóbeli közlései alapján az érsekség és az északi misszió történetét az 1072. évig. A 3-ik könyv sok egyéb történelmi fontosságú esemény leírásán felül tartalmazza Adelbert érsek életrajzát, aki az északi államok pápai követe volt és ő terjesztette el a kereszténységet a vendek közt. A 4-ik könyv: »Descriptis insularum Aquilonis« Dániáról, Skandináviáról s Oroszországról tartalmaz fontos adatokat. Kinyomatták ezeket a könyveket 1579-ben.

Helmold, a XII. sz. történetírója születésére nézve holsteini volt, Bosauban a Plönersee mellett volt plébános, főpapjának, Lübecki Gerold, püspöknek, biztatására megírta a szomszédállamok hittérítését a »Chronica Slavorum« c. műben. 1170-nél hagyja el az írást, amelyet 1209-ig Arnold, bencés apát folytatott.

Tiethmar (Dietmar), merseburgi püspök, krónikás 975—1018. Gróf Walbeck Siegfried fia volt s rokonságban állt a szász császári házzal is. 1002-ben a nagyapja által alapított walbecki kolostor prépostja s 1009-ben merseburgi püspök. Krónikája 8 kötetes és a 908—1018 évek történetét tárgyalja és értékes adatokat közöl különösen Merseburg multjáról és a vend háboruról. Tiethmar értesülései jók, ő igazságos és tárgyilagos, adatai elfogadhatók. Az eredeti kézirat megvan.

Bambergi Otto, »Pommeránia apostola« régi sváb nemes család sarja, pap volt, hittant tanított Lengyelországban, ahol mint Wladimir Hermann herceg udvari káplánja és titkára működött. Nemso-kára IV. Henrik király kancellárja s bambergi püspök lett. Sokat prédikált egyházmegyéjében és számos kolostort alapított. Boleslav, lengyel herceg, kérelmére Pommerániába ment, ahol az ottani szlávok nagy részét megtérítette s megtette püspöki vikáriusnak Adalbert káplánt Julinban. Még egyszer, 4 évvel később (1128) második missziós útján ott járt ezuttal is nagy sikerrel. Meghalt 1139-ben Bambergben. Eduard, egy bambergi szerzetes, megírta 1150 körül életrajzát »Vita Ottonis« címen, az író jól ismerte urát s mindazokat, akik elkísérték misszióján.

Fritzlari Herbert, a költő, 1210. körül született, Fritzlárban (Hessen) szintén pap volt. Önmagát »tanult tanulóknak« nevezi. Műveiben több szláv vonatkozásu hely van.

Duisburgi Péter, dominikánus szerzetes volt Poroszországban,

megírta a rend történetét 1326-ig 4. részben, az első a rend alapítását tárgyalja, a 2. és 3. Poroszország meghódítását és az utolsó általános jelentőségű adatokat közöl. Az ő »Chronicon terrae Prussiae«-ja latinul íródott s megbízható.

Saxo, mellékeve Grammaticus, ami tudóst jelent, a legnevezetesebb és legértékesebb régi korbéli dán történész Saxo Axel (Absalon) püspök íródiákja volt, ez a püspök későbbben lundi érsek lett, rendeletére megírta Dánia történetét 1186-ig. Az ő latin nyelvezete hasonlíthatatlanul jobb és kifejezőbb, mint a többi krónikásé. Pap létére is tárgyilagos, műve a »Historia Danica« 16 kötetes, 7 kötet belőle feltétlenül szavahiható, mert az azokban foglalt esemény mind Saxo életében történt és sokat maga is látott, a többit csak úgy halomlás után kevés kritikával írta le, ezek azonban csak mondák s mint szóhagyományok értékesek.

Egyéb fontos kutfók.

Jordanes (Jordandes) a 14. század történésze, születésére nézve alán, de gótnak vallja magát. Fiatal korában íródiák, aztán pap és crotoni püspök. Két műve maradt ránk a »De origine actibusque Getarum« és a »De summum temporum«.

Louis Paul Leger, szül. Toulouseban 1843, megh. Párisban 1923-ban. Tanár volt 1874-től és 1885-től a College de France-on, egyike a legkiválóbb szlávistáknak. Leghíresebb munkája a »La Mythologie Slave« 1901. Ez a könyv több fontos új adatot hoz felszínre.

A vallás jellemzése.

Prokopiosz írja a kárpáti szlávokról, hogy ezek most csehek, szlovákok, lengyelek, rutének, vagy valamelyik későbbi délszláv törzs, nem tudni: »Tisztelnek egy istent, a villám megteremtőjét és minden dolog urát; vágnak a tiszteletére ökröt és mindenféle áldozatot hoznak. Áltában nem ismerik a sorsot (fátum) és semmi fontosságot így nem is tulajdonítanak a sorsnak az emberek életében. A fenyegető halál idején, legyen az betegség alatt, vagy a csata előtt az istennek fogadalmat tesznek, amelyet, ha a veszélytől megszabadultak, hiven teljesítenek, mert azt hiszik, hogy ezáltal meg lesznek váltva. Tisztelik azonban a folyókat, sellőket (nympha) és számos más istenséget, akik mindnyájának áldoznak és amihez jóslatokat fűznek.«

Helmold, írja ezzel szemben a polabi (elbai) szlávokról: »A sokalaku istenségeken kívül, akiktől a mezőket és erdőket, a gyászt és örömet nyerik, hisznek egy istenben, aki az égben a többiek felett rendelkezik és az, miközben mint mindenható csak az égi ügyeket intézi, a többi ügyet, neki alárendelt istenekre bizza, akik az ő véréből származtak, mindegyik annál tekintélyesebb, minél közelebb áll az istenek istenéhez.«

Ez a két idézet, világosan a szlav hitrege védai eredetére utal.

Duisburgi Péter írásában a régi poroszokra vonatkozólag a következőt találjuk: »Tévedésből tisztelnek minden teremtményt isten-

ként, nevezetesen a napot, holdat és csillagokat, mennydörgésverőt, madarat és négy lábat a békáig. Voltak szent ligeteik, mezők és vi-zeik, úgy hogy azokban nem mertek fát vágni, szántásvetést üzni és halászni.»

Ez a germán hitregéhez mutat hasonlatosságot.

A szlávok és a görögök között, a 941-ik évben kötött békére vonatkozólag Nestor krónikájában találjuk a következőt: »... a keresztény oroszok, akik ezt a szerződést megszegik, azokat megbünteti a mindenható Isten és azok, akik nem keresztények, azok ki lesznek zárva Isten kegyelméből és a Perunéből...«

Innen látszik, hogy a térítés nem ment egyszerre és később is tekintettel voltak a régi vallásra, amit azután teljesen kiirtottak szinte minden emlékével együtt.

Az eschatologia (ez az utolsó dolgokról való tan) a lélekről való hitet illetőleg több tant hirdet pl. a halottak lelke a nagy tengeren át keletre a naphegyhez jut; továbbá a boldogok szízetére; azután a szivárványon felmásznak az égbe; vagy a tejuton mennek tulvilági tartózkodási helyükre.

A dualizmus (az a tan, melyszerint a kiválasztottak boldogulnak s a többiek elkárhoznak) ismeretlen a szláv hitregében.

A szellemekben és varázslásban való hit, ugy látszik, erősen ki volt fejlődve a pogány szlávoknál, főleg a betegek kezelését és gyógyítását illetőleg. A babonaság erősen tartja magát még mindig a szlávok körében.

Templomaik is lehettek — ezek alakjáról s berendezéséről mit sem tudunk — amelyek valószínűleg jósáknak is fel lettek használva; itt jóstak a leszurt dárdák közt vezetett áldozati fehér ló járásából és más jelekből, meg a fapálcikák vetéséből. Inkább azonban az a feltevés fogadható el, hogy a szlávok is ligetekben, forrásoknál, nagy fáknál áldoztak, mint a többi akkori pogánynép egész Európában.

A papságról, azt lehet mondani, semmit sem tudunk. Fel lehet tételezni, hogy a vezérek, vagy törzsfők töltötték be a papi méltóságokat is; ők végezték el az alakiságokat (ceremónia), amelyek az istentisztelettel (kultusz) összefüggtek néhány jós, varázsló, vagy más eféle közreműködésével. A baltiaknál emlitenek holmi papokat.

A halottakat eltemették, vagy elégették, mely utóbbi szokás terjedt el inkább, ami onnan állapítható meg, hogy aránylag kevés szláv sirt tárnak fel. A férjjel együtt eltemették a feleséget s a szolgákat is, vagy csak néhány pénzdarabot tettek a sirba és egy kis létrát, hogy a halott a szivárványra, vagy a tejutra (hadakutja) felmászhasson. A halottégetés volt a régebbi s elterjedtebb szokás. Mikor Ibn Fadhlán 921-ben az oroszországi szlávoknál járt, szemtanúja volt egy halottégetésnek, mikor az elhunyt fiatal emberrel feleségként elégették annak menyasszonyát (?). A koporsók és máglyarakások, csónak és hajóformájuk voltak állítólag. (Skandináv szokás).

Ünnepnapként ünnepelték a napéjegyenlőség napjait és néme-
lyik istenségnek külön ünnepei voltak. (Nagy ünnepnek mondják a
morvákknál és lengyeleknél megtartott tavaszi marzana ünnepet,
ami annak emlékére van, hogy mikor 966-ban ezek a népek megke-
resztelkedtek a pogány istenképeket és szobrokat ünnepélyesen el-
égették; ez természetesen nem tartozhatik a hitregéhez, de vannak,
akik cdaszámítják).

Ismerték a vérbosszu fogalmát is, amely annyiban tartozik a hit-
regéhez, mert esküvel volt összekötve, de az megváltható volt.

A régi szlávok az idegent törzsükbe, mint fiktív rokont fogadták,
mely szokás szintén az ő istenhitükön alapult.

A törzs, a család, az otthon, a szokások és hagyományok tiszte-
letben tartása, valamint a szabadságszeretet szintén a régi szláv hit
élő maradéka.

Az egyes előforduló istenségek, szellemek stb. leírása

Balti istenek (11): Sventovid-Svetovid, Crnobog, Crnoglav, Julia,
Pizamar, Pogada, Pripegala, Radigost, Runvid, Triglav, Turupid-Tu-
ruvid.

Belbog: (fehér isten). Ezt az istenséget mint a fény legfőbb is-
tenét és a jóság képviselőjét említik. A dualizmust a szláv hitrege
nem ismeri. A poláboknál található, de valószínűleg a keresztény
hatás teremtette. Vele a Crnobognak akartak ellenlábast csinálni
ezzel a kitalált lénnel.

Bela: fehér asszony, tündér; ez a szó az elferdített vila.

Besi: Erdei, vízi, légi és mezei tündérek.

Biosumi: Ósrégi moszkovita bálvány, tehénfejjel és női kebel-
l, még a IX. században imádták.

Bochuta: Sléziában talált Idol, állítólag a házasság istennője.

Božik: Bog kicsinyítve, házi isten vagy védszent.

Brennabor: Brandenburg szláv neve, a hitregével kapcsolato-
san néha előfordul, mint hely, de egyébként semmi köze hozzá.

Crni bog: (Fekete isten). A sötétség és gonoszság képviselője,
hatalmas istenség, mint oroszlánt, sárkányt, vagy más szörnyet áb-
rázólják. A poláboknál a költött fehér istennel hadakozik. (Lokali-
zálva ez a mythos a lausitzi szorboknál fordul elő, ahol Bautzen mel-
lett egy hegyet Čorny bôh-nak s egy kisebbet Bely bôh-nak nevez-
nek. Valószínűleg kereszténykorbeli elnevezés).

Crnoglav: Feketefejű isten, többet nem tudunk róla.

Dažbog (Dajbog): Ez az isten adja a gazdagságot minden tekin-
tetben. Dajbog napisten is.

Deive: A védő szellemek neve.

Deva (Diva): Állítólag istennő volt. (Dea).

Devo Sunelei: Isten fia; az istenek neve.

Did: Istennő, aki a vízonszerelmet felkölti.

Djavo. Ördög, a görög diabolos, a hitregében nincs.

Domovija: Háziszellem.

Dzevana: Valami istennő, akiről többet sem tudunk.

Dzizilelia: Istennő, a gyermekek védszentje.

Flins: Kitalált istenség.

Gerovid (Janvid): Svetovid más formája.

Grivet (Krivet): A baltiaknál: főpap.

Hárpiák: Tévesen használt görög szörnyek.

Holzi (Holcsi): A Dioskurokhoz hasonló két bálvány, Tacitus Alzes-nek nevezi (?).

Horz: Tűzisten, nagyon tisztelik, némelyek Perun testvérének tartják.

Jagababa: Az oroszoknál egy alsóbb-rendű, rossz isteni lény.

Jula (Julin): A volhiniaiak istene. Lehet, hogy a nevét Julius Caesartól vette.

Jesa: Költött istenség.

Jutrebog: A reggel istene (?).

Krasopanj: Szép (v. vörös) asszony a morváknál a szerelem istennője (?).

Kuga: Egy szörny, rossz tündér.

Kupalo: Isten, akinek áldását nyáron kérték, (Ivan Kupalo = Ker. Szt. János) szintén költött lény.

Lada, Lado: A szerelem és napsugár istennője. (Költött).

Laima: Jószelleme a gyerekágyas nőknek.

Lampir: Vampir.

Led, Leda: Az oroszok hadiistene (?).

Lel: Lada fia, a szerelem istene (Amor). Költött.

Lešija: Az oroszok erdei szelleme.

Lábusa: A bölcs papnő, Kozma elmeszüleménye.

Mokoš: Rosszindulatu istenség, ennyit tudunk.

Morana: A cseheknél a halál istennője.

Nijam: Slezsiában s Lengyelországban a halál istene; a halottak kísérője.

Orosz istenek: Ruski bogovi: (9). Perun, Dazsbog, Horz, Mokos, Szimargl, Stribog, Szvarog, Trojan-Trajan és Volosz-Velez.

Patrimpo: Jótékony napisten.

Pecollo: fenti ellenlábasa, ő is napisten, de a föld alatt, ahonnan a termést érleli, de a halál istene is.

Perkuna tete: A villám anyja.

Perkun (Perkunas, Perkunzas): Lettül és litvánul a dörgés istenének neve, az ami a többiekénél Perun.

Perun: Az óslávok leghatalmasabb és legtekintélyesebb istene, róla tudjuk is a legtöbbet. Az ő idolja fából való volt ezüst fejvel és aranyos szakállal. A neki szentelt fa a tölgy volt s tölgyfa égett tiszteletére éjjel-nappal. Áldozatokat főképen Kievben és Novgorodban mutattak be neki. Hogy azt a szerepet töltötte-e be a szláv istenek közt, amit Zeus a görögöknél, Jupiter a rómaiaknál, vagy Odin a germánoknál nem bizonyítható, de valószínű. A 988. évben Kievben az ő szobrát Vladimir herceg parancsára egy ló farkához kötötték, meghurcoltatták így s végül a Dnjeprbe dobták. Neve majd minden

szláv nemzet nyelvében valamilyen formában fenmaradt. Oroszországban, mint káromkodás; lengyelül piorun villámot jelent; nálunk perunika (Iris germanica) emlékeztet a nevére stb. Perendan = csütörtök.

Pisamar: A harag istene.

Pogada: Az idő s a jövő istene.

Pol: A házasság istene (?).

Porevil: Egy ötféjű isten volt.

Prija: Talán a germán Frigg-Fria (?).

Pripegala: Egy isten, akinek mindent köszönni lehet és mindenemű megtiszteltetés illeti. Napisten lehetett.

Prove: Az élesszemű, szigorú istene az igazságnak. Emberáldozatokkal tisztelték.

Radigost, Radegast: A vendégek istene, aki szívesen maga is vendég. Vannak, akik állítják, hogy a poláboknál és szorboknál a becsület, erő és a háború istene volt, akinek feláldozták a foglyokat. Más felfogás szerint csak egy Trollersee melletti város neve Mecklenburg Strelitzben. Radgona Szlovéniában emlékeztet a nevére.

Rinvia: Tündér.

Rod, Rojanica, Rosdovic, Rozsdonica: Jóindulatu szellemek, a születéseknél segítőknek.

Rugivil: Egy rügeni 7. feje istenség.

Runvid, Rinvid, Rujevid: A rujnói (rügeni) Vid, lehet, hogy ugyanaz, ami a Sventovid.

Russalkák: Bájós vízi sellők, akik többször emberek előtt is mutatkoznak, de aki őket meglátja, szerencsétlenül jár mert nem tud többé földi nőt szeretni.

Sazsdenica, Szojanica: Sorsat intéző istennő.

Simargl: Isten, akiről semmi különöset nem tudunk.

Siva, Sina (Zsiva): Lehet a termékenység istennője, de lehet költött név is.

Sjen (Sjenovid): Crnagorai felfogás szerint, minden háznak van védőszelleme. »Sjen« lehet ember, kutya, kakas, sőt kígyó is. Van ehhez hasonló szelleme az erdőknek, folyóknak, tavaknak és hegyeknek, de ezeket a »dzsin« török szóval nevezték el.

Solnce (Sunce): Napisten.

Šosek: Háziisten.

Stribog: A fagy és szél istene.

Sudjenica: Rodjenica Rojanica l. o.

Svantovid, Svetovid: A baltiak főistene, Saxo őt az »omnis staviae« (minden szlávok) istenének nevezi. Négy feje van és a világ istenének és urának tartják, azonfelül mint hadi és jóslási istent tisztelik. Rügen (szlávul Rujan, Rujno) szigetén volt állítólag egy Svantovid nevű szentség, egy festett faépület (?). Ez az isten ital-szarut és kardot hordott. Évente ünnepi lakomával és nagy, véres áldozatokkal ünnepelték, hogy jó termést adjon.

Svarog: Egy általános szláv isten, a tűz ura, vagy maga az ál-

dozati tűz, vannak akik az isteni kovácsnak mondják (per analogiam Hephaistos).

Svarozic: Svarog fia, apja segédje, a polábok hadura.

Tenac: Vampir.

Triglav: Ez a ma már kihalt stettini szlávok főistene volt. Három feje volt. Brandenburgban és Szlovéniában hegyet neveztek el róla. Nincs kizárva, hogy a szentháromságból vedlett át szláv istenné.

Trojan-Trajan: Ezen isten hatáskörét nem ismerjük. A déli és keleti szlávoknál sok rom van, ami az ő nevére emlékeztet. Egy vélemény szerint ő az istenített római császár Trajanus, de nics kizárva, hogy szintén a szentháromság.

Turuvid-Turupid: Perun egyik változata.

Usinj: A lettek lóformájú istene.

Usud: Sorsisten, sorsintéző isteni férfilény.

Vampir (Lampir, Tenac): Némely ember halála után Vampirrá változik, aki éjjel visszatérve az emberek és háziállatok vérért szivja. Ezeket kiásták sirjukból és elégették. (Sokan ezt különös délszláv babonának tartják). Már Dusan cár megtiltotta, mert ez a hit még a kereszténység alatt is erősen tartotta magát, ennek a babonának gyakorlását az egész község magas pénzbeli megbüntetésé-
terhe mellett, ha pedig pap vett részt az ilyen műveletnél, megfosztották hivatalától és II Petrovics-Nyegus Péter püspök is sokat fáradozott ezen balhit kiirtása körül.

Vegada: Az időjárás istene.

Veszna: Tündér.

Vestica: Boszorkány.

Vila, Vile: Tündérek, az összes szlávoknál elismert alacsonyabbrendű isteni lények; főleg a vízben éltek. Vilovo a Bácskában emlékeztet rájuk.

Vjedogonja lovac: Egy szellem, a hegyen alvó ember lelke.

Volos-Velez: A nyájak (legelők) istene. Nevét szent Balázsszal hozzák összeköttetésbe, némelyek meg a görög Bukolos-szal. Azért, véleményünk szerint mégis eredeti szláv isten. Nevére emlékeztet: Velez, Velesnica, Velebit stb.

Vrač: Varázsló, szemfényvesztő, kuruzsló, valószínűleg gyógyított és az áldozatoknál segített. Vracsevgáj a bánáti falu emlékeztet erre a foglalkozásra.

Vukodlak: Egy szörny, akibe az elhalt rossz emberek lelke vándorol.

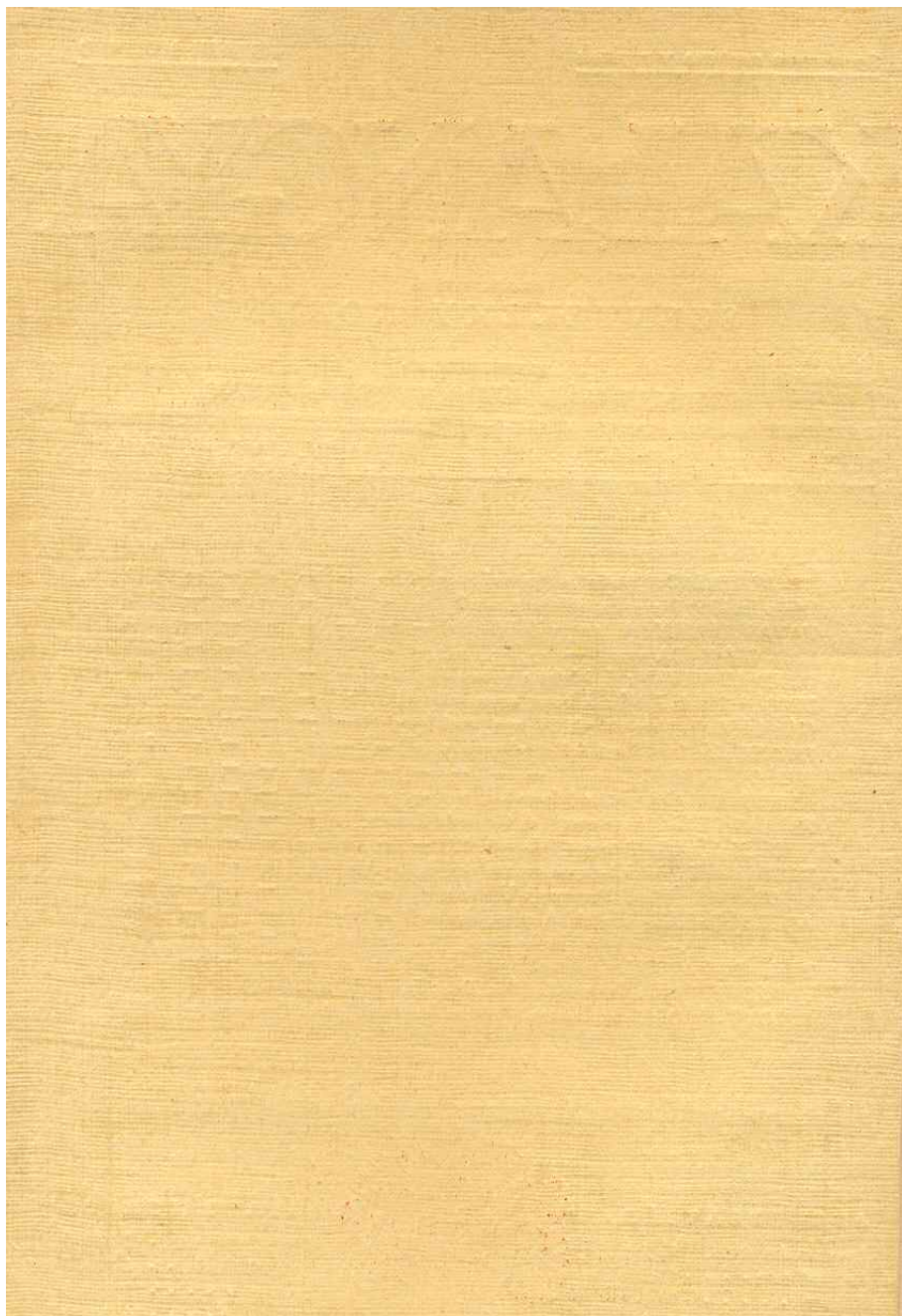
Zduh: Szellem.

Zemargia: Az oroszoknál a tél istennője, hóruhát hord s fejét jégeső koszu disziti; deret lehel a mezőre és ha fuj fagyaszt.

★

Kérem a tisztelt olvasókat, ha van az ő vajdasági (bácskai, vagy bánáti) községükben olyan határrész, domb, folyócska, ér, vagy liget, amely ezekre a nevekre emlékeztet, sziveskedjenek azt velem (Vrsac) közölni.

Dr. Klier Jenő



**A Kalangya szerkesztőségének
és kiadóhivatalának új címe:
Noviszád, Kralja Petra ulica 30.**

Minden kézirat és kiadóhivatali értesítés e címre küldendő.

Szombatjai címekre szóló **postafelraképként csekklapok** tovább használhatók és érvényesek.

Inotay Béla
a „Kalangya” kiadója



1935 ÁPRILIS

KALANGYA

4. SZÁM

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik:

SZIRMAI KÁROLY, KENDE FERENC, HERCEG JÁNOS.

Felelős szerkesztő: Blazsek Ferenc. Szerkesztőség és kiadóhivatal postai címe:
Noviszád, Kralja Petra ulica 30.

Kiadótulajdonos: Inotay Béla.

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

„Uránia” könyvnyomdai műintézet és kiadóvállalat,
Komlós Márton nyomása, Noviszád.